A VILÁG LEGNAGYOBB PÉLDÁNYSZÁMBAN MEGJELENŐ MAGYAR IRODALMI HAVILAPJA

IRODALMI JELEN

V. évfolyam, 40. szám – 2005. február

258 Ft

www.ij.nyugatijelen.com

Nápolyi piac

LÁSZLÓFFY ALADÁR

A gyáváк címe ismerős

Igen, ma nem voltatok itthon.
Mindenkit látogat a tél
s magával is szólítja titkon,
kiben jövőre nem remél.

Ezért nem védtetek meg tőle
engem se, nem is búcsúzás
vezényel halkan ki belőle.
Hát készüljön helyemre más.

Az idő bedönti az ajtót
s ledönti, felfalja a jót,
a Bibliát s a helyi sajtót,
nem keres olvasnivalót,

csak átjár, mint huzat a házon,
s nincs boldog nemzet, akiből
bármilyen békét magyarázzon,
minden életet ki nem öl.

Országok, tartományok, utcák.
A címetek rég ismerős.
A bolondok a versenyt futják.
A gyáva nyerhet, nem a hős.

Lapszámunkat a marosvásárhelyi születésű Ferenczy József (1866–1925) festőművész képeivel illusztráltuk.

A művész bemutatása a 19. oldalon

Az Irodalmi Jelen és az E-MIL közös novellapályázatán Balogh Robert és Cseh Katalin különdíjban részesült novelláját a 7., 8., 12. oldalon olvashatják. A pályázatra beérkezett, díjban nem részesült színvonalas novellák havonta megjelennek a lapban.

Fórum – **Orbán János Dénes**: Versek népe; **Sarusi Mihály**: Könyvtáraink új magyar irodalom nélkül
2. oldal

Könyvkritika – **Kántor Lajos, Egyed Péter, Farkas Wellmann Endre, Tóth Erzsébet, Szabó Tibor, Ferenczes István, Szávai Géza** könyveiről
14., 15., 16., 17. oldal

Parti Nagy Lajos versei;
Puskel Péter – az Aradon lévő Feszty-kép kálváriája
6. oldal

Fodor Sándor-anekdota; **Ármos Lóránd, Márkus András, Hartay Csaba** versei
10. oldal

Kiss Ottó: A kék oroszlán bezár; **Lelkes Miklós** verse
3. oldal

Színház: Ámor a'la mór – Reflektorfényben: a téboly
13. oldal

Tele verssel a világ

Beszélgetés Parti Nagy Lajossal

– Újabb évünk zárult. Számodra milyen volt 2004?

– Nem is tudom, ezen még nem gondolkodtam. Sokat dolgoztam, például ősszel egy csomót fordítottam.

– Ennél azért több is történt. 2004-ben például a Grafitnesszel vezetted a könyves toplistákat, és neked ítélték a Magyar Irodalmi Díjat...

– Igaz, ha ezt nézzük, akkor jó évem volt, írni ugyan nem sokat írtam, inkább fordítottam. Nem furcsa, hogy egész évben dolgozom, és ha megkérdezik, hogy mit csináltam konkrétan, alig tudom elősorolni, mivel telt el a tizenkét hónap. Tavaly nem egyetlen dologgal foglalkoztam hosszabb ideig, inkább sokféle, kisebb lélegzetű tennivalóim voltak. És Berlinben töltöttem tavasszal másfél hónapot.

– Nem egyszerűen az évvége indokolta a beszélgetés nyitó kérdését. 2003-ban töltötted az 50. évedet, akkor sokat és sokan figyeltek rád, írtak, beszéltek rólad. Az emberek többsége nem rendül meg egy ilyen kerek évfordulótól, valószínűleg számodra se volt a születésnapodnak különösebb jelentősége, mégis tudni szeretném, hogy miképpen kezdted a második félévszázadodat.

– Hogy kezdődött? Úgy, ahogy az előző véget ért. Sok munkával. Ez igazából jó életforma. A legjobb, ha az ember otthon ülhet és dolgozhat. Csakhogy ezt nem lehet huzamosan csinálni. Nem mintha nem szeretném, de nem hagyják, pontosabban hagyom, hogy ne hagyják. Szóval valami mindig közbejön. Talán ez is hozzátartozik ehhez a létformához. Utazni, egyáltalán úton lenni jó, csak épp zabálja a munkaidőt, de olykor nem lehet elhárítani. Eljövök ide, Erdélybe, elutazom Moszkvába egy hétre, nemrég voltam Varsóban, például. Ez egy ilyen torlódós ősz volt. Nem panaszként mondom, tényleg nem, csak nagyon nehéz utána visszaállni.

– Szóba hoztad az írói létformát. A novemberi marosvásárhelyi könyvvásáron tartott sikeres esteteken is felmerült ez a kérdés, és jeles kollégáiddal együtt úgy véltétek, hogy mára az irodalom, az irodalmi élet, a léthelyzet, amivel a tollforgatók szembesülnek, változott is meg nem is. Hogy van ez?

– Nem is tudom. Erről rengeteget lehetne beszélni. Az nyilvánvaló, hogy az irodalom mint irodalom nem változott meg a rendszerváltás pillanatában. Akármennyire is próbálják a politikai korszakhatárokhoz kötni az irodalmiakat, nem megy, ez képtelenség. 1945 az irodalomban nem volt korszakhatár, és nem volt 1989 sem. Minden irodalmi korszakváltás egy hosszú és lassú folyamat eredménye. Nem lehet egy bizonyos évhez kapcsolni. Hiába mondják, hogy 1986, amikor megjelent Nádas Péter *Emlékiratok* könyve és Esterházy *Bevezetés a szépirodalomba* című kötete, ilyen korszak-meghatározó dátum volt, hogy akkor mintha valami hirtelen megváltozott volna.

Folytatása a 4. és 5. oldalon

NAGY MIKLÓS KUND

Fórum

Versek népe

A RUHATÁROSNŐ *feláll és vigyorogva közeledik.* Hallja, valamit akarok súgni magának.

ÁDÁM (...) No súgd!

A nő súg

ÁDÁM *felordít.* Lucifer! Meneküljünk! El innen!

LUCIFER *egy kicsit végre maga is megijed.* Mi az, mi az, mi az, mi az, mi az?

ÁDÁM. Azt súgta a fülembe: „Ádám, én költőnőnek érzem magam.” El! El!

Karinthy Frigyes:
Madách Imre / Tizenhatodik szín

Szokása a poétáknak panaszkodni a meg nem értő és főleg a meg nem vásárló társadalomra. Ötszáz eladott példány egy lírai kötetből már decensnek számít, s ha netán több ezer könyvet vásárolnak meg tőle, úgy a szerző a nemzet poétájának érzi magát, holott ötezer példány esetében is csak minden háromezredik magyar vásárolja meg a könyvet, 14 995 000 pedig nem. Ötszáz esetében pedig minden harmincezredik.

Ezt a keserves érzést úgy lehet kellőképpen átszenvedni, ha arra gondolunk: csak minden harmincezredik személy rebegi meghatottan a bemutatkozáskor: „Á, maga az! A költő! Olvastam a verseit. Gratulálok.”

Harmincezer személyt pedig egy élet alatt sem mutatnak be az embernek.

(Sajnálatos, hogy nem vagyunk kínaiak. Ha minden harmincezredik kínai megvenné a könyvünket, simán megütnénk a csodálatos negyvenezrest.)

Ha figyelembe vesszük ezeket a számokat, nem igazán titulálhatjuk magunkat versszerető nemzetnek.

Pedig dehogy nem vagyunk az! Túlontúl is az vagyunk. Ajaj, de még mennyire, hogy az vagyunk.

Csak éppen nem az olvasók számát kell nézni, hanem a versfaragókét.

Ebből a szemszögből a poézis valóságos tobzódásának lehetünk tanúi. Annyian művelnek verset (és persze egyéb műfajokat is), hogy megáll az embernek az ép esze. Ha mindannyian olvasnának és vásárolnának is, a magyar könyvpiac világgazdasági csoda lenne.

A tizenegy magyar írószervezetnek mintegy kétezer tagja van. Első pillantásra is sok, de belegondolva: egyenesen rémületes. Ugyanis ha valaki felvételt nyer egy írószövetségbe, az professzionálisnak számít. Persze, egy tagságtól még nem lesz valaki profi író, de garantáltan annak tartja magát. Hát még azok hányan vannak, akik nem tagok, de írnak és írónak érzik magukat...

Ha csak minden századik emberről gyanítjuk, hogy írogat, akkor is 150 ezer tollforgatónk van. De szerintem ez még mindig túl optimista saccolás. Egyre erősebb az az érzésem, hogy legalább minden húszadik ember ír...

(Titokban bevallom: igazából azt hiszem, hogy minden harmadik...)

Ezzel nem is volna gond, hiszen java részük csak az asztalfióknak vagy a kedvesnek firkál, és legfeljebb egy-egy rózsaszín emlékfüzetben „publikál”. De még mindig akadnak elegen, akiknek feltett szándékuk műveikkel kínozni a világot és őrületbe kergetni a szerkesztőket, kiadókat, kurátorokat és nem utolsósorban az olvasókat.

Közöttük van a 2000 írószervezeti tag, azaz „professzionális író” közül legalább 1800. Azok az írók, akik – Szőcs Gézát parafrazálva – minél több könyvet jelentetnek meg, annál ismeretlenebbek lesznek. De nekik, ugye, joguk van érdektelen fércmunkákkal megtölteni a piacot, mert ők: TAGOK.

Aztán vannak, isten tudja hányan, azok, akik nem tagok, hanem: „dilettánsok”, „amatőrök”, „műkedvelők” (egy és ugyanaz), akiknek már van „múltjuk”, valamint az (örök)ifjú tehetségek, akiknek még nincs múltjuk, de azt remélik, babérkoszorús jövőjük lesz.

Aki nem hiszi, járjon utána. Pontosabban nem is kell utánajárnia, csak indítson irodalmi folyóiratot, vagy könyvkiadót, vagy hirdessen pályázatot. Aztán jelentkeznek maguktól a delikvensek: egész nap berreg a telefon, e-mailek százai szuszakolódnak át a vékony kábelen, kézirattal hadonászó látogatók tucatjai terrorizálják a titkárnőt, és a káromkodó postás talicskán tolja be a postai küldeményeket.

Íme egy országra szóló példa. 2003 végén a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma meghirdette az Édes Anyanyelvünk irodalmi pályázatot. A díjak szerfölött csábítóak voltak, várható volt a heves reakció. A tumultus elkerülése végett csak kötettel lehetett pályázni, tehát nem csupán egy verscsokorral. Sebaj, az is akadt bőven. Az eredmény:

Vers: 1201 pályamű
Novella: 1300 pályamű
Dráma: 406 pályamű
Gyermekirodalom: 558 pályamű
Összesen: 3465 pályamű

Első blikkre ez szinte természetes, ha egy többszázezer íróval büszkélkedő társadalomra gondolunk. De ha figyelembe vesszük, hogy nyilvánvaló volt: erre minden profi (és ténylegesen profi, tehát nem csak „tag”) rá fog mozdulni, akkor már iszonyú a statisztika: több ezren hitték azt, hogy labdába tudnak rúgni azon kőés vérprofik mellett, akik a kortárs magyar irodalom igazgyöngysorát képviselik. Mert tuti vagyok, hogy kevés volt azoknak a számaránya, akik próba szerencse alapon pályáztak, java részük szentül meg volt győződve, hogy műve a „legbabérabb” koszorúra érdemes.

*

Nem csoda hát, hogy a könyvpiac agyon van zsúfolva könyvek tízezreivel. Csak első kötet jelenik meg 7–800, évente, magyar nyelvterületen. Manapság bárkinek lehet könyve: ha nem talál rangos kiadót, talál rang nélkülit, ha meg az is visszautasítja, ott van a magánkiadás lehetősége. A szedés-tördelés házilag elvégezhető, és egy ötszáz példányban megjelenő könyvecske nyomdaköltsége nem haladja meg a 100 ezer forintot vagy 16 millió lejt, azaz 400 eurót. Ennyit pedig egy szerényebb fizetésből is össze lehet spórolni. Aztán nesze neked olvasó, vásárló, találd meg azalatt a heti félórácska alatt, amennyit erre tudsz fordítani, hogy mi a jó az agyonzsúfolt könyvesboltban! Találd meg azt a két tucat kortárs poétát, akit érdemes elolvasni!

Csoda, hogy az annyi millióból csak egy párszázan találják meg? Azok is legfeljebb a sajtó ajánlásai alapján.

Aztán egy idő után szegény olvasó nem is erőlködik...

Annál inkább erőlködik a publikálni hőn sóvárgó tollforgató. És ez, magától értetődően egy új üzletágat eredményez: a Manuzio-piacot.

A kifejezést Umberto Eco regénye alapján fabrikáltam. A *Foucault-inga* című művében Eco bemutat egy szerfölött ötletes kiadót, a Manuziót, amely épp az ilyen rámenős műkedvelők hátán gazdagodik meg.

A stratégia egyszerű. Egy kis reklám, és máris érkeznek a publikálni vágyók. Direktor úr átveszi a kéziratot, majd egy hónap múlva behívatja Szerzőt és áradozni kezd a mű felséges mivoltáról. De sajnos a mai kultúrálatlan világban nem jut pénz a szépirodalomra, pedig nem is kerülne olyan sokba a könyv kinyomtatása... Szerző rögtön készségesen fölajánlkozik, hogy semmi gond, valóban nem olyan vészes az a nyomdaköltség, ő hajlandó állni a lóvét, csak aztán a kiadó foglalkozzon lelkiismeretesen a könyvvel. A könyv megjelenik, Szerző költségén, tudta szerint 2000, valójában csak 1000 példányban, melyből 200 darab Szerzőé. Szemfényvesztésként Direktor berakja néhány könyvesboltba, majd néhány nyomorultabb folyóiratban felhőbe emelő recenzió jelenik meg az opusról. Szerző megkapja a Direktor által alapított irodalmi valagrendet, boldog, vátesznak érzi magát. Egy év múlva Direktor közli vele, hogy sajnos ötven évvel megelőzte korát, és a közönség még nem éri föl géniuszát, a könyv nem fogyott el, az állam követeli az adót, úgyhogy a könyvet be kell zúzni. Hacsak nem veszi meg Szerző, féláron. Szerző sírva fakad, majd összeguberálja bár 500 példányra a pénzt, mentse ami menthető élete nagy művéből. Ecót idézve: „Mérleg: a szerző nagyvonalúan állta 2000 példány előállítási költségeit, a Manuzio kinyomtatott 1000-et, beköttetett 850-et, és 500-at másodjára is kifizettetett. Évi ötvenegynéhány szerzővel, a Manuzio minden évben nagy nyereséget könyvel el. Méghozzá lelkifurdalás nélkül: boldogságot terjeszt.”

Aki azt hiszi, ez csak mese, bogarásszon utána a világhálón. Már magyar nyelvterületen is fölbukkantak az ilyen aranyszívű spekulánsok, akik a műkedvelők publikációs álmait lovagolják meg.

Jó kis példa (bár az illető „közhasznú szervezetet” nem kívánom megnevezni): miként kell jövedelmező és garantáltan az utolsó példányig elfogyó antológiát kiadni. Kiadó „pályázatot” hirdet, műkedvelő tollforgatók számára. 3000 pengő forintus nevezési díj ellenében bárki részt vehet, és garantáltan egy verse megjelenik az X. címet viselő antológiában. Mi több, ezért még két tiszteletpéldányt is kap.

Pompás ajánlat. Melyik műkedvelő ne fizetne 3000 pengő forintust, ami nem nagy pénz, azért, hogy egy csicsás antológiában megjelenjen? Ráadásul még két tiszteletpéldányt is kap érte! Milyen rendes ez a Kiadó!

De számoljunk csak egy kicsit utána. Egészen biztos, hogy legalább 100 szerző ráharap erre a nagy lehetőségre. 100 szerző pontosan 300 ezer forintot utal át Kiadó bankszámlájára. 100 vers kényelmesen elfér 120 oldalon. Kiadó kinyomtat 2200 példányt, ez maximum 500 ezer forintjába kerül. A szerzői tiszteletpéldányokat leszámítva megmarad 2000 könyv. Ezeket Kiadó elhelyezi a boltokban, 2000 forintusnyi bolti áron. És itt jön az üzleti húzás! Melyik csörtető műkedvelő elégszik meg két tiszteletpéldánnyal? Hiszen meg kell mutatni, kell adni anyukának, nagymamának, nagybácsinak, tesónak, unokatesónak, haveroknak, szomszédoknak. Poétánk rohan, és ha szerencséje van, még sikerül húszat vásárolnia a jeles könyvből. Végül is 40 ezer forintus sem túl nagy pénz, amikor ilyen nagy eseményről, a valódi költővé avatásról van szó. Az okosabbja már a kiadótól megrendeli, mert akkor nem kell kereskedelmi árrést fizetnie.

Mérleg: Kiadó inkasszál 300 ezer forintust a szerzőktől, és a 40%-os kereskedelmi árrést levonva, 2,4 millió forintust a könyveladásból, azaz összesen 2,7 millió forintust. Kifizetvén a nyomdaköltséget, ÁFA-t, egyéb apróságokat, megmarad 2 milliója. Évi négy antológia (évszakonként!) 8 milliót hoz a konyhára, gyakorlatilag semmi munkával, melyet egyetlen ember kényelmesen (és röhögve) el tud végezni.

De bukkantam 11 ezer forintos nevezési díjú pályázatra is...

Úgyhogy hajrá, mindenkinek. A lényeg, hogy írjon a nép, és bármilyen úton-módon publikálja is azt! Mit neked, olvasás?! Fogyasztói munka, míg az írás: alkotás, művészet! Egy nemzetnek, mely csupa poétából áll, nincs is szüksége közönségre.

ORBÁN JÁNOS DÉNES

Fórum

Könyvtáraink új magyar irodalom nélkül

Csonka-Magyarországon csak egyes elemeiben honosodott meg az unió kis és közepes nyelvterületű országainak irodalom-támogatási rendszere, pedig ennek a lényege éppen az, hogy teljes körű: az írót és a művet egyaránt végigkíséri pályáján. Nagyszámú ösztöndíjjal segíti elő a művek megszületését, finanszírozza kiadásukat, majd jelentős példányszámban (800-1000 pld.) megvásárolja azokat a közkönyvtárak számára. De még ezzel sem éri be: műfordítás-támogatási alapítványa széles körben fedezi az idegen nyelvre fordítás, néhol még az idegen nyelveken való kiadás költségeit is.

Az elmúlt tizenöt évben egyre általánosabbá vált magyarországi gyakorlat viszont megfosztja a könyvtárhasználó olvasókat az új magyar szépirodalom megismerésének lehetőségétől: korábban a nagyobb könyvtárak 2-7 példányban vásárolták meg az új könyveket, ami lehetővé tette kölcsönzésüket is, míg manapság a mintegy 3000 közkönyvtár számára jó, ha a verseskötetekből átlag 40-100 példányt vesz meg a Könyvtárellátó Kht., a prózai munkákból 60-120-at. Oka elsősorban a pénzhiány, de az sem segít, hogy a könyvtárak állítólag idegenkednek az európai támogatási rendszertől, nem segítik a könyvkiadói és az írószervezetek többször megfogalmazott kezdeményezéseit, mivel ez „korlátozza” állománygyarapítási autonómiájukat – hallhatták a résztvevők Mezey Katalintól a Fidesz kulturális tagozatának minapi budapesti tanácskozásán.

– A költségvetési pénzből működtetett kulturális alapítványok irodalmi kollégiumai szakemberekből állnak, akik a támogatások odaítélésekor már egy minőségi szűrést elvégeznek. Miért lenne szükség arra, hogy (mint egy belső előterjesztésben megfogalmazódott) a könyvtárak egy második szűrőt alkalmazzanak az új művek állományba fogadása előtt? – fogalmazott a József Attila-díjas költő, az Írók Szakszervezetének főtitkára.

A Soros Alapítvánnyal már kötött olyan szerződést a Könyvtárellátó, amely alapján minden feltétel nélkül átvették a közkönyvtárak a Soros támogatta köteteket. Rövid ideig a Nemzeti Kulturális Alap is adományozott az általa támogatott művekből a könyvtáraknak, de a kht.-val kötött szerződés híján e példányokat a kiadóknak kellett postázniuk. Még így is fontos lehetőség volt ez, ám két-három év alatt a támogatási keretek csökkenése és a háttérszerződés hiánya miatt elhalt.

Kíváncsi voltam arra, mi igaz abból, hogy „a könyvtárosok tiltakoznak az efféle ajándékkönyvek ellen”. – Nehéz elképzelni, hogy elutasítsunk bármilyen könyvajándékot. Idén 1,3 millió forintot költhetünk könyv, folyóirat, CD-lemez, videó-felvétel vásárlására. Könyvre a teljes összeg harmada jut. Az új magyar szépirodalom beszerzése tekintetében katasztrofális a helyzet, és a többi könyvtárhoz képest mi még jól állunk – magyarázta Balatonalmádiban Fábiánné Sáray Anna könyvtárigazgató.

Nem is nagyon talál kismagyarországi könyvtárainkban az irodalombarát az általa keresett új magyar műre. Valakiknek – valamiért – így jó. Nyilván azoknak, akik harcolnak minden olyan uniós gyakorlat ellen, amelynek bevezetése kedvező változásokat idézhetne elő Magyarhonban.

SARUSI MIHÁLY

Kiss Ottó

A Kék Oroszlán bezár

Zólyomi postás letámasztotta kerékpárját a Kék Oroszlán előtti akácfához. Tekintett jobbra, tekintett balra, és tekintett maga elé is egy hosszút, mert nem bízott abban, hogy bent elhiszik majd, amit mond.

Végül mégis úgy döntött, érdemes próbát tenni.

A reggeli eset meglehetősen megrázta Zólyomi postást. Nem sikerült kézbesítenie özvegy Hávelkáné nyugdíját, ugyanis a harmincas és a harmincnégyes szám között nem talált semmit, a két épület úgy simult egymáshoz, mintha soha nem lett volna közötte harmadik.

Március utolsó hétfője volt, ígéretes tavaszi reggel, amikor eltűnt a Hősök tere 32. számú ház minden benne lévővel, így a korábban ott élő Hávelkáné született Lipótszeghy Terézzel együtt.

Zólyomi postás többször megnézte a környék házait, még a kerékpárjáról is leszállt, csóválta a fejét erősen, bólogatott kicsit, aztán ismét a nyeregbe ült, és elkerekezett a helyszínről.

– Na, most mit csinálják? – kérdezte kevéssel később a Kék Oroszlánban, azután, hogy elmesélte a történteket Bérci művezetőnek és Bélának, a rosszkedvű csaposnak. – Tizennyolc éve viszem a nyugdíjat az öregasszonynak, de ilyen még nem fordult elő – tette hozzá Zólyomi postás, hogy nyomatékosan felhívja a figyelmet az eset súlyosságára.

– Hát csak vidd vissza a pénzt a postára, a többi már nem a te dolgod – javasolta Bérci művezető, aki régebben mindig csak egy felesre jött be, de mióta nincs munkája, sötétedés előtt sose hagyja el a Kék Oroszlánt.

– Aztán milyen volt az a ház, az öregasszonyé? – kérdezte rosszkedvűen Béla csapos, hogy kitapintsa, nem valami nagy szélhámosság készül-e a kocsmájában. Jó két hete is át akarták verni, igaz, nem Zólyomi postás, hanem Bérci, de ki tudja, lehet, hogy most meg összeszűrték a levet Zólyomival. Bérci mindenre képes, a múltkori eset után azt magyarázta, hogy meggyőződése szerint a hibák viszik előre a világot, vagy a hibáknak vélt dolgaink.

– A hazugság pedig, ha több is hibánál, eltérés az elfogadott értékrendtől – mondta akkor Bérci művezető, és magasra emelte a mutatóujját.

– Nagyon gyors is a fejlődés – felelte rosszkedvűen Béla csapos.

Ebben megegyeztek.

Már csak azt kellett tisztázni, mi az, hogy előre.

Zólyomi postás akkor azt mondta, hogy ő szabad idejében történeteket eszel ki, hogy így csináljon a gondolatokból valóságot. Ám ez most nem tartozik szorosan a tárgyhoz, folytatta, ellenben az igen, hogy véleménye szerint az ember emlékszik még a teremtőjére, aki saját képére formálta őt, vagyis Zólyomi postást, de ugyanúgy saját képére formálta Bérci művezetőt is, meg Bélát, a csapost. Így aztán, mondta Zólyomi, mi sem tudunk meglenni alkotás nélkül.

– Elemi szükséglet – bólogatott akkor egyetértően Bérci művezető.

– Mióta megteremtett minket az Isten, azóta létezik ő is – magyarázta tovább a dolgot Zólyomi postás. – Mert az Isten teremti az embert, hogy az ember megteremthesse őt. Egymás nélkül nem is léteznének.

– Lehet, hogy az Isten akarata ellenére teremtett minket? – kérdezte Bérci művezető, és ledöntötte torkán a fél deci pálinkát.

– Semmiképp sem – mondta Zólyomi. – Inkább unalmában. Hisz az Isten is csak társas lény.

– Mi vagyunk a bizonyíték – morgott Béla csapos.

Akkor hallgattak vagy öt percet.

Aztán Zólyomi folytatta:

– Azért szólít magához az Úr közülünk néhaném valakit, hogy ne unatkozzon ott fenn. Amikor meg többen mennek egyszerre, mondjuk, járvány vagy háború idején, akkor lehet tudni, hogy nagy ünnepség készül az égben.

Zólyomi postás ezután a jó két héttel ezelőtti kijelentése után kérdőn nézett Béla csaposra, ám az nem szólt többet, mosogatni kezdett.

De most elejét akarta venni a sok üres beszédnek, azért csapott le rögtön Zólyomi postásra:

– Aztán milyen volt az a ház, az öregasszonyé? – kérdezte hát Béla csapos, de látszott, nem hiszi, hogy valaha is létezett az épület, pláne Hávelkáné, ezért Zólyomi postás részletes mesélésbe kezdett. Mesélt régi nagy csöngetésekről meg kopogtatásokról, és arról, hogy az öregasszonytól mikor mennyi borravalót kapott, ami aztán, nézett Zólyomi postás Béla csaposra, mindig a maga kasszájába ment.

Béla csapos ritkán engedett rosszkedvéből, e kivételes pillanatok egyike volt, amikor a bevételről esett szó. Ilyenkor ábrázatán kis mosoly játszott, ezt, bárhogy igyekezett is, nem tudta eltüntetni. Csak ha témát váltottak, akkor olvadt le onnan a mosoly.

Most a csaposnak meg kellett állapítania, Zólyomi története minden valószínűség szerint igazságon nyugszik, mert a postás olyan részletesen írta le az eseményeket, és Hávelkáné házát is az oroszlánfejes kopogtatóval, a szúette bejárati ajtóval, a szárazkapuval, hogy nemcsak Bérci művezető, hanem Béla is maga előtt látta az épületet. Az elbeszélést az ácsember jövetele sem tudta megzavarni, igaz, kis fennakadás volt, mert az ácsember, amikor belépett a Kék Oroszlánba, figyelmen kívül hagyta, hogy éppen egy történet közepébe csöppent. De aztán hamar hozzáigazította magát a hallgatósághoz. Csak intett Béla csaposnak, aki szó nélkül töltötte ki a fél deci barackpálinkát, amelyet aztán az ácsember csendben le is engedett a torkán. Egy pisszenés nem volt, míg Zólyomi postás beszélt. Az apró szünetekben ugyan Béla csapos morgott egyetegyet, és az ács is cuppantott néha savanyú cukorkája miatt, mert most is savanyú cukrot szopogatott, mint mindig, ha nem talált alkalmas dolgot, amit a szájába tehetett, gyufaszálat vagy százas szöget, de az alig hallható morgolódások és cuppogások nemhogy megkérdőjelezték, inkább megerősítették Zólyomi elbeszélésének hitelességét.

Nem sokkal később, amikor Zólyomi a történetben éppen leírta özvegy Hávelkáné született Lipótszeghy Teréz alakját, amint hegyes bottal a kezében, papucsban, pongyolában, őszen és szemüvegesen, ám mégis úriasszonyhoz hasonlatos tartással ajtót nyit, nyílott a Kék Oroszlán bejárati ajtaja is.

– Csukja be az ajtót, Hávelkáné, nincs még itt a nyár! – mondta akkor erélyesen Bérci művezető.

Mert olyan hiteles volt Zólyomi postás és özvegy Hávelkáné egykori találkozása a Hősök tere 32. kapujában, hogy mindnyájan azt hitték, Hávelkáné belépett a Kék Oroszlánba. Zólyomi postás ki is nyitotta a tárcáját, hogy kiszámolja a nyugdíjat, de az asszony leintette. És még ugyanazzal a mozdulattal hátraarcot is csinált, hegyes botját meglendítette a nyitott ajtón át, és kiment a kocsmából.

A Kék Oroszlán lenyűgözött törzsvendégei szó nélkül követték Hávelkánét. Igaz, Zólyomi postás megjegyezte, ő szabad idejében történeteket eszel ki, hogy így csináljon a gondolatokból valóságot, de csak halkan mondta, az orra alatt, mert tudta, ez nem tartozik szorosan a tárgyhoz. A törzsvendégek után Béla csapos is csatlakozott a menethez, azt követően, hogy gondosan lezárta a pénztárgépet és a kocsma ajtajára ráfordította a kulcsot.

Az útra két teli pohár debrői hárslevelűt vitt magával, s igen ügyelt, hogy ki ne lötyögjön az értékes nedű. Amikor egy piros lámpánál megállt a menet, előrekiáltott Hávelkánénak, hogy tudakozódjon:

– Hova megyünk, asszonyom?

Hávelkáné botjával az ég felé bökött, ami felhőtlen volt, csupán itt-ott látszott rajta egy-egy fehér pamacs, aztán azt mondta, hogy csak ide igyekszik, ide, a másik oldalra. Azzal az autók között elindult a Hősök tere irányába.

A többiek követték. Csak Béla csapos maradt le kissé a debrői hárslevelű miatt, de aztán ő is rászánta magát az útra. Óvatosan lépett le a járdáról, szemét pedig nem vette le többé a borról. Így érte utol Béla csapos Zólyomi postást, aki éppen akkor tolta Bérci művezető és az ácsember közé a biciklijét, és éppen akkor jegyezte meg, de csak halkan, mert tudta, ez nem tartozik szorosan a tárgyhoz, hogy bizonyára nagy ünnepséget rendeznek valahol. Bérci művezető erre csak morgott, az ácsember meg cuppantott néhányat a savanyú cukorkájával. Béla csapos a lezárt kasszára gondolt, és rosszkedvű ábrázatán megjelent apró mosollyal figyelte a bort: ki ne lötyögjön.

Így haladt a menet a Hősök tere felé, élén Hávelkánéval, lassan, mindig csak előre.

Freskóterv (a temesvári piarista templomban)

Lelkes Miklós

Mező

Böszörményi Zoltánnak

A mezőn olykor nyúl fut el.
Hátán lovagló pillanat,
s picikét elcsodálkozunk,
hogy a táj mégis ottmarad.

Marad az eltört végtelen,
füvek, virágok erdeje,
bólogató nap-bóbiták
kísérte kékcsengős mese.

Mindenben rejtett óra van.
Járnak, járnak a mutatók.
Szárnyalnak széltánc-illatok,
tetteket múlttá altatók.

A mezőn olykor nyúl fut el.
Az életem is elfutott.
Minden jelenből árny kinéz:
kíváncsi szemmel egy halott.

Mező, nyúl, vágyak, elfutók...
s kapunk e semmi-életért
oly furcsa bért: felismerést,
hogy senki semmit meg nem ért.

Nem értjük a mezőt, nyulat,
undorgyönyör verőeret,
mely gonoszul visz szívbe vért,
halálba látszat-életet.

Örök szomj, Lélek-képzelet,
melyen mindig győz az Anyag!
Csupán istenített Pokol
mi imák mélyén megmarad.

Életem bánat-egyszerű.
Még egyszerűbb varázslatom:
másik Mezőn másik Nyulat,
Más Semmi-létet álmodom.

Ott semmit sem kell érteni,
mert Lélekké lesz az Anyag,
s más az Idő, el- s visszaszáll
pirospillangós pillanat.

Ott Út az út, mert visz tovább:
másokhoz elvisz csillagot,
s vele más álmú Végtelent,
mindig a Szívre hallgatót.

Való mezőn, ha nyúl fut el,
később búsak a bóbiták,
s csak elmúlás mi ottmarad, –
az cseng tovább, kéken tovább.

Tele verssel a világ

Folytatás az 1. oldalról

Akkor valami legföljebb nagyon láthatóvá vált, de nem akkor változott meg. Illetve nem hirtelen. Hanem előtte meg utána. Itt csak folyamatban érdemes gondolkodni. Említsem a saját példámat? Annak idején a rendszerváltáskor a Sárbogárdi Jolán-féle lányregény paródiát, *A test angyalát* írtam, egyetlen művet. Bennem akkor föl sem merült, hogy ez egy ilyen nevezetes időszakban készül. Utólag, pár év múlva jutott eszembe, hogy ha úgy tetszik, ez az én rendszerváltó könyvem. Valóban '89 őszén született. És ez most jelent valamit? Fintor? Véletlen? A magánember dátumait nagyon nehéz megfeleltetni a történelmi dátumoknak. És az író ilyen értelemben magánember. Én azt gondolom, hogy az úgynevezett irodalmi „rendszerváltás" inkább a 60-as évek végén, a 70-es évek elején kezdődik. Amikor föllép a Tolnai Ottóék generációja, vagy a Petri-Tandori-féle nemzedék. Nagyjából ehhez lehetne kötni a korszak kezdetét, bár valószínűleg ez sem teljesen igaz. Ebben az elnyúló folyamatban megváltozik az írók irodalomról alkotott képe, és az olvasók irodalomhoz való viszonya is módosul. Rém bonyolult, hogy mivé lesz. És milyenképpen változik. Illetve mit is jelent ez a változás. Ez túlmegy egy ilyen beszélgetés keretein.

– Olyan értelemben vitathatatlan a változás, hogy az olvasónak már nincs miért keresnie a mögöttes mondanivalót, a kódolt politikai üzeneteket, mert az író ma bármit kimondhat.

– Pontosan így van. De ez sem úgy volt, hogy 88-ban még vadul kereste, és örült, ha megtalálta, 90-ben pedig már nem kereste, és nem is volt mit megtalálnia. Ez sem adott dátumhoz kötődik. Szintén egy hosszabb folyamat eredménye. Azt nyilván nem mondom, hogy már a 70-es években is ez volt a jellemző, az nem lenne igaz. Akkoriban tényleg ez volt az olvasó és az író konszenzusának az egyik alappontja. Vagyis, hogy én értelek téged, te értesz engem, értünk a félszavakból, tudjuk, mi van a mondatok mögött. A célzások nagyon-nagyon finom hálózata szőtte be az egész Kárpát-medencét. És ez esztétikai minőséggé vált. Illetve, ami ebből tényleg esztétikum volt, az meg is maradt. Ha kiment mögüle a rendszer mint valóságanyag, mint referencia, akkor is.

A nyelv beszél engem

– A zavartalan, cenzúrázatlan szókimondás lehetősége ellenére, azért most is előfordulhat, hogy az az írói szerepjátszás, ami a Sárbogárdi Jolán esetében valósult meg, megismétlődhet egy másik kitalált szerzőben, szereplőben.

– Persze. Egyébként az a célzásrendszer, amit az előbbiekben érintettünk, nem hull szét, csak átlép egy másik dimenzióba. A szó művészetében a dolgok direkt kimondása is valami indirektnek a jelzése. Ha úgy tetszik, minden szimbólum. Az említett pókháló más módon él tovább. Azok a finom célzások, amelyek például Esterházy *Fuharosok*jában politikailag voltak pikánsak, mára talán már kevésbé érthetőek, bizonyára az volt a romlékonyabb rész. De a lényeg továbbra is rettenetesen, erőteljesen érthető. Vagy ott van Petri. Az ő lírája egy időtálló, továbbra is érvényes, nagy költészet, akkor is, ha több, direktben politizáló verse nem tartozik az életmű csúcsai közé. Más politikai versek viszont igen. Egy költészet nem attól jelentős, hogy a költő, mint mondjuk a 80-as években Petri, nagyon bátor volt. Attól még nem irodalom valami, hogy egy tiltott dolgot, éljen nagy Imre, menjenek az oroszok haza, kimondunk. Jól kell tudni kimondani. Jól és hitelesen, ahogy Petri is tette. De hogy miképpen lehet ezt a minőséget és hitelességet megteremteni, azt nagyon nehéz elmagyarázni.

– Petri lírájára hivatkoztál. És Parti Nagy Lajos költészete? Számodra most az izgalmasabb, hogy a nyelvvel játszhatsz, kitalálhatsz olyan dolgokat, amik téged jellemeznek, amiknek megalkotására te vagy hivatott?

– Szerintem bármit ír az ember, igazából egy dolog érdekli. A nyelv, vagyis, hogy a nyelv hogyan áramlik át rajta, mit hoz ki belőle. Nem én beszélem a nyelvet, a nyelv beszél engem. Ez persze abszurdum, de mégiscsak így van. Nyelvfilozófiai közhelynek is mondhatjuk, engem azonban valami miatt erősen érdekel. Azt hiszem alkati kérdés. Bizonyára 86-ban vagy 87-ben ugyanúgy megcsinálhattam volna a nyelvvel mindazt, amit mostanában megcsinálok. Ennek nincs sok köze a rendszerváltáshoz. 90-ben készült el a Szódalovaglás című könyvem, amely verstöredékekből áll. Abban jutottam el odáig, hogy nagyjából meg tudjam mutatni, mit gondolok a költészetről és magamról. Véletlenszerű, hogy a kötet megjelenése kb. egybeesett a rendszerváltással. Persze hordoz bizonyos nyomokat a társadalmi változásokból is. Elvégre az én életem etapjai olykor érintkeznek a politikai változások szakaszaival, noha Magyarországon a 80-as években a politika dátumai már nem kellett feltétlenül egyezzenek a mi nemzedékünk létállító dátumaival. A megállapítás érvényes a magyarországi rendszerváltásra is, amely a maga nagy felszabadulásával, boldogságával együtt sem változtatta meg úgy az emberek életét, mint '89 karácsonya Erdélyben. Ez azért nagy különbség.

Se kiköpni, se lenyelni

*– A **Grafitnesz** kedves könyved?*

– Igen. Nagyon kedves. Egyrészt azért, mert az embernek mindig kedves a legfrissebb könyve, másrészt, mert egy kicsit úgy vagyok ezzel is, mint a *Szódalovaglás*sal. 12-13 évvel azután jelent meg, a kettő közti időszakban új verseskötetem nem volt. Kedves könyvem, mert benne van, ami a 90-es évekből számomra költészetté volt tehető. Az is tükröződik persze, hogy mennyire esetlegesen állt össze. Hogy tíz év alatt lett könyvvé. Számomra a legmeglepőbb, hogy mégis viszonylag szervesen összeállt, hogy látszik, egy kézből való. Anélkül, hogy hosszú időn keresztül csak verset írtam volna, csak verssel foglalkoztam volna. Merthogy én főleg prózát írtam a 90-es években.

– Igen, azt is kijelentetted, hogy mostanában nem írtál verset. Egy ilyen kötet után szükség van némi szünetre?

– Nem hiszem, hogy kéne szünet. Sőt, igazából igencsak írnom kellene. Mert van ennek a könyvnek egy utolsó ciklusa, az *Őszológiai gyakorlatok*, ami úgy került bele a kötetbe, hogy még nem érett külön könyvvé, de mivel az ember sosem tudhatja, hogy képes-e majd bármi anyagból külön könyvet írni, úgy döntöttem, ehhez a könyvhöz is tartozik, és külön cikluskénti odaillesztettem a végére. Egy bizonyos Dumpf Endre írta, olyasmi költő, mint Lázáry René vagy Sárbogárdi Jolán vagy más hozzájuk hasonló alakmás. Ezt a ciklust tovább kellene írnom, meg kéne csinálnom a teljes könyvet. Csak közben mindegyre jönnek más munkák. A Berlinről szóló könyvemet is rég meg akarom írni, arra kellene koncentrálnom. Az egy nagyon furcsa napló, részint bedekker, részint esszé, részint próza, szóval egy különös cédula-könyv lenne, amiről én belül már nagyon sokat tudok, de papíron még nem igazán létezik.

– Jegyzet sincs?

– De, iszonyú mennyiségű jegyzet van. Kétkönyvnyi anyag gubbaszt a számítógépben. Csak mindez olyan állapotban van, hogy amíg valóban megdolgozható irodalmi anyag lesz belőle, addig is eltelik egy csomó idő. Folyton nyúlnék hozzá, de mindig megriadok, látva, hogy mekkora munkát, azaz időt igényel, és az anyag egyre nő. Mintha folyton ki akarna csúszni a kezeim közül. Már évek óta a torkomon akadt, se kiköpni, se lenyelni. Amikor a *Grafitneszt* befejeztem, jó volt tudni, hogy megint ezt csinálhatom. Természetesen közben meg kell élni, jönnek kisebb munkák, amiket az embernek nincs ereje, módja elhárítani. Mondják, hogy február van, és decemberre le kéne fordítani valamit, s olyankor arra gondolsz, hogy hol van még december! Aztán már rég elfelejtetted, amikor jön a megrendelő, és kéri az anyagot. Azt pedig, ha megígértem, megcsinálom. Ez így működik. Írások persze vannak, amelyek nem kész versek, csak tollpróbák, kéztani gyakorlatok, de én mostanában nem érzem sürgős szükségét annak, hogy ezeket kezemet-lábamat törve új könyvvé összerakjam. Tele van verssel a világ.

A priváttörténelem dominál

– Berlin mellett még két várost említettél, Moszkvát és Varsót. Érdekes, hogy ha Berlinre nem nyugati városként tekintünk, akkor három kelet-európai nagyvárossal volt dolgod idén.

– Igen, mert ez tényleg három kelet-európai város. Berlin, a szó történeti értelmében nem egy nyugat-európai centrum. Ha elfelejtjük a vasfüggönyt, és esetleg a második jobbágyság felől közelítünk hozzá, akkor sem a történelmi Nyugat-Európához tartozik. Mindig is Poroszország volt, ha megnézzük a térképet, akkor is inkább Közép-Európa. Az a jó Berlinben, hogy úgy gondolhatok rá, mint Európa közepére. A földrajzi helyzetétől függetlenül is magán viseli azt a fajta közép-európaiságot, ami nagyon jó. Jófajta minőség. Berlinben mutatja meg a közép-európaiság a maga legjobb formáját. Az idegenek iránti toleranciában is, de persze abban is, hogy ott van mögötte egy elég olajozottan működő társadalom. Szegény, kizsigerelt, elromlott életű emberek nem fognak mosolyogva toleránsak, multikultik és idegenimádók lenni.

– Azt is érzékelted Berlinben, hogy a világnak ezen a felén más az irodalom?

– Azt nem, mert ilyen értelemben Berlin: nyugat. Németország fővárosa. Viszont az az igazság, hogy én nem igazán tudom, más-e, pláne hogyan más ott az irodalom. Olvasok ugyan németül, de nem lévén anyanyelvem, nehéz megítélnem, hogy az irodalmi szövegek milyenek. Az kétségtelen, hogy van a mostani fiatal német irodalomban egy bizonyos minimalizmus. Egyfelől egy nagyon erős, majdnem a primitívségig menő nyelvi leegyszerűsítés tapasztalható, másfelől pedig az önéletírás térhódítása.

Ilyen karakterű könyvek – fiatal embereknél is. A legrövidebb élet is „rajz"-képes, persze jól kell megírni. Dominál a priváttörténelem. Ehhez képest az, ami keletebbre történik, talán-talán izgalmasabb, mert sprődebb, érdesebb, kevésbé figyel a trendire és a trendekre. Olykor azért, mert nincsenek hozzá olyan közel, vagy nem tud róluk.

Az eredetihez való ragaszkodásban elvész az atmoszféra

– Önkéntelenül is szóba kerültek a nyelvi korlátok. Ha a te költészetedről beszélünk, be kell látnunk, kevés az esélyed, hogy ezt valamilyen világnyelven az eredetit megközelítő tökéllyel tudják tolmácsolni.

– Arra, hogy ezt megfelelően tolmácsolni tudják, valóban kevés az esélyem. Egyrészt, mert tényleg nehezen fordítható szövegek, másrészt fellép a kisnyelv-nagynyelv diszkrepanciája. Ez annyit jelent, hogy a nagy kultúrnyelvekről a kisnyelvekre tradicionálisan írók, jó írók fordítottak, akik nagyon tudták, és kreatív módon használták a nyelvet, amelyre fordítottak, ezért az adott kicsi irodalom nyelvén nagyszerű szövegek születtek. Ezért váltak ismertté, szeretetté a nagy nyelv írói a kisnyelveken. Ez fordítva nem működik. Nincs arra esély, hogy mondjuk egy nagyon jelentős, jól menő angol vagy francia vagy német író most magyar írókat fordítson, és saját súlyával, nevével, illetve azzal az alkotói bátorsággal, amivel ezekhez a szövegekhez hozzányúl, átvigye francia vagy angol nyelvre a szövegeket. Vannak fordítók, derék, kiváló tolmácsolók, de még ha meg is van bennük a bátorság, a reputációjuk nem olyan, hogy a világnyelven olvasók köztudatába a kisnyelv értékeit maradéktalanul be tudják vinni. Ami engem illet, szerencsém van, a *Hősöm tere* című regényemet Terézia Mora ültette át németre. Maga is író, két anyanyelve van, a magyar és a német. Amennyire meg tudom ítélni, nagyszerű munkát végzett. Én fordítóként rendre olyan szövegekkel találkozom, amelyekhez alaposan hozzá kell nyúlnom, ha azt akarom, hogy magyarul működjenek. Különben nem nagyon fordítok mást, mint színházi szöveget, színdarabokat. És ez, amit én teszek, többnyire nem is fordítás, hanem átírás. Olykor nyersfordításból, nem eredeti nyelvből. A színpadi szövegekkel meg lehet tenni, hogy az ember élesen belenyúl és változtat rajtuk. Írásban ez bonyolultabb. Ha az írásban, a nyomtatott irodalomban lépjük át a fordítás határait, annak más következményei lesznek. Gyakran olyan szövegek kerülnek hozzám, amiket nem lehet lefordítani, csak átírni. A szöveg szellemét csak így tudom átmenteni. Ilyenképpen hűségesebb vagyok az eredetihez, és hitelesebb, mintha egyszerűen lefordítanám a szöveget. Persze felvetődhet a kérdés, hogy akkor ezt most ki írta?

– Szerinted ez a hűtlenség megengedett?

– Egyik lelkemmel azt gondolom, hogy nem. A másikkal meg azt, hogy igen. Ha, például, Verlaine-t nem Tóth Árpád fordítja le és hozza be a magyar költészeti kánonba, vagy Baudelaire-t vagy Rilkét nem nagy költők ültetik át a magyar nyelvű irodalomba, miközben a fordítások olykor inkább átírások, akkor ezek a nagyságok mivé lettek volna számunkra? Rilkére például most nem gondolhatnánk úgy, mint egy jelentős „magyar" költőre. Mi tehát a fontosabb? E pontosságra törekvő fordítói hűség, vagy pedig az, hogy valakit olyképpen tolmácsoljunk, hogy azt mondják rá, „magyar költő". A *Svejket* Réz Ádám fordította, miután három hónapig tanult csehül. Nyilván nem tudhatta nagyon a cseh nyelvet, de nagyon tudott magyarul és tudott valamit a dolog szelleméről. És úgy nőttünk fel az ő szövegén, mintha egy igazi magyar irodalmi szöveg lenne. Noha a bohémisták és a csehül jól beszélők szerint a Réz-féle változat az eredetit nem közelíti meg, mert azt a nyelvi állapotot, ami abban a hajdani Prágában volt, képtelenség átültetni. Más példa: Caragiale. Én nem tudok románul, de Réz Pál készített egy nagyszerű nyersfordítást. Abból írtam színpadra a *Farsangot*. Néztem a korábbi fordításokat, melyek jók, pontosak. De ha az ember túlságosan ragaszkodik a román szöveghez, akkor elvész az atmoszféra, amit mégiscsak a nyelv teremt meg. Ha nem ragaszkodom körmöm szakadtáig az eredetihez, akkor a levegőjét talán elő tudom állítani. Valami hasonlót. Született egy átirat, amit természetesen nem neveznék fordításnak. Magyar szöveg, ez a helyes kifejezés. Hogy szabad-e így bánnom egy szöveggel vagy nem szabad, teljes biztonsággal nem tudom megmondani. De ha egy rendezőnek szabad hűtlennek lennie a szerzőhöz, és a dramaturgnak is, akkor nekem miért ne lenne szabad? Ezeket az átírásaimat eleve színpadra készítem, ami egy kényes, ám speciális terület. Többet megenged.

Folytatása az 5. oldalon

Tele verssel a világ

Folytatás a 4. oldalról

– Szerzői zokszó még nem ért emiatt?

– Nem nagyon. Ahol esetleg érhetett volna, ott a színház vitte el a balhét. Mondok példákat a „hűtlenségemre”. Itt Marosvásárhelyen is játssza a színház Michel Tremblay *Sógornők* című darabját *Bingó, bingó* címmel, más fordításban, mint Budapesten. Az ottani változatot én írtam. A Vígszínház adott egy korrekt nyersfordítást, mondván, hogy őket érdekli a dolog, rengeteg a jó női szerep. Radnóti Zsuzsa dramaturg felkért, hogy írjam át, turbózzam föl. Itt-ott tehát belenyúltam. A történet Tremblay-é, a mondatok az enyémek. Más. Werner Schwabnak másodmagammal fordítottam le az *Elnöknők* c. darabját a Katona József Színház számára. A szöveg tele van szófacsarásokkal, „osztráktalanságokkal”, naná, hogy helytelenül beszélnek a szereplői. Az osztrák ügynökség elkérte a mi változatunkat, kiadta lektoroknak, derék filoszoknak, azok pedig elkezdték aláhúzogatni pirossal, hogy ez is magyartalan, az is. A szegény ügynökség, amikor ezt meglátta, megijedt és kijelentette, hogy így nem lehet kiadni, rossz a fordítás. Nehezen lehetett elmagyarázni, hogy nem rossz, hanem schwabul van magyarul. Vannak ilyen fura helyzetek.

– Fordított esetben téged bosszantana egy ilyen hozzáállás?

– Nem. Mert arra gondolok, azért nyúlnak bele, hogy valós értékén szólaljon meg a szöveg. Tudom, hogy bizonyos dolgokat át kell írni, alkalmazni kell az adott nyelv, az adott kultúra sajátosságaihoz. Örülök, ha engem nagyon kreatívan fordítanak. Egy kicsit úgy tekintek az új szövegre, mintha egy másik mű lenne.

– Röviden érintsük a saját drámai szövegeidet is. A marosvásárhelyi felolvasóesten nagy sikered volt, a közönség élvezte a szófacsarásos, ötletsziporkákkal telített verseidet. Ezt a játékos, de leginkább látva, olvasva érvényesülő inventivitást a színpadra is eredményesen fel lehet vinni?

– Azt hiszem, fel. Az *Ibusár*ban is, amit Kolozsváron is játszottak, vannak ilyenek, és működnek. A másik, a Mauzóleum is tele van nyelvvel. A magyar színpadon élnek, érvényesülnek. Fordításban? A Mauzóleumnak van egy német és egy angol fordítása, egyiket sem játszották, csak felolvasó színpadra kerültek. Úgy működnek. A német változatot egy nagyon kedves barátom fordította, Bécsben él. Ő pontosan értette a szövegemet, de attól tartott, hogy ha csak elrontva tudná fordítani, a kollégái úgy vélnék, hogy nem tud németül. Nyilván igaza van, különböző nyelveknek más és más a devianciatűrő képessége. Azokon a nyelveken is született normaszegő irodalmi szöveg, a konvenciók viszont különböznek. A nyelv kivételes, fontos helyzetbe emelése nem a mai irodalom sajátossága, de a megfelelő idegen nyelvi változatokat nehéz megtalálni.

Közel lenni veszélyes

– A színpad miért vonz?

– Nem a színpad vonz, hanem a színház. Mégsem hiszem magam drámaírónak. Nem is vagyok az. A drámaíró konfliktusokban, helyzetekben gondolkodik, nem nyelvben és mondatban. Talán azért vonzódom hozzá, mert az írás magányos mesterség, a színházcsinálás pedig csapatmunka. Néha az ember szívesen megmerítkezik ebben. Az én színházi „történetem” 90-ben kezdődött. Volt a már említett Sárbogárdi Jolán-féle kisregény, kérték, hogy írjam át rádiójátéknak. Aztán abból színdarabot is akartak. Később egy másik rádiójátékból lett az *Ibusár*. Így keveredtem bele a színházba. Attól fogva mindig akadt valami dramatikus munkám. Az életem utóbbi tizenöt évében tulajdonképp soha nem voltam messze a színháztól. Túl közel lenni veszélyes dolog, mármint egy írónak, mert ott vagy reggeltől estig, az az érzésed, hogy egész nap dolgoztál, aztán hazamész és rájössz, hogy nem csináltál semmit. A létforma volt a dolgozás. Egy írót ez nagyon be tud szippantani magába, csak megeshet, hogy legközelebb nem lesz mit játszania a színháznak, mert nem lesz darab. Színművet szerintem otthon lehet írni. Mostanában nem úgy néz ki, hogy írok színdarabot. Ahhoz az kell, hogy az ember valamit eleve színpadra gondoljon el. Különben tele van a világ darabokkal is. Persze azért a dolog érdekel, jó a közelében lenni, nyilván ez az átírások magyarázata.

Nem kell mindent megírni

– Miért írod a tárcákat?

– Már nem írom. Pedig talán kellene. A 80-as évek végén kezdtem el prózát írni, és akkor úgy gondoltam, hogy a tárcákon majd „megtanulom”

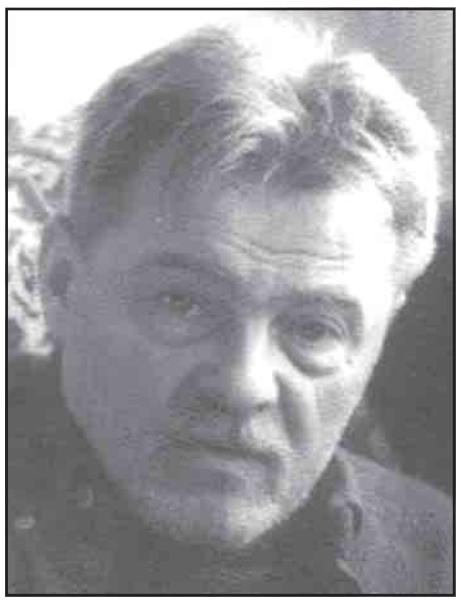

a mesterségnek azt a részét, amit az ember költőként kevésbé ismer és gyakorol. Elkezdődött egyfajta tárca-írósdi az életemben, kétheti leadás éveken át, elég nagy strapa, ha az ember valamit elvállal, azt teljesíteni kell. De aztán elegem lett belőle, és 98 után már nem is nagyon vállalkoztam tárcaírásra. Ennek hátránya is van, mert leszűkült az a hinterland, az a televény, amiből mint műhely-anyagból dolgozhatom. Néha eszembe jut, hogy megint el kéne vállalnom valami ilyesmit, hogy kénytelen legyek rendszeresen megírni ezt-azt. Mert jelenleg úgy vagyok vele, hogy valami eszembe jut, ittott följegyzek, fölveszek dolgokat, és aztán annyiban is marad. Ha nem muszáj, nem kell mindent megírni.

– A tárcát nem olyankor írja az ember, amikor előjön a közügyek iránt érdeklődő énje?

– De, csakhogy én az utóbbi hat-hét évben egyre kevésbé gondolom azt, hogy minden szíreszóra meg kell szólalnom. Íróként valószínűleg meg kellene, alkata válogatja. Nagyszerű tárcákat írt Keresztury Tibor, aki itt Vásárhelyen is velünk volt, éveken keresztül csinálta. Vagy régebben Esterházy. Eörsi, Darvasi. Ez egy nagyon tiszteletre méltó dolog. Én is valami ilyesmit kezdtem el a 90-es évek elején, a régi Magyar Naplóban. De valahogy elment a kedvem a köz ügyeibe való nyilvános beleszólástól. Azt gondolom, hogy amit én elmondanék erről vagy arról, azt bőven elmondják mások.

– Nincs mögötte egy olyan gondolat is, hogy esetleg ma már nem figyelnek annyira az íróra, a tárcaszerzőre, mint korábban?

– A 90-es évek elején a nyilvánosság nagyzenekari tuttijában az embernek még lehettek illúziói, hogy figyelnek rá. Mostanra ez megváltozott. Az íróra már nem íróként, hanem mint politikai közszereplőre figyelnek. Egyébként a publicisztikai szerepek nekem nagyon rosszul állnak. Én ehhez nehézkes vagyok, ha úgy tetszik naiv, ha úgy tetszik cinikus. Szép lassan ki is hátráltam belőle.

Az írónak kisebb a PR-értéke

– Ezen az estén arról is beszéltetek, hogy már a politikusok sem elsősorban az írókkal mutatkoznak.

– Nem azért, mintha az író snassz volna, a popsztár meg comme il faut, hanem mert a popsztároknak a média és a bulvársajtó olyan PR-értéket csinál, hogy mellettük mutatkozni ennyi meg ennyi szavazatot jelent. Egy írónak, sokkal kisebb a PR-értéke. Kevésbé kifizetődő dolog tehát egy politikusnak egy íróval mutatkozni, mint egy futballistával. A szónak ebben a nagyon-nagyon praktikus, ha úgy tetszik machiavellista értelmében. Ez csak erről szól. Ha a politikát nem tekintem másnak, mint hatalomipari szakmunkának. Már pedig ha most körülnézek, nem tudom másnak tekinteni. Persze nem gondolom, hogy az íróknak olyasfajta médiaszemélyiségeknek kellene lenniük, mint a popsztároknak, mert ennek ára van. Elvben az sem lehetetlen, hogy a magyar bulvármédia azt mondja, hogy ő most „fölépít” egy írót. Buta példa vagy nem, de ha most történetesen Esterházy vagy Kertész Imre akarná és hagyná, a bulvármédia elvben rájuk is bukhatna, és írhatna róluk mindenféle ostoba cikkeket. Hogy milyen zoknit hord egyik vagy a másik, mit szeret főzni a felesége stb. És akkor ettől rém ismert lenne az illető, olvasnák a tinik, meghívnák minden hülye tévéműsorba. Rögtön akadna hozzájuk csapódó politikus, pláne kampányidőszakban. Csak éppen az íróság menne el a gajdeszba.

Az ember örül, ha elismerik

– Éppen ezt a két nevet akartam említeni annak szemléltetésére, hogy a média általában akkor foglalkozik többet egy íróval, amikor valamilyen jelentős kitüntetést kap, lásd Kertész Nobel-díját vagy újabban Esterházy Béke-díját. Az interjúnk előtt utána néztem, lehet, hogy valamennyit nem is számoltam, de te is jócskán részesültél elismerésekben. Vagy 15 díjat mondhatsz a magadénak. Fontos ez számodra?

– Az ember örül neki, hogy elismerik, esetleg szeretik, amit csinál, de ezt a szeretetet általában és elsősorban nem a díjakon keresztül érzi meg. A díj ennek mindig egy officiális lecsapódása. Még a jobb, privátabb díjak esetében is. Fontos az ilyen megbecsülés is, de díjakra hajtani, netalán aszerint gondolni el a világot, hogy én most ezt a díjat mindenáron megszereztetem magamnak, az nem megy. Még ha vannak is rá példák, az ilyesmi a kabaré meg a korrupció kategóriájába tartozik. Az év legjobb könyvéért nekem ítélték a Magyar Irodalmi Díjat. Ostoba lennék, ha most azt gondolnám, hogy amennyiben a hattagú zsűri így döntött, tényleg az enyém volt az elmúlt év legjobb könyve. Nekik tán az enyém. Aki a díjakat ilyen direkt módon fordítja le magának, az legalábbis infantilis. Ugyanakkor fontosak ezek az aktusok, mert általuk egy kicsit az irodalom is reflektorfénybe kerül, főleg egy ilyen jelentős elismerés esetében, mint amilyen a Magyar Irodalmi Díj, ahol az átadási ceremóniának megadják a módját. A nagyobb nemzetközi díjakra ez még inkább érvényes. Ezért is örültem és gondolom sokan mások is Esterházy Péter Béke-díjának. Túl azon persze, hogy mennyire megérdemelte. Az, hogy miközben Frankfurtban a díjátadáson államelnökök nyüzsögtek, Magyarországot pedig csak egy államtitkár képviselte, az persze mélyen jellemző, lásd belföldi PR-érték. Természetesen Esterházy kapta, de általa az irodalmunk is. Kertész Nobel-díjával ugyanez a helyzet. Tudjuk, sok félnáci és teljesen idióta megjegyzés volt ezzel kapcsolatosan Magyarországon, Kertész jegyezte meg egy helyen, és teljesen igaza volt, hogy a népesség 4-5 százaléka Európa minden országában komplett idióta, de ezeken az arcpirító baromságokon túl rettenetesen fontos pillanat volt a magyar irodalom történetében, hiszen ez volt az első magyar irodalmi Nobel-díj. Nem csak Kertészről szólt, hanem mindannyiunkról. Nagyon-nagyon sokat számított. Azok, akik húzták a szájukat, ne felejtsék el, hogy ők tulajdonképpen tetszik, nem tetszik, ennek a Nobel-díjnak az oldalvizén eveznek. Ezt tudomásul kell venni. De talán a Nobel-díj se jön, ha előtte nincs egy nagyon hosszú magyar sikertörténet az európai irodalomban. Az nem úgy történik, hogy szerző otthon ül búsan díjak, könyvek nélkül, és egyszer csak fölhívják, hogy ő lett a Nobel-díj nyertese. Kertész előtte már fontos díjakat kapott, Európa számos országában fordították a műveit. Nem egyik pillanatról a másikra születnek ezek a csodák. Szóval az ilyesmi hosszú történet, sok minden benne van. Benne van Nádas átütő németországi, nemzetközi sikere. Benne van Esterházy, Bodor Ádám, Krasznahorkai, és sokan mások. A kisebb-nagyobb sikerű könyvek. Benne van persze Márai. Ilyenkor látszik, hogy Németországban a magyar irodalom helyzete mennyire jó.

Az lenne baj, ha sokkal több lenne a rossz olvasó

– Tehát nemzetközileg felszálló ágban van a magyar irodalom?

– 1999-ben, Frankfurt után úgy tűnt, hogy megáll a dolog. De nem állt meg. Érdekes ez az egész. Szabó Magda Franciaországban egy nagynevű irodalmi díjat kapott. Bodor Ádám Spanyolországban az Év-könyve díjasa lett. Tehát nem csak Németországban van sikerünk, ahol fontos a nem német kultúra is, hanem Franciaországban is, noha a franciák számára a más nemzetbeliek kultúrája nem annyira érdekes. Ezzel együtt nem kell azt gondolni, hogy egy-két év múlva minden norvég vagy bolgár középiskolás magyar irodalmat fog olvasni. Nem a magyar irodalom a legnépszerűbb Európában.

– Sőt még azt sem mondhatjuk, hogy minden magyar középiskolás magyar irodalmat olvas.

– Persze, hogy nem. Nézd, nem fog egyre több iskolás magyar irodalmat olvasni, ezzel le kell számolni. A jó irodalom olvasása határtalan élvezet, de nem egy könnyű professzió az igen sekélyes és a bóvlikultúra, a tömegkultúra által kínált ismeret- vagy örömszerzési formákhoz képest. Mondjuk egy *Pál utcai fiúk*at nehezebb befogadni, mint valamilyen ostobaságot az RTL-Klubban. Holott ez a könyv nem egy nehezen befogadható könyv. Ezt mindannyian tudjuk a gyerekkorunkból. De nem kéne nagyon megriadni attól, hogy kevesebben fogják olvasni a *Pál utcai fiúk*at. Az ember sajnálja, de nem nagy baj, hogy kevesebb az olvasó, az lenne a baj, ha sokkal több lenne a rossz olvasó és a rossz könyv. Azt hiszem, hogy aki most olvas, az tényleg olvas. És egyre több a szabad olvasó. Ez nagyon sokat jelent. Az az olvasó, aki ugyan sznob, mert egy bizonyos fokú sznobéria nélkül kortárs irodalmat senki nem olvas, de megtartja magának azt a szabadságát, hogy kijelentse: ezt szeretem, ezt nem szeretem. Azt mondja például, hogy szereti azt a költészetet, amit Szilágyi Ákos művel, ezt szívesen olvassa, de nem szereti azt, amit XY művel, hozzá nem áll közel, mert az irodalom semmi egyéb, mint ajánlás, ajánlat. Van, akihez ez áll közel, van, akihez más. Ez nagyon rendben van. Egy a fontos: arról, ami számomra nem kedvemre való irodalom, ne gondoljam feltétlenül, hogy marhaság. El lehet fogadni, nagyon is lehet tolerálni másfajta ízléseket is, én nagyon nem szeretem, amikor egyfajta irodalmi ízlés vagy egyfajta irodalmi gondolkodás önmagát állítja be egyedül üdvözítőként.

PARTI NAGY LAJOS

Halk, talmi vers az irodalom házához

Ne csak papír, de légy, te ház, a Ház,
hol majd a szellem megteáz,
és megkávéz. S a test is.
Ott éri majd nap is, napest is,
hol súlyosul és sűrül alkonyatkor,
a Károly-kert fáin a konyakpor,
s úgy hull reá estére kelve
a mélabú, mint nők testére kelme.
S ha jő az éj, e jobbadán dekoltált
kommersz sötét, rendel egy könnyű sajttált,
ringatja szőke, keserű sörét,
míg fönt a lámpák barna réz
nyelén szikráz a méz.
Ne kábéház, ne virtuália
s ne csak papír légy, légy, te Ház,
hol élő és holt szinbióz' időz,
piros, fehér, zöld, híg és mélylila
füstöl szépelg és kosztol,
aranylik, ottlik, és babitslik,
a versek jól tömött staniclik,
nagy dunnazsák a próz',
s tán mégse minden anyting, ha goes.
Ki ott belép, úgy fogjad, mint a lép,
ha már papír, hát légypapír, te Ház,
mit jószándékok zümmögése ráz,
hogy végre mégis elrepülni kész,
nem egyfelől, de kissé egyfelébb,
röpülj te kő, te könnyű és nehéz,
s ne csak papírröpülj, te Ház!

Parapet

A Szív utcában minden este
fát vág egy asszony, hitvány, tarka
pongyolájában semmi teste,
egy kés, egy bárd, egy tompa balta
végén sikong, se kora, se neme,
csak ez a tűz, mi eluralta,
és csak a házak parapet-szeme,
mintha az Isten nézne rajta,
nézné bárányát és a fát,
ahogy cibálja, hasogatja
a bárd, a kés, a tél, a balta
a tarka pongyolát s magát,
míg egy halom lesz asszony és fa
s így mindegyik determinált.

Holdsörte

Hideg a hold nagy udvara.
Hóharmatod szitál le rám,
lámpán a vastag zúzmara,
mélyhűtője a mennynek.
Ki húskoporsó-angyalok
Lakják a konyhakész eget,
átsejlenek a fólián
lúdbőrkeresztek, tollhegyek.
Nagy világvégi betlehem,
s ha állok cédulámmal pőrén,
Te megmutatkozol nekem,
átsejlesz, mint vadlibák
műtőcsarnokod lepedőjén,
s rám Bosch–Lehelsz majd, Istenem.

Feszty Árpád hármasképének kálváriája

Feltámadásra várva

Az Arad Megyei Múzeum raktára valóságos kincsesbánya. Akit valaha is megérintett a múlt iránti érdeklődés szele, annak mennyei paradicsom ez a nem túl jól megvilágított, tornaterem nagyságú helyiség. Itt őrzik azokat a tárgyi és írásos dokumentumokat, melyekből az alkalmi kiállítások anyagát kiválogatják.

Mintha időalagútba csöppennél, mintha visszaforgatnák a történelem kerekét. Ha úgy tetszik, akár 170 évvel is, amikor végre kivívta Arad a szabad királyi város rangot, hiszen ezek itt a legrégibb relikviák. Itt várják sorsuk jobbra fordulását az egykor messze földön híres 1848-1849-es szabadságharc múzeumának 1976-ban felszámolt és raktár mélyére sülyesztett páratlanul gazdag ereklyéi. És itt hever az egyik sarokban nyolc évtizede egy másik jelkép: a fehérmárványból készült egykori honvédemlékmű, a Búsúló Arad.

Némi kutakodás után fellelhető a helyiségben a város fénykorának, a XX. század elejének számos olyan emléke, amely eleink szépérzékét, hagyománytiszteletét dicsérte, ám emberemlékezet óta nem került nyilvánosság elé. Eszmei értéküket értő szakember ma sem kérdőjelezheti meg. Mindezek ellenére aligha többek gondosan nyilvántartott leltári készletnél.

Kétségtelenül helytálló az, amit Peter Hügel, e tekintélyes aradi kultúrintézmény igazgatója mondott: a hazai múzeumok mindenike krónikus helyhiánnyal küszködik. A rendelkezésükre álló anyag alig 10 százalékát tudják állandó jellegű kiállításokon bemutatni. Aradon ez hatványozottan igaz.

Említést érdemel, hogy az ereklyemúzeum anyagának egy részét Szegeden, illetve a budapesti Hadtörténeti Múzeumban az utóbbi években kialakult jó együttműködésnek köszönhetően kölcsönkiállításon láthatta a nagyközönség. Idén október 6. küszöbén az Aradon is megrendezett kiállításon valamivel több került a vitrinekbe, mint a '70-es évek hírhedt Ceaușescu-látogatását követő hosszú időszakban. A nyitás e téren, ha bátortalanul is, ha megkésve, de megkezdődött. Van azonban a raktári „készletben" egy egészen kivételes szépművészeti kincs, Feszty Árpád Krisztus temetése című hármasképe, amelyet a Nyugati Jelenben 2000. április 22-én megjelentetett írásomból ihletődve, de a forrást mellőzve szenzációs „felfedezésként" tálalt fel több hazai írott és elektronikus média. Már ennek okán is érdemes egy kissé a dolgok mélyére nézni.

A Krisztus temetése vagy más források szerint Krisztus levétele a keresztről harmaskép méreteinél fogva is lenyűgöző alkotás. Tizenhárom méter hosszú és négy méter magas! Az első kép Jézus kereszthalálát ábrázolja, a második, jóval nagyobb olajfestményen a temetési menetet ábrázolta művész a koporsót kísérők népes táborával, míg a harmadikon a sír látható a földreboruló és imádkozó Máriával.

A hármasképet Feszty hosszas szentföldi tanulmányútját követően festette. A monumentális alkotás eredetileg a budapesti Nemzeti Múzeum tulajdona volt, onnan került át a Szépművészetibe, végül pedig 1913-ban, amikor az újonnan felépült kultúrpalota és benne a képtár megnyitotta kapuit, Aradra, ahol a művészeti részleg legértékesebb letéti anyagának számított.

A Feszty-triptichont Aradon kívül sehol nem állították ki. Már szokatlanul nagy méretei se tették ezt lehetővé. Hosszú ideig a kultúrpalota, majd a múzeum művészeti részlegének Barabás, Lotz, Munkácsy képei mellett egyik büszkesége volt. A régi aradiakkal és a művészet iránt érdeklődő idegenekkel együtt többször magam is megcsodáltam az üvegtetős terem egyik nagy falát díszítő lenyűgöző alkotást.

A Krisztus temetésének kálváriája némileg hasonlít a Szabadság-szoborához. Átvészelte ugyananis az első világháborút, a francia megszállást, a Tanácsköztársaságot, a fehérterrort, a két világháború közötti időszak múzeumi „leltározásait", a régi Arad jeles személyiségeit ábrázoló szobrok és emléktáblák eltüntetését. A múzeum falai között őrzött műkincsek nem szúrtak egyhamar szemet szemet a politikusoknak. Sorsát azonban nem kerülhette el. Az ateista kampány tombolásának csúcsidőszakában a hazai kommunista propagandagépezetnek már nagyon szálka volt a szemében a bibliai tárgyú kép. Maga a művész se lehetett a szívük csücske, hiszen némi dokumentálódás után megtudhatták, hogy Feszty Árpád festette a Magyarok bejövetele körképet. A napjainkban Ópusztaszeren látható remekmű ugyan a második világháború idején súlyosan megrongálódott és azokban az években Magyarországon se volt látható. De már a címe is sokatmondó volt.

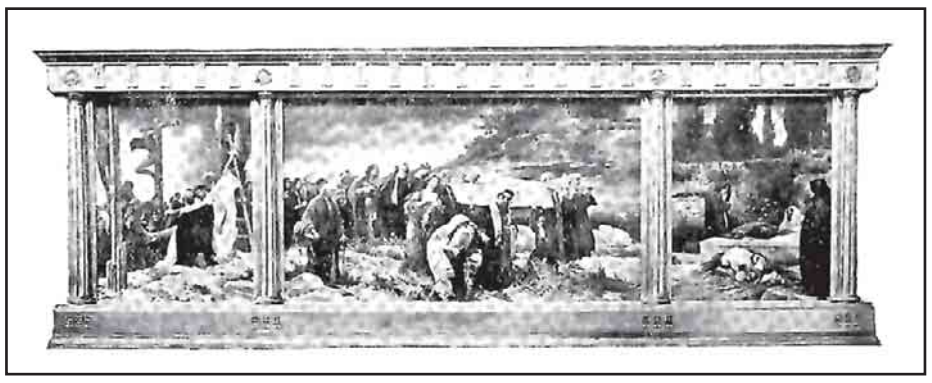

Feszty Árpád: Krisztus temetése, olajfestmény, az Arad Megyei Múzeum gyűjteménye

A triptichon viszontagságairól a legtöbbet Szabóné Ferencz Irma művészettörténész tudott. A szépművészeti részleg tavaly elhunyt hajdani vezetője pár évvel ezelőtt elmesélte, hogy aggodalma nem volt alaptalan: a múzeum és az egész képtár felülről diktált, a helyi pártvezetés által vezényelt fokozatos átszervezésének az ereklyegyűjtemény, majd a művészeti részleg több becses értéke is áldozatul esett. Elsők között a Feszty-hármasképp.

A múzeum akkori munkatársai kezdetben még reménykedtek. Először csak zsákvászonnal takarták le a hármasképet, mintegy 40 cm-es távolságot hagyva a festmény és a lepel között, hogy a kép szellőzése zavartalan legyen. Hátha jobbra fordul minden... Később már spanyolfalat kellett felállítaniuk, amely aztán teljesen eltakarta a Feszty-alkotást, ám még akkor a helyén maradt.

Aki látta – sokan látták és gyönyörködtek benne! –, ne lássa többé. Aki nem tudott róla, ne is szerezzen tudomást. Volt, nincs.

A módszert sajnos nem kellett másoktól eltanulni. Pár évtizeddel korábban hasonlóan jártak el Zala remekművével, a Szabadság-szoborral. Lebontása előtt pár évvel már deszkakerítéssel vették körül.

A sors iróniája, hogy az eredetileg a képtár helyére tervezett kiállítás jó ideig még torzóban maradt, mert a helyi pártfunkcionáriusok nem találták elég meggyőzőnek azt, amit a muzeológusok a szocialista vívmányok témakörében összegyűjtöttek. Később egy Ceaușescu-látogatást követően aztán csak meg kellett nyitniuk az állandó részleget. Ekkor viszont nem a képtár, hanem az 1848-as ereklyemúzeum rovására. A Feszty-kép kitakarásához azonban hosszas utánajárás, engedélyeztetés kellett volna. Szabóné Ferencz Irma szerint a múzeum akkori igazgatósága nem vállalta a kockázatot.

Különben is új utasítások érkeztek. A Feszty-körkép igen nagy falfelületet foglalt el, nem jutott elegendő tér a kortárs román piktúra bemutatására. Aztán mivel szükség volt a helyre, lehívtak Bukarestből egy resturátort, aki a triprichont levette és szakszerűen felcsévézte. Ugyanazon a csévén van feltekerve Liezen-Mayer Sándor Mátyás hazahozatala Prágából című nagyméretű festménye és egy Sever Frențiu-kép.

Annak idején megkérdeztem Sz. Ferencz Irmától, hogy milyen állapotban lehet közel harminc év után egy ilyen festmény. Elmondta, hogy a felcsavart alkotások nemigen tudnak „lélegezni." Ez pedig épségük alapfeltétele. Nyilván sokat kellene dolgozniuk rajta a restaurátoroknak, ami nem kevés pénzt jelent. Ez is akadály, és nem is csekély.

A helyzet mégsem teljesen reménytelen.

Az Arad Megyei Múzeum új vezetősége összehasonlíthatatlanul nyitottabb a korábbiaknál. Dr. Peter Hügel igazgató egyáltalán nem veti el a hármaskép kiállításának gondolatát, amelyet becses kincsének tekint a múzeum, de nem zárkózik el egy esetleges kölcsönadás ötletétől sem.

Hasonlóképpen vélekedik Adriana Pantazi, a szépművészeti részleg jelenlegi vezetője is. Mint megtudtuk, már érdeklődtek bukaresti és nagyszebeni restaurátoroknál egy esetleges felújításról. Szerintük a legfőbb akadály az, hogy csak alig 10 százalékát tudják bemutatni a leltári készletnek. Rodica Elena Colta muzeológus régi vágya egy állandó néprajzi részleg megnyitása, hiszen gazdag és értékes anyagot sikerült összegyűjteni, de teremhiány miatt eddig ez is meghiúsult.

A tavaly kinevezett igazgató az aradi történelmi egyházakkal szeretne tárgyalni, hátha közösen sikerül megfelelő kiállítási helyet találni a Feszty-körkép számára.

S ha igazán akarják, akkor találnak is.

***

A rendkívüli műalkotások sorsa kiszámíthatatlan. Olykor tragikus.

Ha arra gondolok, hogy a Szabadság-szoborra 79 évet kellett várni, hogy újra köztérre kerüljön, beleborzadok.

A Krisztus temetésére talán mégse vár olyan hosszú rabság.

Marad a remény, hogy egyszer talán számára is eljön a feltámadás napja.

PUSKEL PÉTER

Az Irodalmi Jelen és az E-MIL novellapályázata

Balsorsjáték

Különdíj

CSEH KATALIN

1961. április 11-én született Erdőszentgyörgyön.

Magyar nyelv és irodalom szakos tanár.

Kötetei: Szófogyatkozás (Kriterion, 1993), Bűvös ládikó (Tinivár, 2003, gyermekversek).

Áll, a kávézó előtt, szürke kabátban. Fején apróvirágos kendő, lábán negyvenhármas, meggyötört férficipő, homlokára a folytonos szorongás és a kánikula izzadságcseppeket görget. Arcán a magány világtérképe.

Hatvanöt-hetven lehet. Vár, mint akinek a várakozás tanult mestersége. Így várni csak az tud, akit az idő már rég leírt, akiről teljesen megfeledkezett.

Kissé félszeg mozdulatot tesz jobb karjával. Ujjait széttárja, mint vergődő madár a szárnyát. Lesi az alamizsnát. Ha nincs bevétel, szó sem lehet a négy fal közötti alvásról. A házigazda szigorú és könyörtelen. Ha a hajléktalan fizet, álomra hajthatja fejét a konyha földjén, jobb esetben a bolhapiszkos párnán. Ha nem, mehet isten hírivel.

Nehezen telik a délután, igazán kevesen adakoznak. A legtöbben rá sem pillantanak. Mintha nem is állna ott. Mintha önmaga szobra volna a mozgalmas járdán. Van ebben a mozdulatlanságban valami felemelő, valami magasztos, eredendően tiszta alázat, ami itt lent, gyarló és felületes emberi szemmel nézve megalázkodásnak tűnik.

Alázat és megalázkodás: ki tudja megállapítani, hol a kettő közötti határ? Átléphető-e büntetlenül? Megannyi kérdés, amire hősünk is kitartóan várja a választ.

Jól öltözött nő siet el, majd hirtelen visszatér. Két tízezrest nyom a markába. Aztán a visszeres lábakra tekint hevenyében, s tovaléptet. Tiszta lelkiismerettel.

Ez a legnagyobb fogása, a többi apróság: ezresek, ötszázasok, egy ötezres. Leül a cipőbolt kirakata előtti párkányra, számolni kezdi a pénzt. Többször is megolvassa, nehogy tévedjen. Harmincötezer. Kabátzsebéből előkotorászott gyűrött zacskóba teszi a szerzeményt, visszasüllyeszti a tátongó zsebbe. Ráérősen, elégedetten üldögél. Amikor megkondul a nagytemplom harangja, ünnepélyesen feláll, ahogy a szertartások végén szokás. Komótosan elindul, mintha csak sétálna. Néhány lépést tesz, megáll. Megigazítja a kendőt a fején, homlokát megtörli egy sárga, vérfoltos zsebkendővel, szemét jól megdörzsöli, s folytatja útját. A sarki üzletbe is befordul. Kenyeret szeretne venni, de meggondolja magát, és gyorsan távozik.

Az ismerős kék kapu előtt kicsit megpihen, majd végighalad a zöldfüves ösvényen, az udvar végéig. Ott lakik Pista, a házigazda, a szállásadója. Most éppen nincs itthon. A lepattogzott festékű ajtón nagy rozsdás lakat jelzi, hogy még nem jött el a lefekvés ideje. Bözsi – merthogy ez az asszony neve – leül a ház előtti barna hokedlire, s újra előhalássza a pénzeszacskót: a zsákmányt. Lóbálni kezdi, játszadozik vele. Majd eszébe jut, hogy éhes. Ruhája zsebében fedezi fel az átnedvesedett kekszmaradékot. Elmajszolja.

Megszokta, hogy mindig, mindenhol várnia kell. Sokáig. Ez a foglalkozása. Baktertürelemmel áldotta meg a fennvaló.

Maga elé bámulva először és legfőképpen arra gondol, hogy jó volna valami meleg étel. Például forró húsleves, amilyet utoljára gyerekkorában evett. Az édesanyja főztje. Aranysárga színben pompázott és óriásgaluskák úszkáltak benne puhán, békésen. Az illata is felséges volt, és ahogy ott gőzölgött a hófehér porcelántányérban a megterített asztalon, maga volt a tapintható, ízlelhető, felhörpinthető boldogság... Nagyot sóhajtva visszazökken a sivár jelenbe, a tökéletes koldus társadalmi helyzetébe. Más létformát már el sem tud képzelni, egyszerűen képtelen kilépni ebből az állandósult bizonytalanságból. Azonosult szerepével, belenőtt, mint kisfiú az örökölt nadrágba.

Nagykabátszerűen nehéz, nyomasztó a sötétség, mire megérkezik a gazda. Hatvanas éveit taposó alacsony, tömzsi ember, karikalábakkal és molnárkék szemekkel. Erősen kopaszodó, arca borostás, háta kissé hajlott. Lyukas nadrágja, amelyen mindig nyitott a slicc, madzaggal megkötve. Kockás ingén egyetlen gomb, középen, pontosan a köldök fölött. A rossz nyelvek szerint a férfiakat szereti a vén buzi, s ha nem akad felnőtt, akkor utcakölykekkel fajtalankodik. Az is hírlik róla, hogy szép nyugdíja van, a százezreseket a kamrában tartja, befőttesüvegekben. A legfelső polcon, a forgalomból rég kivont tejesüvegek mögött.

Nem köszön, csak biccent. Majd megkérdezi: – Hol a pénz? – A második kérdés már a lényegre tapint: – Mennyit hoztál? – Harmincötöt – feleli az asszony egykedvűen s átnyújtja a pénzeszacskót. Pista azonnal elkapja, nadrágzsebébe gyúrja. Leveszi a lakatot az ajtóról. – Gyere! – szól hátra és belép a konyhába. Bözsi utána. Bent áporodott hagymabűz verseng tömény húgyszaggal. A csupasz asztalon két koszos pléhtányér, az egyikben alumíniumkanál. A kályhán kormos edény, a sarokban seszínű pokróccal leterített ágy. A feketébe hajló szürke párnahuzat valamikor fehér lehetett.

– Ettél? – érdeklődik a gazda.

– Kekszet – hangzik röviden a válasz.

– Van még puliszka a lábasban. Kapard ki! – Bözsi, miután a kabátját és kendőjét ledobja, azon nyomban nekiáll, az alumíniumkanállal kivakargatja a maradékot. Aztán a vodka is előkerül. Egymás után húznak belőle, előbb az ember, majd az asszony, amíg el nem fogy. Jóval éjfél után ágyba dőlnek. Úgy, ahogy egész nap jártak-keltek. Először Pista, majd mellézuhan Bözsi is, mint egy emeletről ledobott liszteszsák. Egymást túlharsogva horkolnak. A gazda hirtelen mozdulattal befele fordul, a salétromcsipkés fal felé, ülepét kidülleszti, mire az asszony legurul az ágyról, de húzza a lóbőrt tovább.

Benéz a hold az ablakon, a kívülállók szakértelmével tanulmányozza az életképet. Hideg augusztusi fény a fülledt éjszakában. Kaparász egy egér a konyhakredencben. Egy kivénhedt, felélénkült patkány táncot lejt a vizesvödör mögötti sarokban, a szakadozott firhangon egy pók szaladgál fel s alá. Különben csend ül a házon. Sűrű, akár az aludttej, már-már kocsonyás. Nehéz lesz kimászni belőle reggel.

Hat óra van. A nap nyitánya. Az asszony felkászálódik. Nyújtózkodik egy nagyot, szemét megdörzsöli, köp egyet. Ráül a rozsdás vederre, pisil. Megkönnyebbülten áll fel. Tapogatja a derekát, majd felemeli, nézegeti az üres üveget, hátha akad benne egy cseppnyi ital. Egy cseppnyi csillanó illúzió. Az ember is mozgolódik. Kinyitja a szemét, hunyorog: – Mi az, te még itt vagy? Menj már a francba a templom elé!

Bözsi nem szól, szedelőzködik, megigazítja ruháját. Felveszi a kabátot, felköti a kendőt s köszönés nélkül kilép az ajtón.

Pista utána kiált:

– Aztán több pénzt, és ennivalót is hozz! Másképpen ülsz kinn a seggeden, és szophatod az ujjaidat.

Az asszony lassan, hátratett kezekkel megy, mint aki a világ legfontosabb dolgát szeretné elintézni. A kávézó előtt megáll. Beles a kirakatablakon, majd továbbsétál. Az utcasarkon újra megáll. Nézi a járókelőket. Néhánynak integet is, mint a búcsúzó utasnak szokás a vasútállomáson, a vonatlódulás utáni másodpercekben. Sokan őrültnek vélik, csendes bolondnak. Csak egy ötéves-forma kislány integet vissza. Ő megértette a néni gesztusát.

A virágárus cigányasszonytól valamit kérdez, majd betér a kisutcába. A templom bejárata előtt, a bal oldalon megállapodik. Az az ő helye. Kitartja jobb kezét és vár. Ilyenkor jönnek misére az emberek, többnyire idősek. Már ismerik Bözsit, köszönnek neki, egypáran rá is mosolyognak.

A misére ő is bemegy. Leül a hátsó padba, később letérdel és imádkozik. Keresztet vet, ahogy hittanórás korában tanulta. A mise végén visszaáll a helyére. Egy öreg néni ötezer lejt tesz a kezébe. Egy botra támaszkodó bácsika két darab ezrest csúsztat a kabátja zsebébe.

A hívek – az adakozók is – fokozatosan elvonulnak. A templom kiürül, mint a vodkásüveg.

Megörvend, amikor egy szőke, göndör hajú fiúcska kiflivel kedveskedik. Mohón eszi, akár a kiéhezett állat.

Valakitől kap még négy ötszázast. Egy sötét öltönyös férfi, amolyan mobiltelefonos hivatalnok, két tízezrest lobogtat meg előtte, majd a kezébe adja. Aztán sokáig nem kap semmit egy-egy lenéző mosolyon, rosszalló pillantáson vagy teljes érdektelenségen kívül.

Lába már kibírhatatlanul fáj. Leülne, de itt nem lehet. Nehézkesen elbattyog a közeli kis parkig. Leereszkedik egy padra, számolja a pénzt, elégedett az eredménnyel. Kényelembe helyezi magát, elbóbiskol néhány percre, s arra ébred, hogy két cigánykölyök ólálkodik körülötte. El akarják venni a zsákmányt. Rájuk förmed: – Mentek a francba, az anyátok istenit! Kéne nektek, mi? Tűnjetek a fenébe! – A rajkók szétrebbennek, ő pedig visszaaraszol a helyére. Üres a templom előtti tér. Holtidő. Csak áll és bámulja a kövezetet. Sajog a feje, zúg, mint a méhkaptár.

Egy feltűnően csinos fiatal lány fordul be a sarkon, hosszú, fekete haja hátul összefogva. Hamvas babaarcán tovasuhanó mosoly. Ránéz az asszonyra, majd négy tízezrest nyújt át neki olyan gesztussal, mint amilyennel a vásárlónak adja át a kasszáskisasszony a visszajárót. Mozdulatában semmi megalázó. Sőt. Bözsi sokáig követi a tekintetével. Nemcsak a pénzért hálás. Ez már sikerélmény. Valami olyasmit érez, mint amikor a húslevesről ábrándozott. Akkor is bizsergett a bőre.

Estig álldogál a templom előtt. A plébánossal is találkozik. Beszélgetnek, röviden, udvariasan, felszínesen, majd a terebélyesedő sötétség elnyeli a pap alakját. Az asszony is szállásadója otthona fele veszi útját. Nagyon-nagyon éhes. A sarki boltban kenyeret vesz és egy fél rúd olcsó szalámit. Már minden csillag fenn pislákol a valószerűtlenül közeli égen, mire megérkezik. Az élelmet és a kevés maradék pénzt leteszi az asztalra. A házigazda tör egy dúcot a kenyérből és gyorsan a szájába gyúrja. Aztán a szalámiba is beleharap. Jóízűen csámcsog.

– Ne, egyél te is! – és letör egy darabkát a kenyér másik végéből. Bözsi egyszerre kapja be, pillanatok alatt le is nyeli. Még kér egy kis kenyeret. A szalámira rá sem mer nézni. De hol van már a szalámi? A gazda most birkózik az utolsó falattal, s végre előveszi a vodkát is. Isznak belőle. Végül az asszony ledobja magáról a kabátját és a kendőt. Kimegy, leguggol a fa alá, önfeledten húgyozik. A házban azonnal ledőlne az ágyra, de Pista rászól:

– Ma a földön alszol, me' jön egy barátom. Az is itt hál vélem, kell az ágy!

Bözsi a konyhaföldre heveredik, egy pokrócra. Ásít, s a következő pillanatban már alszik. Mint kutya a küszöbön. Tökéletes az alkalmazkodóképessége.

Nemsokára a barát is megérkezik. Fizet, s az ember mellé fekszik az ágyba. Egymáshoz bújnak, ahogy az öregedő házastársak szoktak. Most már hárman horkolnak.

Korán reggel Pista cimborája távozik elsőként. Majd Bözsi is elindul, bár rosszul érzi magát. Nagy nehezen eljut a kávézóig. Ott a falnak támaszkodik, mert szédülni kezd. Forog a világ körülötte, mintha körhintán ülne. Leül a járdára, a fal tövébe. Egy kicsit enyhül a rosszulléte. Valaki odakiált: Részeg disznó! Meg sem hallja. Egy középkorú asszony meleg perecet tesz az ölébe. Azonnal enni kezdi. Jólesik, hiszen porhanyó, friss, szeretetteljes. Maga a tárgyiasult emberi irgalom.

Sokáig tart, míg a templomtérig ér. A misét is lekési. Reménytelenül áll és vár. Kétségbeesve néz a járókelőkre. Könyörög a tekintetével, egész testtartásával, minden mozdulatával. Átsejlik lényén a szenvedés, finoman, elegánsan, akár a reneszánsz festmények madonnáin.

Teljes erőbedobással koldul. Hivatásszerűen, magas szakmai szinten. Tanítani lehetne, ahogy megható erőfeszítéssel őrzi, védelmezi maradék méltóságát.

Folytatása a 12. oldalon

Az Irodalmi Jelen és az E-MIL novellapályázata

I like Pynchon!

„Hiszen ha nem Dionüsszosz volna, akinek körmeneteket tartanak és énekelnek dalt phalloszok kíséretében, a legszemérmetlenebb dolgot művelnék. De ugyanaz Hádész és Dionüsszosz, akinek őrjöngenek és rajongnak."

Hérakleitosz

Különdíj

BALOGH ROBERT

1972. július 17-én született Pécsett. Író, egyéni vállalkozó.

Kötetei: Helyi érdekű útvesztő (Íves Könyvek, 1995), Egy hónap faul (Fekete Sas Kiadó, 1998), Schvab Evangeliom (Kortárs, 2001), Schvab Legendariom (Kortárs, 2004).

Második napja tartott a lakásavató a város szélén, a vendégek jöttek-mentek, taxival, motoron, gyalog. A negyvenedik órában majdnem csak üres üvegeket lehetett találni, félig kiivott sörös dobozokat, a parketten mogyoróhéj ropogott és csikkek mindenütt, üres chipses zacskók, szikkadt virsli bőrök szanaszét. Néhányan a konyhaasztal alatt egy tízliteres dunsztosüvegbe füvet szórtak, meggyújtották, az alufóliával fedett üvegszájon szívószálakkal szippantgattak, és egyre elnyújtottabban vihogtak; valaki kávét főzött, valaki rántottát követelt a házigazdán, aki második napja csak mákteát vedelt, négykézláb közlekedett és időnként röfögött. Éjfél felé a kertben egy szál magában gitározgatott valaki, amíg a hideg szél be nem űzte a hétvégi házba, ahol meleg volt, vágni lehetett a bagófüstöt, villódzott a tévé, egy zenecsatornát néztek ímmel-ámmal, a szomszéd szobában teljes hangerővel német ipari zene szólt, hordókat ütöttek, üvöltöttek hozzá, a dolgozószobában a számítógépen pornó ment – időszámításunk kezdete után kétezer négy augusztusának vége felé, valahol Közép-Kelet-Európában.

Ekkortájt a politikai napilapok tele voltak terroristákkal és túszokkal, kormányválsággal, radikálisok és katonák, olimpiai aranyérmesek és doppingoló sportolók fotóival, a bulvárújságokban egy szőrrel borított kínai metálénekes hódított.

A vízállásjelentésre váró lány a híreket hallgatta, közölte, emelkedni fog az anyag ára, mert lekapcsoltak valami jachtos csempészt Görögországban. Mindenki röhögött, ja, emelkedni fog.

A spanyol és a török orvostanhallgató két napja ugyanazt a lányt fűzte, már mindannyian annyira lerészegedtek, hogy szimultán társalogtak mindenféle nyelveken, a lányt simogatták és a fülébe susogtak, megnevezték a testén azt a pontot, ahol hozzáértek. A lány alig volt öntudatánál, pár napja szakított a barátjával, józanul csak sírt, a barátnői rángatták magukkal. Hirtelen megélénkült a buli, túllendült akárhányadik holtpontján. A házigazda az őszről kezdett szavalni, nem lehetett érteni minden szavát, mert egy osztrák fiú akadozva a Lili Marlent kántálta, majd ütemesen dübörögve menetelni kezdett és rázendített egy Brecht-songra, a Cápa-dalra hasonlított leginkább, de lehurrogták, hogy menjen ki az esőre karaoke-estet tartani.

Valaki feltette Mozart Rekviemjét, csak úgy, poénból, hogy felébressze az eltompult társaságot. – Kinn szakad a rohadt eső, hideg van, te meg jössz itt a temetőszaggal! Nincs még november! – dohogott a házigazda. Most menthetetlenül leült a hangulat. Csüggedten ücsörgött a spanyol fiú, mert a török kisajátította a két napja közösen fűzött engedékeny, szomorú csajt. Mint beteg kutya bámult maga elé, a pár a matracon fetrengett, fel-felhorkant a gyönyörtől, néhányan zavarukban kioldalogtak a nappaliból, de a legtöbben röhögtek és végignézték az előadást. A spanyol egészen kutyaszerű lett, bámult maga elé üresen. – Ez a világ megalázottakból áll, és magukat megalázókból – dünnyögte maga elé, de nem figyelt rá senki, az eső is hangosan dobolt az ablakon, ráadásul még mindig üvöltött a Rekviem a hangszóróból. A lány akkor kezdett magához térni, amikor a fiú kielégült, megzavarodott, mert nem jutott eszébe, hogy bevette-e ma a fogamzásgátlót, és hogy ma van-e már, vagy még tegnap, egy hőmérőt kért. A kutyák egymást szagolgatnák, néhányszor megkerülnék a másikat, talán csóválnának is egy kicsit, aztán ki-ki loholna, amerre az orra viszi. A házigazda szerint nincsen hőmérő a lakásban. A Xanax már tegnap elfogyott, pedig az igazán ellazít. De talált egy fél palack vörösbort, tele ment a dugó morzsáival, de ha kéri, ha igazán kéri, megosztja vele a testes vörösbort, feltéve, ha a lány is hajlandó vele a testét megosztani. Elvégre ez az ő bulija, és már lassan negyven órája döglötten lóg a lába között a kukaca. A lány csak vállat vont, mint akinek édes mindegy, mi történik vele, álmosan belekortyolt a borba, keresztet vetett, még egyszer meghúzta az üveget, de félrenyelt, legalább a fele félrecsorgott, le se törölte, csak köpködte a parafadarabokat, köhögött, dülöngélve elindult felfelé a lépcsőn. A házigazda négykézláb követte és röfögött.

Most jazz szólt, Glenn Millerék játszották az American patrolt, táncoltak rá néhányan, a számítógépen még mindig pornót néztek, csak most két nő nyalogatta egymást, kaffogtak, mint a pincsikutyák. A vízállásjelentős lány a hűtőhöz lépett, csak citromot talált és jeget. Megpróbálta felszelni a citromot, nehezen ment, többször is elkaszabolta a kezét, sziszegett, úgy csípte a sebét a citromlé. A mélyhűtőből tequilát vett ki, tálba öntötte, beleszórta a citromszeleteket, a jeget, elüvöltötte magát, véres a limó, csak tessék, véres a limó!

A házigazda a földön feküdt, a csaj szerinte fent a fürdőszobában direkt elaludt, úgy mégsem dughatta meg. Újabb vendégek érkeztek, három olasz fiú, ázottan. Ez egyik levette az ingét, rettenetesen szőrös volt, a másikon feszült a nedves nadrág, a combjai egészen nőiesen domborodtak, az ágyéka alatt kis rés, a harmadik arca forradásos, az ajka keskeny, szigorú, a hajából csöpögött a víz. Egy szatyorban pár üveg Chiantit hoztak és whiskyt, még nem voltak részegek, de józanok se. Nem találtak kaját, valaki pizzát rendelt. Mindenki azt remélte, hogy az új vendégek felélénkítik a bulit, de sokáig csak egymással dumáltak. Aki levette az ingét, ezt kérdezte, lehet-e fűteni, majd a gázkonvektor elé ült, letolta a nadrágját, szakadt alsóban ült a parketten. A melegre odahúzódott a másik két olasz, azok is levetkőztek alsógatyára. Talán ettől zavarodott meg az összes lány. Hiába nyúlkáltak a szoknyájuk alá, nem engedték át magukat. Guvadó szemekkel méregették a szőrös hasát vakargató olaszt, hogy majdnem olyan, mint egy majom. A konyhából kiáradt az odakapott zsír szaga, a házigazda üvölteni kezdett: – Már rendeltünk pizzát, dobjátok ki azt a kurva lábost az esőre.

Egészen leült a buli, lassan megindult egy parttalan beszélgetés a nappaliban, hogy mennyire iszonyatos és spontán módon történik ma minden. Egy filozófia szakos fiú azt fejtegette, hogy a zárt rendszerek entrópiája növekszik, és hogy ez a buli, ebben a vidéki egyetemi városban teljesen olyan, mint egy Pynchon novellában, csak az Washingtonban játszódik, ha jól emlékszik, Entropy a címe, a The Kenyon review-ban jelent meg a múlt században, úgy hatvan körül. Mi csak most tartunk ott, ahol ők ötven éve? A szeme túl fényesen ragyogott, majd elkezdett sírni. Buzi vagy? Befüveztél, te érzelmi atléta? Mit sírsz? Röhögött mindenki. A filozófia szakos fiú odalépett a lemezekhez, kiválasztott egyet, aztán Glenn Miller Chatanooga Choo-Choo-ját bálnahangok váltották fel mind a hat hangszóróban és a basszusnyomóban. Később könnyes szemmel az öncsalásról beszélt, hogy az érzékek kielégítése csak öncsalás. És hogy minden döntésünk visszacsap ránk. Átértékelni az életet. Ez a feladat szerinte. Amióta egyetemista, hét közben három-négy buli, hétvégén még egy, időnként a kollégiumban összejön egy kis kefélés, mert nő van annyi, mint a szemét, és csak a délutáni előadásokra jár be, oda is főleg pihenni. Azt mondta, megunta az enervált hétköznapokat. Valamit tenni kéne, cselekedni, hajtogatta, mint valami agyonjátszott orosz darabban. De úgyis vége lesz az egésznek, még húsz-harminc év, legfeljebb ötven, és kifullad a fenntartható fejlődés, az üvegházhatás, a globális katasztrófák kiirtják a rothadó nyugati kultúrát, az emberiség olyan, mint a rák... Vitatkozni kezdett vele egy földrajzos, hogy hülyeség ez az üvegházhatás, az egészet a Föld pályája okozza, hogy fél percenttel közelebb kerülünk, vagy távolabb a Naptól, megsülünk, vagy didergünk. Ennyin múlik az egész jégkorszak. Aztán egy reikis fiú vitte a szót, nagyon részeg volt már, de magyarázott, hogy a fény, mágnesesség, elektromosság, anyag, antianyag, hogy minden ugyanaz, csak fagyott energia, és hogy, amit látunk, az Maia fátyla. Ez az Örökkévaló, ez az Isten. Egy reklámügynökséges fiú azt mondta, hogy ilyen marketinggel senki nem fog hallgatni rá. Legyen személyesebb, mondja el átélhetőbben a szövegét, és ha már téríténi szeretne, a szívhez szóljon, ne az észhez. Istennek sem árt egy kis marketing.

Megérkezett a pizzafutár. Tizenkét óriáspizza, két karton sör, két karton energiaital és hat üveg bor. Összedobták a pénzt, farzsebekből gyűrött papírpénzeket. Az olaszok nem adtak be semmit, de zabáltak rendesen, páran morogtak rájuk, erre ronggyá ázott bankókat hajítottak az asztalra.

Aki jól lakott, visszatért a nappaliba és rágyújtott, nőügyekről beszélgettek. Egy kommunikációszakos lány szerint a férfiak a szexuális kompetíciójukból fakadóan várhatóan kockázatvállalóbb és szabályszegő magatartást tanúsítanak, mint a nők... Ebbe bődült bele egy újságíró: – Igen, ez azt jelenti, ahol tudunk, dugunk. A lány visszavette a szót: – Jó, dugtok, mert ez is csak a kockázatvállalási hajlam, ami a férfi viselkedési repertoárjának része, no, de kivel dugtok, ez a kérdés! Velünk! Az újságíró, bólogatott: – Veletek drágám. Én is mennyi vagyok? Harmincöt, a csajom meg huszonhárom. Most végez az egyetemen. Azt akarja, vegyem el. Minek?! Mit csináljak egy feleséggel? Köszönöm az evolúciós sztorit, ugyan husikám! Nem akarok gyereket. Kapcsolat kell, persze, de ne működjön határozott szabályok szerint, csak napról napra, alakuljon. Nem tervezek, minek? És magasról tojok a kommunikációelméletre. Nem érdekelnek a fundamentumok! –Ne is érdekeljenek. És ne menj mélyebbre – vágott közbe a filozófus, aki a hangfalon ült és azt ecsetelte, hogy amit képviselünk a világból, az csakis valami titokszerűségen alapul. Meghatározott szavakkal cselekvést is végrehajthatunk, de hagyjuk a beszédaktust. Vagy nem is, amikor a volt amerikai elnök kijelentette, az orális szex nem szex, tehát, amikor ő a gyakornokával, az ovális irodában... az nem volt az, és ő nem hazudott, amikor megesküdött... Erre felszabadultak az amerikai gimnazisták, száj és nemi szerv herpeszjárvány söpört végig az országon, ennyit alokúciós, illokúciós és aperlokúciós aktusok keveredésének eredményéről. Van egy játékuk ott kinn a kölyköknek, a szivárvány. A lányok kirúzsozzák az ajkaikat, és az a srác nyer, amelyiknek legszínesebb lesz a farka, miután mindenki mindenkivel, és ezek még csak tizenhárom évesek. Röhögtek, hogy mihez kezdenek ezek majd harmincévesen, mert ezekhez képest már ők is konzervatívok, és hogy régen azért másképp mentek a dolgok. Micsoda tülekedés, nyüzsgés, sürgés-forgás mindenütt, ricsaj, zaj és nyomakodás, menthetetlen a Föld, mindennek a posztmodern káosz az oka, meg a műholdak, a globális helymeghatározó rendszer, a túlnépesedés, a környezetszennyezés, az öko-terroristák, a brand és a hamburger kultúra, az egydimenziós emberek, az antiszemitizmus, a cionizmus, a nacionalizmus, a liberalizmus... Érvek pufogtak össze-vissza, ki-ki a saját szakmaiságát és utolsó újságcikkekben olvasott érveket citálta, humán etológia, nyelvfilozófia, feminista irodalomelmélet, magfizika, génkutatás... Egy hegedűszakos lány szerint mindez pocsékolás. Ő tizenvalahány évi zeneiskolai fűrészelés után jött rá, nem elég tehetséges, nem is szép, csak másodrangú zenekarban játszogathat, de ott is csak úgy, ha naponta öt-hat órán át, kínkeservvel gyakorol, jobban járt volna, ha elmegy kapálni a nagyanyjával. – Hiába költötték rám a pénzt, de rátok is! – harsogott túl mindenkit a házigazda.

Folytatása a 12. oldalon

Az Irodalmi Jelen és az E-MIL novellapályázata

Pongrácz P. Mária

Hess-madár

Reggel arra ébredt, hogy valami csipog a mellében. A szíve tájékán. Nem érzett fájdalmat, csak enyhe bizsergést, mintha harmatcseppek permeteznék be a mellkasát. Hallgatta a madárcsipogást, miközben kéjesen forgolódott az ágyában. Rózsaszín bimbós, formás keblei lassan-lassan lüktetni kezdtek. Megduzzadtak. Kemény húsú labdák játszadoztak ingva, tétován, mintha simogatásra várnának.

– Hess, madár! – rebegte. Párás volt a lehelete, forró az ajka. A reggeli kábultságban nem is tudta, hogy elűzni vagy marasztalni akarja a váratlan látogatót. Ezért hessegette is, hívogatta is: „Menj-maradj velem!”

Reggelente mindig nyomasztóbban érezte a magányt. A csend felidegesítette, kétségeket szült. Nem akart válaszolni az ostromló kérdésekre. Miért is vagyunk a világon? Mi a küldetésünk, ha saját magunkra se találunk rá, ha csak bolyongunk a bizonytalanságban? Minden hiábavaló, mulandó. Az emberi testet tépázza meg leghamarabb az idő. Az arc megráncosodik, a hajszálak elvékonyodnak, aztán foltokban kopaszodik, kiabál, siránkozik a fej. A melleket is kifacsarja az idő. A combok meglazulnak, elkergetik a vágyakat. Ha erre gondolt, elfogta a szomorúság. A szépség után kapkodott, azt akarta megtartani magának, semmi mást.

Anna lassan, macskamozdulatokkal mászott ki az ágyból. Az ablakhoz ment, kitárta, hogy beengedje a reggeli fényt és a friss levegőt. Kéjesen nyújtózkodott, lábujjhegyre ágaskodott, körözött karjaival, jobbra, balra hajlította a törzsét. Beleszédült saját mozdulataiba.

A keblébe zárt madárka is forgolódni kezdett. Alig hallhatóan, de egyre sűrűbben csipogott. Biztosan fióka lehet, alig-pelyhes. Nem akar kiszabadulni a fészkéből. Fél repülni, mert gyengék a szárnyai. Rejtőzködik, nem akarja megmutatni magát a világnak. Talán nem is tudja, milyen madár lesz belőle. Nem akarja még megtudni. Minél később ismeri fel önmagát, annál boldogabb. Nem vágyik semmire, se simogatásra, se melengetésre, se szeretetre. Bújócskázik. Meg akarja tréfálni madárlétét. Makacs. Csak akkor csipog, ha biztos abban, hogy Anna az egyedüli, aki meghallja. Őt akarja boldogítani vagy keseríteni, ki tudja, miért. Egyelőre nem tesz mást, csak csipegeti a lelkét.

A Hess-madár akkor fészkelt belé, amikor már majdnem feladta a küzdelmet. Nem akarta befogadni a vágyakat, nem akarta érezni a remegést, magába szorította feltörő sóhajtásait. A teste mégis türelmetlenkedett, nem engedelmeskedett neki, mert még nagyon fiatal volt.

Most a madár csipogására ismét duzzadni kezdett a melle. A vágy lassan csepegett belé, akár a kanalas orvosság. Egyre fürgébben körözött karjaival, hajlongott, forgott, mintha keresné a szédülést. A szobában ekkor megjelent egy férfi árnyéka. Közeledett feléje. Meg akarta érinteni. Ujjai a semmit tapogatták.

Az árnyék incselkedett vele, körülfonta sejtelmesen. A testére kúszott. Izmosabbnak, magasabbnak tűnt, mint Dorán. Forróbbnak is. Érezte, hogy már perzseli a bőrét.

Három hónapja nem volt férfival, de az is lehet, hogy sohasem volt, csak elképzelte magának a szerelmet. Vágyak ölelték, simogatták a testét, az árnyalak megcsókolta a nyakát, aztán megérintette lányosan hamvas hasát, majd végigsiklott a combjain. Ismerte ezeket a mozdulatokat. Így ölelkezett, szeretkezett már-már tébolyultan Doránnal. Testét hasogatta a vágy. A csókok szúrták, minden érintés vesszőzte a testét. Néha úgy érezte, hogy kövekkel dobálják meg. Kikergetik a piactérre, leszaggatják ruháit, átkozzák, köpdösik, kiüldözik a városból. – A legkeservesebb szűz szajha vagyok! – vesszőzte ő is saját testét. Nem mondhatta el senkinek, nem kiálthatta világgá, hogy a barátja, a szép szeretője meleg. S azt sem, hogy ezt akkor vallotta be neki, amikor a testük összeforrott, s ő tébolyultan várta, hogy feloldódjon a kielégülésben. A férfi megelégedett a szúrós csókokkal, a késélű simogatásokkal. Marta a testét. Aztán megtorpant és azt suttogta hanyatló, ernyedő vágyakkal, hogy képtelen megtenni azt, amire Anna vágyakozik. Más szeretője van. Férfiszajhája. Annak melegére vágyik.

Sajgott a teste. Vijjogott a bőre. A pórusai kiszáradtak. Vonaglott az ágyban.

A madár csipogását hirtelen elfojtotta valami. Talán megfulladt. Nyugtalanul remegett Anna teste. Lábujjhegyre emelkedett, idegesen körözött karjaival, mohón szívta magába a levegőt, hogy a fiókának is juttasson belőle. Éltetni, élesztgetni próbálta. Segítségre volt szüksége, hogy ismét feltöltődjön vágyakkal. Erős, dacos vágyakkal, amelyek kimozdítják testét abból a merev, görcsös szorítóból, amelyet tehetetlenül tűr egy idő óta.

Viaskodik. Szabadulni akar. Felejteni. Elporlasztani az emlékeket. Megkeresni régi önmagát, bár már egyáltalán nem volt biztos abban, hogy valaha is magára talált. Talán minden elveszett abban az izzadó sivárságban, amely meddő ölelésekből és csókokból nyitott kaput a semmibe. Ilyennek képzelte el a nemlétet, a nem-asszony létet. Néha az volt az érzése, hogy teste tükör. A titkai ott bujkálnak benne, s azzal fenyegetik, hogy elárulják szégyenét. Akkor aztán nem menekülhet, nem rejtőzhet el. „Ipics-apacs”, fuss, amerre tudsz, hogy meg ne találjanak! Fesd be az arcodat korommal, merülj el a fal mentén kúszó árnyakban. Vigyázz! Szurkos a fal, odaragad a tested, megfeszülsz, mint Krisztus!

Homlokán verejték. Teste kalodában. Már ágaskodni sem tud, a lábujjai begörbülnek. Kicsúszik alóla a padló.

Zuhan, zuhan a semmibe. Aztán görcsösen megkapaszkodik egy derengő képben. Színpadhoz hasonlít, és ő ott áll a leeresztett bársonyfüggöny mögött. Nincs egyedül. Szebbnél szebb lányok keringenek körülötte. Lökdösik egymást, hogy a függönyszárnyak mögül kilessenek a nézőtérre. Anna nem hagyja magát. Sajog a könyöke. Sikerül előre jutnia. Kiles. A nézőtér teli emberekkel. Az első sorban ott trónol a zsűri. Megszámolja őket. Heten vannak, mint a gonoszok. Hat férfi és egy szőke nő. Ők fogják eldönteni, hogy ki lesz a szépségkirálynő. Csábít a korona, megszédíti a lányokat. Kábultan keringenek, pergetik kis tükreiket a kezükben. Bűvölik Hófehérkét. Anna vak tükörbe bámul, nem találja az arcát. Nem látja az alakját sem. Testére tapadó ezüstszálas ruháját simogatja. Hirtelen megtorpan. A melle kipukkan, leereszkedik, mint a tűvel megszúrt léggömb. Lötyög rajta a ruha. Csupasz karján szőrszálak serkennek. Aztán a combján, lábszárán is. El kellene tüntetnie ezeket, de jaj, késő már minden! A függöny vigyorog. Kíméletlenül felgördül. Ráirányítják a fényszórókat. Belökik a ragyogásba.

Koldulni indul. Tenyerét a zsűri felé nyújtja, legalább egy mosolyt adjanak neki is. Két esztendeje készül erre a napra. Balett órákra járt, szavalni tanult és énekelni. Ha ő lesz a „Miss”, akkor lesz jövője! Utazni fog, tengereken és óceánokon túlra. Elébe térdelnek a hódolók. Fényképét lengetik mindenfelé. Versenyeznek azért, hogy alkalmazzák. Gazdag lesz és boldog!

Kinyújtott tenyerébe nem tapad pénz, mosoly se kerülgeti, csak szigorú tekintetek nyilazzák. Éles késszúrásokat érez, de testén nem nyílik seb, nem serken ki a vére, mintha megalvadt volna az ereiben. Ezüstszálas estélyi ruhája foszladozni kezd. Rongyokká szakad és lehullik a testéről. Ott áll, csupaszon, a színpadon. A magasban. Nem nyílik meg a pódium, hogy elsüllyedjen.

Suttogás, károgás. Megbolydul a terem. Eszét veszti a zsűri. – Ki vele, ez nem nő! Nincs joga versenyezni! Szemtelen, arcátlan, senkifajzat!

A boltíves mennyezetről kongva lehullnak a koronák. Aranyosan villognak, fényeket szórnak, mielőtt a színpadra esnének. Riadtan védekezik. Egyik-másik mégis eltalálja a testét. Felnyög a fájdalomtól, de nincs hova menekülnie. A szépségkirálynők eszeveszetten táncolnak körülötte. Nem tud velük forogni, mintha megbénult volna a teste. Tűrnie kell a koronaütlegelést, a fájdalmat. Doránért kiált, de nincs sehol. Tőle akarja visszakövetelni női formáját, segítenie kell neki, hiszen a legjobb barátja volt. Valahonnan a távolból nevetős hang csúszik felé. „Ilyennek szerettelek volna látni mindig! Csak így lehetsz az enyém!”

Anna áll meredten. Tépett denevér a ruhája. Nem tud küzdeni. Érzi, hogy már nincs miért. A fegyvereket letették. A béke szemberöhögi a harcosokat. Nincsenek se hősök, se sebesültek. Győztesek meg vesztesek sincsenek. Süllyedő hajón van. Alámerül a mélybe.

A Hess-madár ijedten felcsipog. Ébresztgeti, élesztgeti. Remeg a keblébe zárt kalitka. Talán újra lehetne kezdeni mindent. Csak ki kellene mozdulni ebből a semmittevésből. Munkát keresni, szeretőt csábítani, meg minden... A fény egyre árad. Sugarak sürgetik. Gyere, öltözz fel! Indulj! Tedd meg az első lépést! Szép vagy, vonzó vagy, bársonyos a bőröd!

Mintha értené a madárcsipogást. Mintha a fióka beszélne hozzá. Szeretné látni. Kitépné a melléből, tenyerébe venné. Színes tollú madár. Pacsirta! Csupa-dal madár. Nem maradhat fogságban.

Lángot vet a keble. Kigyullad a szoba.

Anna menekül. Éles fájdalmat érez. Széthasítja, vagdalja, szúrja, nyilazza a testét minden mozdulat. A Hess-madár felvisít, aztán kirepül a kebléből egy hamuszürke varjúfióka.

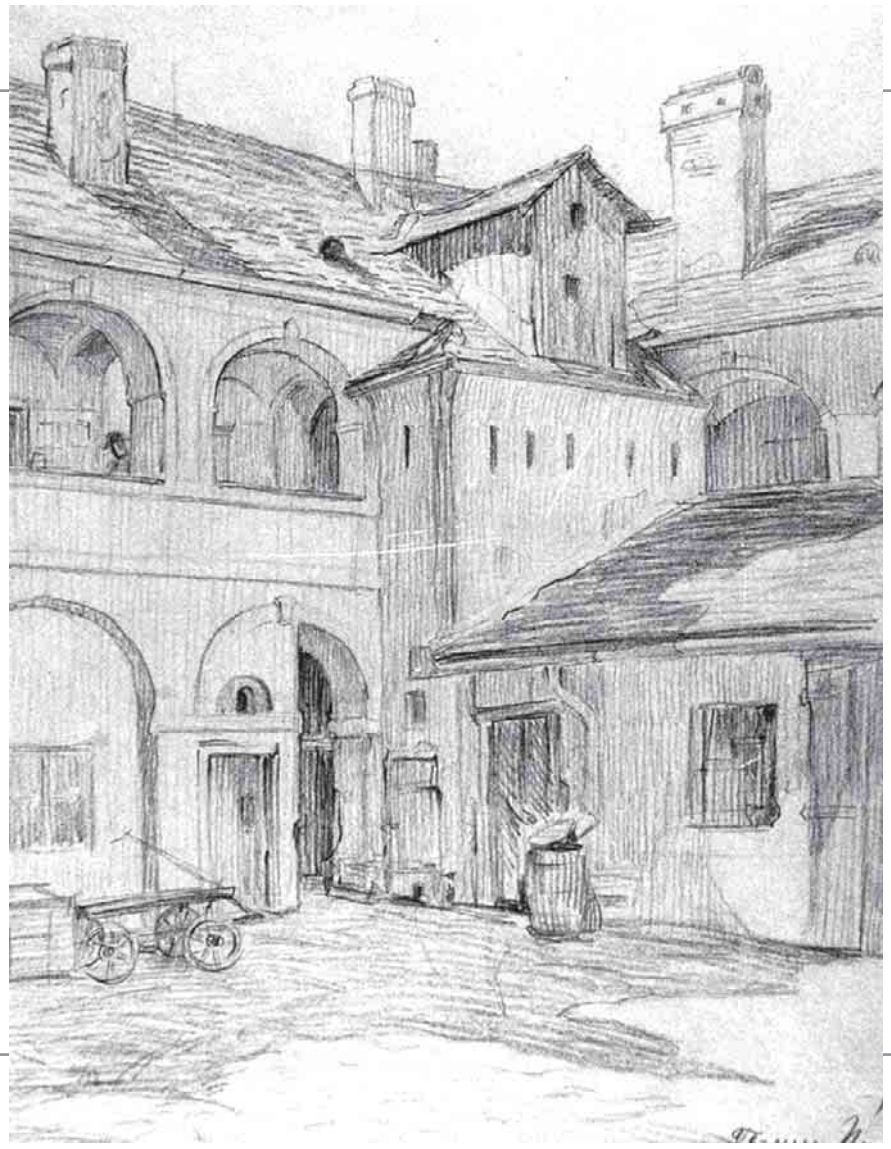

Balázs-téri ház udvara

ACSAI ROLAND

A levegő légszomja

„A betegség a test élesztője” –
Te még sem kérsz belőle,
Gondolod a kávét lefőzve.

Reggelente, mint egy cián-
Szennyezett folyó, olyan
Kihalt vagy: a lélek hiány-
Gazdálkodása álmosan
Még jobban érzékelhető;
Már a szorongás sem vesz elő.

Csak bámulod bögrédben zaccot,
Mintha semmi más nem volna,
Csak a levegő légszomja,
Mely utánad kapkod.

Nincs más

Egy-egy napod: gesztenyefakéreg
Esőtől feketedő mása,
Amely alatt lassul a nedvek áramlása,
Közelebb kerülve a télhez.

Füst szűrődik be a szobába:
Odalent a valaki avart éget.
Ennyi, amit tudsz a külvilágról,
Hová már nem igazán vágyol.

Csak ez az üres szoba. Nincs más.
Ahogy lassan mindent kirámol
Belőled is az égi lomtalanítás.

FODOR SÁNDOR-anekdota

„Ott, Kocsedo szigetén...”

Furcsa az emlékezés. Amikor az ember azt hinné, hogy élete egy bizonyos szakaszából minden említésre méltót összesepert, minden arra érdemes emlékét elmondta, akkor egyszercsak valahonnan, a feledés ködéből megint elősejlik valami, amit kár lenne végleg eltemetni.

Több mint 50 évvel ezelőtt, pontosan 1951. június 4-től az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó kolozsvári szerkesztőségében dolgoztam. Államvizsgám után kereken egy évvel vett fel oda engem a Szerkesztőség főnöke, Földes László, Dávid Gyula barátom, még IV. éves egyetemi hallgató javaslatára – aki akkor már a szerkesztőségben dolgozott. A főnök – Földes László, egyben „korelnök” is volt – immár 27 éves! Kurta fél év alatt ügyeseknek bizonyult fiatalokat, egyetemi hallgatókat vett fel szerkesztőknek, akik a „szakmát” menet közben tanulták meg. Amikor a Kiadóhoz kerültem, ott dolgozott már Földes és Dávid Gyula mellett Bajor Andor és a még III. éves Keresztesi Évuka, röviddel utánam odakerült az Évukával egyazon évfolyamra járó Székely János is. Rám azért volt szükség, hogy a románból készült fordításokat ellenőrizzem-gondozzam, továbbá a román klasszikusok előszavazásáról is gondoskodjam, román szakos lévén. Ám mert a fordításokkal nem lett volna, nem volt túlságosan sok munkám, bedolgoztam a hazai magyar vers- és prózakötetek nyomdába adásra való előkészítésében, sőt besegítettem a *Hazánk magyar költői* című antológia szerkesztésébe is, a *Hazánk magyar elbeszélői* mellett. E két utóbbit közel négy évig szerkesztettük, dobtuk szét és szerkesztettük újra, a politikai széljárás változásai szerint, amelyeket nem lehetett logikusan követni. Így például, hol „éleződött” az osztályharc, hol pedig fakult az osztályháború. Hol kígyót-békát mondattak a költőkkel-tollforgatókkal Titóra, az „imperializmus láncos kutyájára”, hol enyhült a légkör a jugoszláv diktátor körül – mígnem „Tito elvtárssá” nemesült ismét a hajdani osztrák-magyar őrmester. Így került ki az antológia első változatából Szemlér Ferenc antiimperialista verse is, amely így kezdődött: „Ott, Kocsedo szigetén,/ Reszket a jenki parancsnok!”

Kocsedo szigetén egyébként dél-koreai hadifogolytábor volt, ahonnan akkortájt épp nem kívánkoztak haza az észak-koreai hadifoglyok, inkább Dél-Koreába pályáztak. Ezért volt a „béketábor” különösen dühös Kocsedo szigetére. Zárójelben még hozzátenném ehhez, hogy amilyen szolgalelkű költőnek indult 1949–56 között a kiváló tehetségű Szemlér Ferenc – annál derekabb emberré és költővé vált 1956 után. Amikor a Romániai Írók Szövetségének a titkára lett 1956-ban, jól fizetett és sok előnnyel járó posztjáról velünk, akkori fiatalokkal kacsintott össze a Hatalom háta mögött – és nem fordítva.

De még az 50-es évek elején járunk.

Szemlér „antiimperialista” versét fülbemászóan hülyének éreztük. És idézgettük is, valahányszor nem értettük a kiszámíthatatlan nagypolitikai széljárásokhoz igazodó irodalompolitikát. Visszaküldték valamelyik túlságosan merésznek ítélt kéziratunkat, méghozzá indoklás nélkül? Kórusban zengtük rá a magyarázatot: „Ott, Kocsedo szigetén,/ Reszket a jenki parancsnok!”

ÁRMOS LÓRÁND

Olvasó

Olvass csak. Enyém vagy úgyis –
Így vagy úgy. Mert versem árja
száz ablakot nyom be és most
fény árad hozzád, a házba.

Meddig érsz fel? És milyen
vágy bokrozza homlokod?
Mennyit értesz? Mennyit érsz?
Olvass csak. Most megtudod.

Olvass csak. Rég itt vagyok.
De mostantól benned élek.
És versem sugárzó fénye
Szétgyűri a nyálmeséket.

MÁRKUS ANDRÁS

Nadrág-magány

Kinéz egy nő az ablakon:
figyeli, mint poroszkál
költőnk, a néma popsztár,
s zenél oly furcsa hangján...
Kihez? – kérdi. Tán hozzám?
S ki ez vajon, tán Oszkár?
Oszkár, a néma művész?
Oszkár, a költő,
a bűvész?

Cukrot adjon vagy önmagát
a hang mögötti lénynek?

Oszkár csak nézi asszonyát,
és egyre száll az ének...

*

majd lassan formát ölt a vágy
kidugja rőt fejét a kéj
ma éjjel sablont vált az ágy!
pár mozdulat,
majd hallgatás:

s nadrág-magányod visszatér

HARTAY CSABA

Alkonyati folyópart

A lemenő nap
Begyulladt sebeit
Égaljának csapódó
Hullámok borogatják

A csónakok
Mint az öreg stég
Láncszárú levelei
Szeret nem szeret
Gondolatban
Egyenként
Kötöm el őket

Orvhalász zörög
A szemközti nádasban

A lassan leszálló pára
Egy távozó évszak
Utolsó lehelete

Fiatalok a ház előtt

MÁRTON ADÉL

Kecsuán

Kecsuán hosszasan fogalmazott egy kérvényt. Keze izzadt, homlokán gyöngyözött a verejték, napjában többször zuhanyozott, mert a hátát aprószálú fekete szőrök borították. És Kecsuánt néha megcsapta a saját idegesen, hűvös-vizes hátából áradó illat. Melyet nem talált túl megnyerőnek, és ettől még inkább felfokozódott a kérvény miatt kialakult akut idegessége.

Feszült volt, az utcán is jegyzettömbökkel mászkált, mert azt tartotta, azonnal le kell írjon bármit, ami a kérvénnyel kapcsolatosan eszébe jut. Vélekedése szerint az embernek stressz hatása alatt igen jó gondolatai születnek, de a feszültség miatt ezeket azonnal el is felejtjük. Ezért kell mindent mindig leírni. Mindig, mindent, azonnal. Kecsuán ettől kissé furcsává vált, szerencsére egy olyan városban történt vele mindez, ahol az emberek egyáltalán nem törődnek egymással, általános jellemvonása minden polgárnak a teljes mértékű közömbösség. A mindent elsöprő közömbösség. Kecsuán kérvényének is ez volt az oka tulajdonképpen. E környezetben kissé szenzibilisre sikeredett lelkülete mélyén ugyanis már felsejlett a szomorú valóság, miszerint magának a kérvénynek csak addig van némi értelme, míg megmunkálás alatt áll, azaz a Kecsuán tulajdona. Így ahogyan mondom: a tulajdona. Mindenkinek volt egy-két kérvény a rovásán amúgy, de ezt csakis a megszokásra lehetett visszavezetni. Mert mindenki igen pontosan tudta, hogy a kérvény az a műfaj, amelyre sohasem érkezik visszajelzés. Ezért a benyújtásuk pillanatában ezek az iratok az enyészet és a felejtés kezére kerültek azonnal, a beadó és a befogadó részéről egyaránt.

Ezt Kecsuán is igen jól tudta, de nem, valahogyan nem tudott megbékélni a gondolattal, ezért úgy döntött, hogy addig húzza-halassza a dolgot, ameddig csak lehetséges.

Mérgezett egérként körözött a városban, a munkáját sem volt képes elvégezni, csak ímmel-ámmal, de ezt is csak azért, mert tudta, a közömbösség istene a munkahelyeken is jelenvaló hatalom, örökön örökké, és mindörökké, szinte azt mondhatnánk erre, hogy: ámen. Magyarán, senkit sem érdekelne az ő belső vívódása, amely miatt munkavégzés szempontjából teljesen leépült, egyszerűen csak kirúgnák. A kérvényezési lehetőség útját teljesen elbarikádolva előtte.

Kecsuánba naponta több fájó felismerés hasított, mindezeket esténként összegezte, úgy, hogy a napközben lefirkált gondolatokat éjszakánként átgondolta, hajnalra pedig kivonatot készített mindebből, hogy teljesen áttekinthető legyen magának. Ettől a művelettől kialvatlan, megfáradt és még idegesebb lett. Elviselhetetlennek érezte hirtelen a tömegközlekedési eszközök használatát, egyszerűen megbolondult attól a sok közömbös érintéstől, lábra tiprástól, fenekéhez-nyakához szorulástól, amit a buszokon, metrókon tapasztalt, szinte szerzett, hiszen Kecsuánnak olyanná váltak már ezen érintések, mint egy-egy kiadós és kegyetlen verés.

Az utcán a falhoz közel lapulva osont, de úgy, hogy ne érjen hozzá mégsem az épületekhez, ezek közömbös érintése ugyanis már túl sok lett volna a számára, egy falra azért mégsem lehet ordítani. Gondolta akkor, nem ismervén fel a falaknak való ordítás grandiózus lehetőségét. A kérvény anyaga ekkorra már kétkötetnyire duzzadt, vele együtt a Kecsuán szeme alatti karikák is, és a hasogató felismerések zápora sem hagyott alább.

Időközben, az egyik éjszakai összegzés alkalmával Kecsuán felismerte magában a meg nem értett zsenit, és ennek fájdalmait, társadalmi kitaszítottságát. Ebből logikusan következett a következő felismerés, miszerint mi a fenéért akarna ő meg nem értett zseniként a társadalom szerves részévé válni. Ha már nem az, és a jelek szerint erre nincs is túl sok remény, rémlett neki, úgy olvasta valahol, hogy a hozzá hasonlatos életpályával és sorssal rendelkező zsenik mind egyedül haltak meg, ágyban-párnák közt (ami mégis holmi, a társadalom részéről jövő megértésre utal), vagy tengerek partján. Esetleg leestek egy székről a villanykörte kicserélése közben, nyakukat szegték, és múmiává száradtak, mire valaki megtalálta őket, a bevett szokásokkal ellentétben: véletlenül.

Kecsuán elgondolkodott azon, hogy vajon őt ki találhatná meg véletlenül. És ki fedezné fel utóbb zsenialitását. Mert ez is hozzátartozott a társadalom által meg nem értett és kitaszított és molesztált zsenik praxisához, hogy haláluk után azon nyomban felfedezték őket. Megállapították róluk, hogy zsenik voltak és a társadalom által kivetettek. Ezért sürgősen elkezdték feldolgozni azt a rengeteg anyagot, amit ezek az egyedek összeírtak szomorú, árva életük során, és elkezdték gyorsan megérteni őket. Ezen a zsenik holtukban jót nevettek, mert tudták, hogy őket az egyszerű emberek nem érthetik meg, mert ahogyan azt már N., egy hasonszőrű megmondta: minél magasabbra repülünk, annál kisebbek leszünk azoknak a szemében, akik nem tudnak repülni.

Kecsuán már a bőrén érezte a magasba tekintgető szempárak érthetetlen bámulását, a ragacsos szemgolyók mataró, reszketeg kutakodását is határozottan érezte a testén. Utóbb jött rá, hogy a ragacsos érzések a testén egyelőre csak abból a dinnyéből származnak, amelynek a leve valószínűleg végigfolyt a mellkasán, meg a dinnye magvaitól, melyek ott virítottak a Kecsuán mellszőrzetében.

A kérvény közben egyre csak dagadt. Kecsuán a zsenikre jellemző feledékenységgel már csak homályosan emlékezett arra, hogy mit is akart kérvényezni, de utóbb rájött arra is, hogy ez egy teljességgel elhanyagolható kérdés, csak az a fontos, hogy a gondolatok egymás után helyezéséből milyen egyéb gondolatok születnek.

A közömbösség elleni harc legjobb fegyvere pedig az lesz, hogy magát a kérvényt egyszerűen nem nyújtja be sehová, hanem megtartja magának, hogy aztán azon a napon, amikor villanykörte cserélés közben majd leesik a konyhai hokedliről, és múmiává aszalódik, míg valaki véletlenszerűen megtalálja, az életműve is vele legyen. Hogy az a sok ember, aki mostani szárnyalását érthetetlen szemekkel bámulja, mert képtelen a repülésre, legyen, amit tévesen felismerjenek. És hogy, a társadalom által meg nem értett zsenikre jellemző közömbösséggel vihoghasson, félreértettségén.

FERENCZ ZSUZSANNA

Kik és Mik

27.

– Olyan könyvet írjál, amely csak rólam szól – kérte Mik Kiket.
– Összesen kétféle könyv létezik – válaszolta Kik. – Az egyik fajta mindenről szól, a másik meg semmiről.

28.

– Írjál valami jó szaftos történetet rólam. Vagyis a ledér Mikről.
– Elővesszi, beleteszi, ki-kiveszi, felülteszi, alul teszi, elől teszi, alateszi, eléteszi, hátul teszi, összeteszi, össze-vissza teszi-veszi, veszi-teszi, teszi-veszi.
– Akkor parlémoádamur.
– A szerelem totális, ezért összeférhetetlen. Gezemice, csalamádé, minden van benne. Fénylő hangaszálak, selyempor, bíbor, szélvihar.

29.

– Mit kell tennie az írónak, ha nincsen ihlete? – érdeklődött Mik.
– Tudod, az ihlet amúgy is mindig rosszkor jön. Amikor nincs írópapírod, nincs golyóstollad, egy zsúfolt autóbuszban szorongasz, vagy épp veszekedsz a férjeddel, a gyermekeddel, a főnököddel, amikor esetleg hasmenésed van, loholsz, mert különben lekésed a vonatot. Úgyhogy felejtsük el az ihletet. Viszont ihlet nélkül nemigen lehetséges az írás. Tehát felejtsük el az írást is.

Magyar menyecske

Pandzarisz Diána

A mexikói öböl

Leszállt a rozsdavörös alkonyat a mexikói öböl felett.
Vér mosdatja a hullámosan verdeső habok sziklás zugát.
Csendes a víz. Nem háborog. Megcsillan ezerbetört tükrén
egy-egy kósza, eltévelyedett napsugár, majd szertefoszlik,
szalad a langymeleg, nyári , libegő szellők után.

Nem tudja senki mit őriz ez a táj, tán csak a szirtes sziklapart.
Némán hallgatnak a halászbárka korhadt deszkalapjai,
Csitít a sóval itatott mályvahomok tengerlelkű illata,
Millió szemcseszemében őrzi a bűnös öböl titkait,
Leteríti már a félhomály, a szürke, selyembaldahint.

Történt a koradélután (mardosott gyilkos fénnyel a nap)
A sziklavégtelen tetején, két délibáb testébe bújt alak megjelent.
Mint hallgatag vénember, a mély öböl elnyelte a csicsergő szavak hadát,
ember követni képtelen ama duruzsoló, dongó,
szerelmes, féltékenykedő s mézédesen mámoros szócsatát.

„Oh, szilvakék szemedtől megrendül az éj, én kedvesem.
A hajnalpír elbujdokol, ha barackszínű, hamvas arcodra néz.
Mint irigy kisgyermek, féltékenykedik sugaraidra a nap,
megremeg lelked fényétől minden magasztos, felsőbbrendű Isten,
hagyd, hogy oly szelíden megérintselek, habtestedet szolgáljam, istenítsem.”

S a leánykacaj, mint megszilárdult lélegzet, mereven elhallgatott.
Elfehéredett a hiú büszkeséggel itatott szűzies álszentség.
Szemének tükre elutasító, cikázó villámokat zúdított mindenfelé,
néhány vattafehér felhő mögül előbukkanó sugár kacsintgatott
(mutatván a csalfa, játékos sértődöttség jelét).

„Nem én! – dacolt – nem engedhetem holmi kófic kezét mellemre,
ne hidd, hogy a nyájas, mézzel áztatott szavak nálam sikert érnek el.
Szilárd a jellem, mely belémszorult, sziklafal magaslik körém.
Átlátok én hazug bódításaid kapzsi, felém áradó sűrűjén,
hát ne várd, hogy így engedjelek magamhoz közel!”

S mint háborgó tenger fortyogott a megvádolt férfiúi becsület,
a rémséges vádtól megmeredt égő szemek voltak tükrei,
a düh lávaként kitört, de nem égetett. Gyenge volt.
A szerelem vakította el bömbölő kétségektől gyötört szemeit,
s amint elapadt, szégyentelenül könnyezni kezdett megint.

„Mint hűséges kutyád loholtam utánad, örök múzsám voltál mindig is.
Lelkem fénye belőled táplálkozott, s csak miattad létezett.
Szeretni, így ahogy én téged, badarság, őrült gyötrelem.
Zálogul adtam minden szerelmemet, s te mégis összetörted szivem,
És most kételkedően azt mondod: >>Nem hiszem<< ?!”

A szó oly csalfa. Oly hazug. – Felelt a lány közömbösen.
Hittem sokszor ám neki. Hibáztam. Elillantak hamar a szavak.
Hát ezért, kedvesem, nem leszek óvatlan, félek megint beverem a fejem,
Ha bárgyú, tapasztalatlan kislány leszek, s naivan mondok igent.
Tán te sem vagy különb, hiába nézel reám oly odaadóan s szelíden.

S haragra gyúlt az ifjú, habos tajtékba borult a kétségek káosza.
Mint sátáni düh, üvöltött a kín, akár a tébolyult szürkületi szél.
Ajkai közt fényből született nedvek csorogtak vészesesen,
egész testében remegett akár a májusi nyárfalevél, megrendült belé a föld,
ahogy a leány fölé emelkedett, bosszúságtól részegen.

„Mint könnyűszárnyú fuvallat, minden szavunk tovaszáll,
de hölgyem, a tett, mint a kő. Merev, igaz s éppoly szilárd.
A zord hullámok sírjai, mint részeg föld, temetnek el.
Ha az bizonyosságul szolgál, a mélybe vetem magam ha kell.
S akkor szűzi könnyeidbe beledördül a sötét ég,
Hogy mindenem tiéd volt, s neked ez sem volt elég!”

Ha – ha! Kacagott fel a pattanásigfeszült légből a leány,
mint kibuggyanó szánalom. Vihorászó, gyermeki bántalom.
Angyalból kivetkezett ördögi tréfálkozás rabja lett.
Rémítő hattyúhangjait visszhangozták a part menti sziklahegyek,
de megállott. Mint visszafelé elsült pisztoly, dördült, majd vége lett.

És csend. Se szél, se szó, se beszéd. Vérfagyasztó, hófehér némaság.
A tenger morajlott csak csendesen (akár egy bolond bűntársa) halkan zenélt,
néhol vörösre festette a vér a partmenti sziklák tövét.
Csak egy hullámoktól ringatott lomha testtel játszott a víz,
lökdöste kicsit, majd elcsendesedett, elhallgatott, megbékélt.

Leszáll az ébenfekete sötét a mexikói öböl felett.
Csillagmilliárd csacsog, súgva-búgva játszik, s a víz tükrén kering.
Csendes a víz. Nem háborog. Néha hallgatón a Hold is letekint,
vagy magábafordul. Fehéres ezüstbe burkolózik telten,
majd karcsúan, sárgásan, vész el a homályban megint, meredten.

PAPP ATTILA ZSOLT

A tegnapi történet

Ha visszagondolok, még most sem értem:
ki lehet ott, és hogy került oda
a képre az az undorító féreg
de mindent elrontott az ostoba.
Én eltűrtem, hogy ismét előbújjon
a sarokból, ahová bezavartam
a tegnapi, utolsó délutánon,
a fotózás előtti zűrzavarban.

Egyedül csak azt szerettem volna:
fegyverszünetet kötni a múlttal,
hogy eltűnjön és mégis itt maradjon
egy régi ház, a nyárikert, az udvar;
csak ezt akartam: rögzíteni végül
az *igazabban* létezők között,
és elnézni, és biztos lenni benne,
hogy mindörökre odaköltözött
az egyetlen és legbiztosabb helyre,
mi régi dolgok számára van adva,
s hol megpihenhet végre már a vándor:
az elviselhető *seholsevan*ba.
És azt hittem, hogy végre megcsináltam,
az egyetlen lesz: tökéletes, tiszta.
A menthetetlent más ketrecbe zártam,
és onnan hozom új napokba vissza.

S mégis ott van, nem tudtam elűzni,
az árnyékképe rávetül a tájra,
mert előállt a döntő pillanatban,
és előttem van most is rút pofája:
én láttam őt, és tudtam már, hogy ennyi,
hogy ettől kezdve nincsen semmi törvény,
s az évszázados háznak és a kertnek
nem marad helye a senkiföldjén,
vagy így marad, e rossz anyagba zárva,
ezt őrzöm meg, nem az igazságot.

Hazamehetsz, a délutánnak vége
és vacsorával vár otthon a párod.

Ez történt hát, nincs mit szépíteni rajta
– szép idő volt, véget ért a tegnap,
és úgy maradt minden összekavarva.

Mentséget hiába is keresnék:
emlékét, a képet retusáltam.
Rossz az étel, rossz a bornak íze,
s nincsen *ma*, már csak *tegnapután* van.

KOMÁN JÁNOS

A szerkezet

(Cseke Gábornak szeretettel)

Azt tartották, hogy az a legjobb
világ, amelyben én születtem.
És milyen helyet kaptam benne?
Egy szerkezet kereke lettem.

Hiába próbáltam kiválni,
az ilyenekből mind „szemét” lett,
és vissza kellett somfordálnom:
a magány rozsdája emésztett.

Lélekgyilkosok között éltem
le az életem nagyobb felét.
Nem akartam szolgáló lenni,
mégis úgy éltem, mint egy cseléd.

Mintha egy hosszú tehervonattal
vinnének minket kényszerútra,
észre sem vesszük miként leszünk
szolgák vagy „szabadon” becsukva.

Maroshévíz, 2004. november 2.

Balsorsjáték

Folytatás a 7. oldalról

Ez már művészet: úgy esdekelni alamizsnáért, hogy közben legbensőbb lényeged érintetlen maradjon, független mindenféle kiszolgáltatottságtól.

Órák óta egy fityinget sem kapott. Talán most! Igen, az a fiatal pár olyan rokonszenves. Közelednek, bizalmasan mosolyognak. De nem, nem rá, hanem a mögötte tipegő kisgyerekre, aki után szalad az édesanyja. Csalódás. Egy tisztes öregúr a zsebeiben kutat, de csak zsebkendőjét veszi elő, tüsszenteni készül. Két gyerek sétál arra. Ránevetnek vagy kinevetik? Fiatal, harmincas nő halad el sűrű léptekkel. Láthatóan siet, nincs ideje holmi jöttmentre tekinteni.

Még sokáig áll, majd kedvetlenül, tört szárnyakkal, nagyon szomorúan elindul. A kávézó előtt leül a fal mellé, de nem kéreget. Feladta, mint a vesztes csapat kapitánya. Valaki elsuhan előtte, közben két ötezrest pottyant az ölébe. Hirtelen felcsillan a szeme. Ezért már beengedi Pista. Le is dőlhet az ágyra, ha szerencséje van.

Nehezen áll fel, fújtat, mint egy ócska gőzös.

Késő van. Valahogy elbotorkál a kapuig, a házig, végül az ajtóig. Kopogtat. – Én vagyok, Bözsi. Engedj be!

– Mennyit hoztál? – hasít az egynemű csendbe az életbevágóan fontos kérdés.

– Tízezret – hangzik félénken a válasz.

– Kevés. Ülj kinn a francba! – így a gazda.

– Engedj be, holnap megadom a többit! – könyörög a kinnrekedt áldozat. Úgy tűnik, hiába:

– Mondtam már, hogy ülj kinn! Feküdj a fa alá, dögölj meg!

– Engedj be, Pista! Holnap a dupláját adom, meglátod, és májashurkát is veszek, amit úgy szeretsz. – Erre az ígéretre meglágyul az ember kőszíve. Fordul a kulcs a zárban.

– Gyere bé, na! De csak ma ülhetsz itt ennyiér' – mondja szaporán a gazda, s gyorsan elveszi a fizetséget.

Az asszony leveti kabátját, fejéről a kendőt, végignyúlik az ágyon, miután a ház ura már elfoglalta helyét belül, a fal mellett. Kimerült, nehezen alszik el. Nemsokára felébreszti valami furcsa roszszullét. Szédül, mint a reggel, különös émelygést érez, lüktet a feje a fájdalomtól. Leszáll az ágyból, térdre esik. Belekapaszkodik az asztal lábába, zihál. Hányinger gyötri, de nem jön semmi. Arca kipirul az erőlködéstől. Szenvedése ezúttal látványos, már-már színpadias. Felnyög, majd egy hosszú, elhaló jajgatás következik. És hirtelen megvonaglik a test, s elterül a földön, mint egy vizes szőnyeg.

Pista alszik, de a tolakodó álmok felriasztják. Egyszerre felül. Az enyhén selymellő holdvilágban látja, hogy Bözsi a konyha földjén, az asztal mellett fekszik mozdulatlanul, szobornyugalom ragyog az arcán, mint az alvóbabákén.

Először megijed, de a következő gondolata az, hogy meg kell szabadulnia tőle. Mielőtt bárki észrevenné. Nincs neki arra pénze, hogy eltemettesse, meg orvost kellene hívni, hogy hivatalosan megállapítsa a halál tényét, kiváltani a halotti bizonyítványt, koporsót venni. Na nem, ezt nem! Elviszi innen, higgyék csak azt, hogy ott halt meg kint, az utcán.

Pista gyorsan kimászik az ágyból. Az élettelen asszony még meleg, mint a kora reggeli péksütemény. A pamutruha zsebeit alaposan átkutatja. Az egyikben egy ötszázas fémpénz, gyorsan megköpi, hogy szaporodjon. A másik zsebben csak kekszmorzsalék. Az elnehezült holttestet karjainál fogva rángatja kifelé, végül a hátára veszi, úgy cipeli. Beleizzad, amíg az utcára ér. Szerencsére nem látja senki emberfia, még mindenki alszik. Csak az öreg csend fülel a sötét kapualjakban.

A saroknál elegáns mozdulattal ledobja, mint egy kiürült cementes zsákot. Lihegve megy vissza a házba, mindkét kezét beletörli a szék mellett dekkoló apróvirágos kendőbe. A szürke kabát zsebében, a vérfoltos sárga zsebkendőn kívül, semmi. Csalódottan fekszik le, a takarót egészen magára húzza. A lélegzetét is visszafojtja néhány másodpercig. Mintha csak bújócskát játszana. Kivel? Talán az úristennel vagy a fák lombján áttetsző alig-alig csillaggal. A koronatanúval.

Magyar művészettörténet versben (1.)

DINYÉS LÁSZLÓ

Ősanyám

(10. század)

szemérmes pőrén áll
nyakkereszt bronzdíszes
s tán kontyos ősanyám
sasúr csap rá vadul
vagy egy regés turul
szorítja öleli
tán kontyos ősanyám
jaj törékeny teste
termékeny dús burkán
arany karmos karját
vasbilinccsé fonja
kilencfény farktollát
talphoz igazítja
ősöm kitárt karja
virágtaraját adja
röppenő urának
kifeszített nyelve
felé nyújtja
mit tesz hódolata ?
vérsötét szellem zord
sasturul madara
vajha elfogadja
vajha szétszakítja
tán kontyos ősanyám?
vagy húsba karommal
szemez sasfiakat
s hogyha kedve tartja
hegyikristály egéről
földporba hajítja
a már megúnt nemzett
nemzetősanyám
hogy mindenki lássa
sorsura elhagyta
s lásd véresre
mart oldala az ott
s szült fiaiba
körmöd te is bátran
belevájhatod

10. század, a nagyszentmiklósi kincsről – az egyik kannáról – egy ősanya

I like Pynchon!

Folytatás a 8. oldalról

– Mire ez a sok agyonspecializált köldöknéző? Nem értek semmihez! Végigtanultam a történelmet, de levest csak zacskósat tudok főzni! Mennyi pénzbe került ez a gondoskodó államnak? És egy tehetségtelen másodhegedűs a malacbandából? – Nem lehet mindenki zseni, kell a másodhegedűs, ki elé álljon a karmester? – vágott közbe egy szinkronszínész. Ha sokáig vagy elsőhegedűs, azt is megunod, mert az is csak munka. De a család, érted, legyen hová hazamenni, egy tányér leves, tiszta ruha, a csaj szép, fiatal, te elveszed, aztán kell a lakás, mész, haknizol, bevállalsz minden szart, nyomod az ipart, összehozod a házat, bajlódsz kőművesekkel... Mire elkészül, már adhatod el. A szemét kurva lelépett. A házigazda megint beleszólt: – Ejnye, Trepljovkám, piszkíts már magad alá, megvolt neked a fél színházi kórus, és nem csak a takarásban, ezért lépett le az asszony, meg mindig részegen értél haza, ha hazaértél – és csak mászott a parkettán, négykézláb bírta magát, elrikkantotta, hogy tangót! Tegyen már be valaki egy lemezt, nem bírja ezt a nyavalygást, és a bálnabőgést is unja, ez nem akvárium, és elég már az alakoskodásból, mindenki megcsalja a másikat, naponta legalább ötvenszer hazudunk, megmondta a pszichiáter a tévében. Aki maradni akar, ne dumáljon annyit, úgyis csak hazudik. Egyen, igyon, menjen fel kefélni, ha van kivel...

Kinn lassan hajnalodott, a ház feletti erdőt egyre cibálta a szél. Benn, a nappaliban ontotta a meleget a gázkonvektor, a konyhában a gázkályha összes rózsáját meggyújtották. A fürdőszobában a vécébe hányt egy lány. Mocskosnak érezte magát. Megnedvesített törölközővel törölgette az arcát, a halántékát, aztán a nyakát is. Bedugta a kádat és megnyitotta a melegvizet, amíg zubogott, alaposan megmosta a fogát. Eszébe jutott, hogy otthon nem szabad teleengedni a kádat, mert drága a víz, majdnem el is zárta a csapot, de inkább engedte, hogy a túlfolyóig érjen. Lerúgta szoknyáját, a csobogásról egy holtrészeg öregember is felrémlett előtte, akit még idefelé látott egy kocsma előtt. Lentről beszűrődődött a ritmus lüktetése, beleállt a kádba, kibújt a blúzából is, a melltartó pántját nehezen kapcsolta ki, beleakadt a hajába, még émelygett a hányástól, a szájából sem múlt el az íz. Ahogy hátradőlt a kádban, megborzongott, érezte a meleg vizet, ahogy a mellét simogatta, a zene újra felerősödött, ráismert, látott egy filmet, kubai zenészek, öregemberek, akik még a múlt század közepén lehettek a csúcson, aztán elfeledték őket harminc évre a kommunizmusban, és egy német rendező, talán Wenders, megtalálta őket, lefilmezte Kubát. Maga előtt látta a kopott házakat, az ötvenes évekből való autókat és azt a részeg öreget is, aki szerepelhetett volna a filmben. Egy asztalnál sakkozhatna. Megnyugtatta a beszűrődő öreges latin zene. Lebukott a víz alá, elengedte magát, lebegett. Kinn már elállt az eső, narancssárga és vöröses fény áradt, a kádban feküdt és látta a napot felkelni. Nevetni kezdett, hogy még függöny sincs a fürdőben. Kiszállt, egy fürdőlepedőbe csavarta vizes testét és lassan végigdörzsölte magát.

A nappaliban még mindig a Buena Vista Social Club öregjei ordítottak a hangfalakból, hogy Candela, de túlharsogták az olaszok. A kutyapózban alvó házigazdára esett az egyik a nagy lökdösődésben, ő valahogy egészen hamar átlátta, miről is lehet szó, és igyekezett feloldani a konfliktust. Az egyik utánozta a másik minden mozdulatát, és erre az utánzott annyira felidegesedett, hogy ütni kezdte az utánzót, az is ütni kezdett, köpködni és ordítozni, a harmadik, a szőrös, nem tudni miért, de szintén bepörgött, de ő mind a kettőt ütötte, rúgta. A házigazda egy-két szót tudott csak olaszul, hogy ragazzi, amigo, uno, babene... De nem is hallgattak rá. Az ordításra majdnem mindenki benyomult a nappaliba, csak az nem, aki ájultan feküdt valamelyik fotelben, vagy a konyhaasztal alatt aludt és együtt valahogy mégis széttaszigálták a dühöngőket. Az egyik füves, egy angolszakos fiú valami gyógyszert is bevett hajnali három óra körül, tequilát ivott rá, és már annyira kikészült, hogy az a többieknek is feltűnt, mert egyrészt bepisált, másrészt nemigen tudott mozogni, a többiek csak nézték, hebegtek valamit neki.

Az emeletről vizes hajjal jött le a lány, ő volt a legjózanabb, furcsa is volt, ahogy könnyed léptekkel kerülgette a sörös dobozokat, alig emlékezett valamire, csak amikor a kutyatekintetű spanyolt meglátta. Körülnézett, a barátnőit kereste, akik iderángatták két napja, hogy megmondja nekik, ebből a buliból elege van, unja a mocskot, elfáradt, hazamegy az albérletbe, nem jön-e vele valaki, nincsen elég pénze taxira. Az egyik lány lába a ruhásszekrényből lógott ki, a cipőjéről ismerte meg, de sehogy sem sikerült felébresztenie, a másik összekaszabolt kézzel, seggrészegen cigarettázott a konyhában. A kabátját megtalálta a fogason, valaki belehamuzott a zsebébe. Próbált elbúcsúzni, de nem volt kitől. Az öreg kubaiak a holdról énekeltek, egyszerre volt andalító a zenéjük, meg olyan, mint amilyet utoljára az iskolai gimnasztika körben produkált az ének-testnevelés szakos tanár. – Halihó! – köszönt el, de nem érkezett válasz.

Lassan kisétált a kertből, egy perc után elhalkult a zene, mindenféle madarak füttyögtek. Kis emelkedő után a város felé fordult az út, az erdő mellett járt, mikor rájött, nem hozott gyufát, az öngyújtóját meg valaki kivehette a zsebéből, de nem volt kedve visszamenni a házba. A fák közül sütött a nap, az árnyékban nagyon fázott. Jó fél óra séta lefelé a belváros, mondogatta magának. A madárfütty mögül már hallotta a tompa, mély ismerős zajt. A város él, működik. Egyszer harangozni kezdtek, rájött, hajnali hat óra lehet.

Bocsárdi Lászlónak immár negyedik Shakespeare-rendezése az Othello. A Szeget szeggelt, a Romeo és Júliát és az Othellót a sepsiszentgyörgyi társulattal, a Titus Andronicust egy neves, jól összeválogatott színészstábbal vitte színre a Gyulai Várszínpadon. Sajátos és meglehetősen jól működő dramaturgiai olvasatok révén szólaltak meg ezek az előadások. Bocsárdi „központozásai" hasonlóak, a hangsúlyos pontok nagyrészt az erkölcsi vagy akár metafizikai értelemben vett tisztaság, ártatlanság, a végletekig fokozott szenvedély, a hatalom groteszk torzulásai, torzításai, valamint a bomlás, a pszichikai leépülés folyamatai köré épülnek. Kiemeli a Shakespeare-i figurákat a konkrét idő- tér koordináták közül és egy kortalan, metaforikus játéktérbe helyezi át őket. A szerepek mögött a mindenkori emberit, az (ál)arcok mögött az igazi arcokat keresi.

Színház

Ámor a'la mór – Reflektorfényben: a téboly

Az Othellóban egyebek közt a féltékenység okozta téboly problematikája kerül terítékre. A tébolyé, amely megöli a szerelmet és amely mindent elpusztít maga körül. A rögeszmék, a gyanú, az intrikák, a gyűlölet szenvedélyes világa, az előadásban ezek a végletekig fokozott állapotok emelik el az első rész realista, nyugodt és lassúbb hanghordozását egy intenzívebb, felfokozott, már-már expresszionista színvilágba. Az előadás Othellója nem egy sehonnai barbár, nem egy egzotikus vagy kimaszkírozott primitív néger, másságára nem fókuszál rá az előadás. Othello keresztény, lovagias, határozott jellem, mielőtt a féltékenység hatni kezdene rá.

A másság Bocsárdi előadásában inkább Desdemona kiváltsága. Ő az, aki mindvégig tiszta marad, a végső pillanatig megőrzi hitét és szerelmét. A megaláztatásokra, rágalmazásokra és gyanúsításokra válaszként feláldozza magát. Nem kétségbeesésből teszi, hanem saját erős hitéből táplálkozva. Desdemona az utolsó jelenetben megfojtásra kínálja fel a nyakát Othellónak. És Othello megfojtja. Ezen a ponton dráma és előadás elválik egymástól. Bocsárdi belopja az (áldozat)hozatal motívumát. A főnév mellé odatársítja az igét. Önként megtenni. Ebben áll Desdemona nagysága, ettől lesz az övé a másság.

A megfojtás után Othello habozás és bármiféle lelkiismeret-vizsgálat nélkül felakasztja magát a harangkötélre. Egy közös étkezés után történik mindez, utolsó vacsora-szerű a kép, Desdemona jó feleséghez méltón feltálalja az ételt, amit közösen elfogyasztanak. Közben az árulásról beszélgetnek, Othello vádol, Desdemona védekezik. Mindezt valami metafizikai nyugalommal teszi Desdemona. Elmegy és a színpad jobb oldalán kiterít egy vásznat – nászágyat –, megvárja, amíg Othello ráfekszik, aztán a kezébe adja magát. A fojtási aktus „aláfestésére" Björk egyik dalából hangzik fel egy mondatnyi rész: „And she loves him" – ismétli a zene. Ez az egyetlen dolog, ami biztosra állítható a történet alapján: hogy Desdemona Othellót szereti és hű hozzá. Így ér véget az előadás.

A dráma szerinti utolsó felvonás, vagyis a shakespeare-i részleges igazságosztás elmarad. Emilia (Péter Hilda), Desdemona szolgálója és Jago felesége nem kürtöli világgá, hogy a mór megölte az asszonyát, Jago nem szúrja le Emíliát, így nem lesz belőle „hattyú, aki dalolva múlik el". Jagót nem fogják le, nem viszik kínpadra. Az utolsó jelenésében észrevétlenül és szerényen hátrál a kulisszák mögé. Az előadás olvasata alapján megmenekül, így a kör nem zárul be. Sőt alapvetően nyitva marad. Jagónak, a nagy regisseur-nek pillanatnyilag leszakadtak a „marionettbábjai" a kötélről, de előreláthatóan felakaszt majd másokat a horogra. A körülmények továbbra is adottak az újabb és újabb nagy „báb"játékok rendezésére.

Czegő Csongornak, az előadás dramaturgjának a rendezővel közösen kialakított változatában lényeges húzások eredményeképpen kerülnek előtérbe, válnak nyersebbé a szereplők közti viszonyok. Pár replikában dőlnek el a sorsok, a szóváltások intenzívekké válnak, a feszültségek fokozottabbak. Kimarad az előadásból a nagylélegzetű monológok jelentős része, ezáltal leginkább a Jago (Váta Loránd), az Othello és a Desdemona figurája válik árnyaltabbá. Jago nem tudósít lépten-nyomon tetteinek az indítékairól, nem számol be előre a közönségnek aljas terveiről, nem panaszkodik az őt ért sérelmekről. Magabiztos figurát játszik, aki egy percig sem habozik, mindig tudja, merről fúj a szél és hogyan kell a saját malmára hajtania a vizet. A koncepció szerint Othello és Desdemona alapvetően kevesebbet beszélnek, mint a környezetük. Másfajta retorikával „élnek", teljesen más hullámhosszon vannak. A test, a gesztusok, az energiák nyelvén kommunikálnak. Szikrázik a levegő, amikor összenéznek, ölelkezésük olyan, mint foszfor és gyufaszál súrlódása. Az ölelésből gyakran tangólépésekkel bontakoznak ki, ezekkel lépnek vissza, borulnak össze, majd megint szét. A tangó kitűnő tánc a pillanatokba sűrített szenvedélyek, a drámai ütköztetések kifejezésére. Az előadás egyik legszebb pillanata, amikor a követőfény rájuk vetődik tánc közben és kimerevíti a képet. Olyan az egész, mintha egy pillanat alatt – mondjuk egy családi fénykép exponálásának idejéig – kimerevítődne a létük, kiemelődne minden kontextusból. A követőfény, mely eddig őket világította meg, később felfele „halad", a háttérfüggönyre vetít egy holdat, ami romantikus olvasatokban esetleg egy sóvárgó-vágyakozó sóhajt is kicsalna belőlünk, itt azonban egyéb konnotációkat von maga után. Othellónak van egy replikája a drámában, őrjöngés közben mondja el: „A hold pályája ferdül, az teszi. / Közelebb jön a földhöz, mint szokott, s az embert megvakítja". A kimerevített pillanatban a hold mint fénycsóva „közel megy" a földhöz, a kép ezáltal a sorsszerűséget, az előadás egyik meghatározó motívumát hangsúlyozza.

Pálffy Tibor (Othello), Kicsid Gizella (Desdemona)

Fotók: Barabás Zsolt

Balról jobbra Mátray László (Cassio) és Váta Loránd (Jago)

Ezt a sorsszerűséget hangsúlyozza a tér bal oldalán a kezdőképben függő óriási fakereszt, meg a jobb oldali (vész)harangkötél, erre kötik fel az „epermintás" kendőt, a Desdemona bűnösségének bizonyítékát is. Erre akasztja fel magát végül Othello is. Ez a harangkötél az előadás teljes ideje alatt belóg mintegy a képbe, a hétköznapi élet képébe. Megjelöli az elején a főbb motívumokat, megszólal a harang az esküvő ideje alatt, később a dorbézolós éjszaka kihirdetésekor is. Később viszont, a tragédia előrehaladtával elnémul, bárhogy húzzák. A két ember tragédiája ezzel kozmikus méreteket ölt.

Kicsid Gizella (Desdemona), Pálffy Tibor (Othello)

A Dobre Kóthay Judit által tervezett díszletvilág nem halmozza a díszletelemeket. A színpadon mindvégig ugyanazok a tárgyak vannak jelen: az asztal, hat szék, a harangkötél, ezek alkotják a különböző térformákat, belsőt és külsőt, szobát, tanácstermet és utcát. Az előadás során így minden tárgynak egyéni sorsa van, amely a különböző jelenetekben betöltött szerepe alapján fejlődik. A játékteret a rendező jelentősen kitágítja mélységben és magasságban is. A vitorlavásznas háttérfüggöny mögött óriási tér van, amelyben a házasságkötés jelenete játszódik. A színpad két szélén, a színházfalak előtt történnek az igazán jelentős dolgok, hallgatózások, leskelődések, jól hozzá lehet lapulni ehhez a falhoz. A közönség oldalajtói is a játéktér bejárataiként működnek, itt elsősorban a történethez nem annyira szervesen kötődő figurák közlekednek (a második jelenet kivételével, amikor innen érkezik Jago és Desdemona is), a Desdemonába szerelmes nemes, Rodrigo (Nagy Alfréd) és Cassio kedvese, Bianca (Ferenczi Gyöngyi). Az utóbbiak jelenete a proszkénium és a nézőtér határán zajlik. A második felvonás egyik képében Othello a bal oldali színpad-falon körülbelül két méter magasban rögzített széken ül, ez a technikai megoldás magasságában is tágítja a játékteret. Jelzi ugyanakkor, hogy a téboly hatására, mintha a fizikai törvények sora, köztük a gravitáció is megszűnt volna Othello számára. Kifordult sarkából a világ, a mór jelképesen trónfosztottá, kitaszítottá vált, már nem találja a helyét a „földön". A tébolynak egy másik kifejezése, ahogy a második felvonás elején Othello (Pálffy Tibor) egy óriási reflektorral világítja körbe a sötét játék- és nézőtéret. Óriási erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy belássa, átlássa a helyzetét, megtalálja helyét az egyre jobban átrendeződő erőviszonyok közt. Ez a pillanat jelzi, hogy a kétségek gyökeret vertek benne. Végleg elvesztette hitét Desdemonában (Kicsid Gizella). A (lét)bizonytalanság kifejezése ez a kép, egy újabb lépcsőfoka az állapotának. Othello mindvégig fizikai cselekvésekbe fordítja át a dühét, kezdetben csak a tárgyi környezetét „sérti" tör-zúz, majd megpofozza, megkínozza Desdemonát is, lerántja kontyát, megfosztja asszonyságától. Az ő metamorfózisa az előadásnak az egyik jól végigvitt problematikája.

A másik nagyon erős szál a Jago-é, az ő jelenlétében nem a változások a legizgalmasabbak, hanem az állandóság. Az a nyugalom, amellyel véghezviszi gonoszságait, intrikáit, nagyon jól ellenpontozza Othello magas hőfokú lobogásait. Jago nem kerül kínpadra, a kínpad, mint motívum és a megkínzatás elmarad az előadás végéről. Azonban mindvégig ott a színen egy asztal, amelyhez a kínpad képe asszociálható, amikor a Jago által indirekt módon megkínzott áldozatok „ráfektettetnek". Erre az asztalra teríti ki párzás céljából Jago a feleségét. Erre az asztalra teszik rá, mint egy ravatalra a haldokló kormányzót is (Szabó Tibor), akinek megölésére Jago bujtatta fel Cassio (Mátray László) segéd-tisztet. Szintén erre az asztalra rajzolja fel Jago krétával a házastársi hűséget illető képleteket, ezen az asztalon vezeti le matematikai pontossággal Othellónak a dolgok állását, miszerint elkerülhetetlen, hogy Desdemona meg ne csalja őt. Végül pontosan erre az asztalra teríti Desdemona a végső fogást, amelyet elfogyasztanak férjével. A Jagót alakító Váta Lóránd nem él az intrikus szerepkör ripacs-kelléktárával, visszafogott, kifinomult megoldásokat keres, a legpokolibb hazugságokat is angyali pofával adja elő. Hangtalanul, észrevétlenül, könnyedén jár-kel a színpadon, nem nyomul, ágaskodik, szaglászik vagy leskelődik, egyszerűen csak ott van. A megfelelő helyen a megfelelő időben. Egy pillanatig sem zökken ki a szerepéből, úgy adja elő magát, mintha teljes mértékben hinné, amit mond. Hanghordozásában ott a naivitás, ártatlanság, szinte szeretetreméltó figura. És pontosan ettől válik szörnyeteggé. Pálffy Tibor tartást ad Othellónak, jelenléte erős, léptei súlyosak, tekintete hátborzongató. Átlátja az állapotát, színészként jól ismeri a határt, soha nem válik nevetségessé őrjöngésében. Desdemona tartása hasonlóan feszes, méltóságteljesen asszonyos, ugyanakkor lányosan érzékeny, lelkes és szenvedélyes. Szoborszerűségével ösztönösen is ellenpontozza Othello dühkitöréseit. Kicsid Gizella, bár még csak második éve van a társulatnál, figyelemre méltó alakítást nyújt, eszközei kiforrott színészhez méltóak. Péter Hilda Emiliája is egy összetett karakter, jóság és gonoszság jól megfér benne. Görnyedt és fogyatékos, képes azonban pillanatokra kivirulni, ahogy előtör belőle a vágy. Kettősnyelvű, benne van a szerelmes nőstény hús-vérisége, megnemesül azonban, amikor Desdemona közelében van, a gondviselő szeretet ilyenkor felülemelkedik ösztönvilágán. A hadnagy, Cassio (Mátray László) egy nagyon kiegyensúlyozott állapotból kerül a mélypont szélére, egyik legszebb pillanata az éjszakai dorbézolást követő gyilkossága utáni föleszmélés, amikor kétségbesetten tépni kezdi arcáról a bőrrétegeket, a szó szoros értelemben le próbálja vakarni magáról a bűnt. Mímeli persze, de rendkívül hatásos. Az is figyelemre méltó, ahogyan a részegség pillanatában bizonygatni próbálja józan állapotát, nyakigláb módra szögletesen emelgeti a lábait, aztán hirtelen teljesen normálisan viselkedik. A gyilkosság pillanatáig nem is tudjuk, hogy valóban részeg-e, vagy csak játssza. Szeretője, Bianca (Ferenczi Gyöngyi), bár két nagyon rövid jelenete van Cassióval, nagyon erős és színt hoz az előadásba. Kis huzigálós-ráncigálós, kismacskás erotikus játékával oldja a színen a kialakult feszültségeket. Nemes Levente alakítása is figyelemre méltó, annál is inkább, mivel összevont figurákat játszik. Az előadás kezdetén Brabantio ő, a Desdemona apja, később egy névtelen bohóc, akinek összetört, szánalmat keltő lényét nem lehet említés nélkül hagyni. Kezdettől fogva rajta van a fehér hálóköpeny – az ágyból szaladt ki a házasság hírére –, ez a bohóc szerepében is rajta maradt, így vannak áthajlások a két szerep közt. Mintha azt az odafigyelést koldulná ki bohócként, amit apaként többé már nem kaphatott meg lányától. Az öregek tanácsa, a hat színész által kollektíven megformált szerep is lényeges szála az előadásnak. A vén, magatehetetlen, trotyakos „urakból", államférfiakból (Veress László, Debreczi Kálmán, Kőmíves Mihály, László Károly, Darvas László, Botka László) álló „kórus" atmoszférát hozza magával. Maradi, kicsinyes és fontoskodó megbeszélésük időhúzás, az államérdekek csak pletykaszinten érdeklik őket. Kommentálják a mór házasságkötését, tébolyult állapotát, láttamozzák a dolgokat, majd önelégülten elvonulnak a terepről. Van azonban egy izgalmas jelenetük, amikor Othello látomásaként mind a hatan menyasszonyi ruhában, fátyolban jelennek meg a színen. Tragikomikus a kép, expresszív kifejezése a tébolynak.

Nemcsak az államférfiak hatnak maiaknak a maguk kicsinyes „mindent csinálunk és közben semmit sem csinálunk" attitűdjükkel, hanem az előadás többi figurája is. A rendezés úgy beszél korunk emberének torzultságairól, az emberi kapcsolatok visszásságáról, a viszonyok fertőzöttségéről, hogy közben nem aktualizál, nem helyezi át a történetet teljesen mai miliőbe. Meghagyja ezt a színházi világ időtlen keretei közt. Ennek a világnak a kereteit és a törvényszerűségeit alkotja meg, rombolja le és alkotja újra előadásonként Bocsárdi László és a sepsiszentgyörgyi színház társulata.

NAGY NOÉMI KRISZTINA

Rendező: Bocsárdi László, Dramaturg: Czegő Csongor, Díszlet és jelmeztervező: Dobre Kóthay Judit m.v., Színpadi mozgás: Liviu Matei m.v., Zene: Könczei Árpád m.v. ; Zenei válogatás: Bocsárdi László

Szereplők: Pálffy Tibor, Kicsid Gizella, Váta Loránd,Mátray László, Péter Hilda, Nagy Alfréd, Szabó Tibor, Nemes Levente, Ferenczi Gyöngyi, Veress László, Kőmíves Mihály, László Károly, Debreczi Kálmán, Darvas László, Botka László, Kolcsár József.

Hosszúénekektől szonettkoszorúig

A hatvanadik életévét hivatalosan január 1-jén, valójában már karácsonykor betöltő Ferenczes István legutóbbi kötetei (*Minerálnájá pesznyá*, 2003; *Túlexponált fényképek*, 2004) olyan hosszabb verskompozíciókat tartalmaznak ugyan, amelyek részben már a korábbi kötetekben is olvashatók voltak, mégsem csak a születésnap okán tarthatnak igényt ismételt figyelmünkre.

A Pro-Print Kiadónál megjelent *Minerálnájá pesznyá* külön-külön is alapos elemzést érdemlő három hosszúénekének együttese látványos és erőteljes tanúbizonysága annak, hogyan valósítható meg még napjainkban is a költészet eszközeivel az ún. bartóki szintézis. Ezek a versek ugyanis miközben a ferenczesi lírában jellegzetes korábbi tematikai és motivikai elemek újragörgetői, nemcsak a korábbi formabontó és új formákat teremtő kísérletek szép összefoglalásai, betetőzései, de egyúttal ősi és modern életérzések, élmények, szemléleti formák és kifejezésmódok jellegzetesen egyéni, de általános érvényű szintézisei is. Éppúgy jellemzi e műveket az archaikus népi imák, mondókák, rigmusok, népdalok, népballadák, az első magyar nyelvemlékek világából való szemléleti és lexikális merítés, mint az a többszólamú, különböző mai nyelvrétegeket is elegyítő beszédmód és ironikus nyelvi reflexivitás, ami a modern kor embere zaklatott lelkivilágát, idegenség, hontalanság élményét, elveszettség érzését is képes artikulálni. Ezek az avantgárd szabad versformára emlékeztetően áradó hosszúénekek az interpunkció nélküli hosszabb-rövidebb sorokat végeláthatatlanul, látszólag fékevesztetten hullámoztatják, de valójában a stilisztikai alakzatok – a figura etimologicától az ismétléseken, fokozásokon át a gondolatpárhuzamokig ívelő – gazdag tárházával és hol meghökkentő, hol játékos (vagy inkább groteszk) rímekkel (alliterációkkal) fegyelmezik, illetve ritmizálják. A három hosszúénekhez, mintegy előhangként bátran odaillesztheto lett volna, a nyelv centrális helyzetére felhívva a figyelmet, a költő egy rövidebb, de hasonló érzéseknek és gondolatoknak hangot adó, hasonló formavilágú és hasonlóan többféle nyelvi és kultúrtörténeti rétegből építkező szép konfessziója, az anyanyelvhez szóló *Szerelmes vers*.

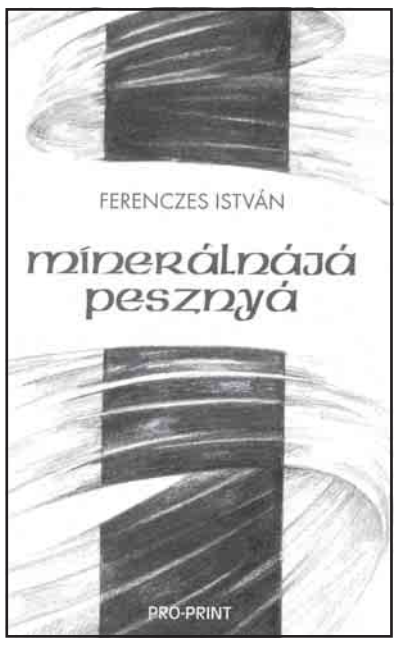

Ferenczes István: *Minerálnájá pesznyá*, Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2003

Az anyanyelv iránti szenvedélynél bűnösebb valóságos, s talán csak álmodott szerelmi szenvedélyekről („szentséges szomorú szajhák / nőnemű latrai a szerelemnek") és a nyomukban támadó mitologikussá növesztett pokolbeli szenvedésekről (de mennybéli örömökről is) vall rendkívül érzékletesen, színes fantáziával és árnyalt nyelvi kifejezőerővel – időnként pajzán népi rigmusokat is kölcsön véve („kicsi leány kicsi kócs / mikor fúrnak ne rikójcs / met az anyád meghallja / a feslésed bévarrja") – *A boszorkány* eljövetele című kompozíció. A valóságos élményeket és álombeli víziókat egy téren és időn kívüli kozmikus látomássorozatba foglaló vers vallomástevője bűneiért legvégül egyszerre kéri szeretőjének, párjának és Istenének feloldozását: „legyen hát áldott / versbe gyalázott / hol volt hol nem volt / szeretőm párom / bocsásd meg őt / bocsásd meg őket / hol volt szerelmem / hol nem volt / Istenem".

Ferenczes István, a *Székelyföld* és a *Moldvai Magyarság* című folyóiratok főszerkesztője nemcsak számtalan újságcikket, riportnovellát, hanem néhány verset is írt a csángók sorsáról (*Csángók, Csángó bölcsődal, Töredék egy csángó eposzból*), de nemcsak ezek legjobbja, hanem az egész életműnek reprezentáns alkotása a *Didergés* című hosszúének. Ahogy a hetvenes évek elején Domonkos István a *Kormányeltörésben* című remekművében a nyugatra szakadt vajdasági magyar ember nyelvében is megnyilvánuló önazonosság zavarainak, úgy teremtett monumentális költői formát ebben a kilencvenes évek végi versében Ferenczes a csángók átmeneti („sem nem ilyen, sem nem olyan") léthelyzetének, se ide, se oda tartozásának, nyelvromlásának, illetve kevert nyelvállapotának. A vers hatása talán azért is olyan elementáris mindmáig, vagy talán egyre inkább(?), mert tudhatjuk, a csángósors ilyetén való megjelenítése az erdélyi magyarság asszimilációjának, tudati, lelki, nyelvi leépülésének lehetséges modelljét is körvonalazza. De talán azért is, mert a hazáját, önazonosságtudatát nem lelő ember *didergése* a hontalanság általános létmetaforájává nő a versben.

Ferenczes István: *Túlexponált fényképek*, Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 2004

A kötetben először olvasható *Minerálnájá pesznyá* már-már valamiféle kozmikus hontalanság állapotából indít: „kilöknek fél kézzel egy hazátlan virradatba", s az önmagát megszólító versbeli beszélő ide is tér vissza hosszú, de a korábbiaknál zaklatottabb, szaggatottabb monológja végén, miután egy időtlen pillanatba sűríti mindazokat a múlt és jelenbeli ember által okozott és teremtett konkrét bűnöket (a történelmiektől az egészségrombolásig, környezetpusztításig), amelyek az emberhez méltó létezést már is ellehetetlenítik és egy lehetséges egyetemes kataklizma (például atomkatasztrófa) utáni pillanat eljövetelének esélyét reálissá teszik. S ez a mai világunk bármely pontján érvényes létállapot, illetve fenyegető lehetőség az általánosba szőtt nemzeti vonatkozások, magyar irodalmi, népköltészeti torzított, parafrazált intertextusok, történelmi, földrajzi utalások révén válhat számunkra igazán átélhetővé.

Jól döntött a Pallasz-Akadémia Kiadó szerkesztője is, amikor a díszkiállítású sorozatukhoz a *Túlexponált fényképek* című szonettkoszorút választotta. Ferenczes szerelmi költészete a kortárs magyar szerelmi líra egyik legizgalmasabb, ennek ellenére csak kevéssé ismert és vizsgált szelete, ez a kompozíció pedig ennek is a csúcspontja. A megélhető haza hiányával szembenéző költő számára a szerelem is egyfajta otthont, hazát jelentett, de ez a vers is épp arról tanúskodik – és azért is olyan megkapó a költői képeinek, mondatszerkezeteinek, egész megépítettségének eredetiségén túl –, hogy ez a haza éppúgy sérülékeny, s valósága, időtállósága éppolyan bizonytalan, mint a többié („szerelmed elmúlt, többé nincs hazám"). A hiány, a veszteség fájdalma pedig újabb adalék az egyébként is uralkodó pusztulásélményhez („felségjele lettél a pusztulásnak"). A vers maga, ez a magyar irodalomban oly ritka, központozás és strófatagolás nélküli shakespeare-i szonettömbökből szőtt koszorú, ugyanakkor mégiscsak annak látványos bizonyítéka, hogy az ember a művészet erejével még a fájdalmon és a szétesettség élményén is képes felülkerekedni.

ELEK TIBOR

Torzmagyar?

E kritika legelső sorában sietek leszögezni: nem szeretem a kötet címét. Mindenekelőtt azért nem, mert szerintem a könyv nem arról szól, amit a cím ígér. Hogy mit ígér a cím, az persze megint kérdés: megér egy rövid kitérőt. Első lehetőség: a beszélő más(ok)ról állítja, hogy torzmagyar(ok). Létrejön egy kétfelé osztott világ: egyfelől a torzulatlan magyarok, másfelől a torzak. A beszélő a torzulatlanok oldaláról szólal meg. Ismerős a történet legalább egy évszázad óta. Az is, hogy hová vezet. Második lehetőség: a beszélő magáról állítja, hogy torzmagyar. (Szávai Géza könyvének előszava, fülszövege ezt teszi: „Én vagyok a torzmagyar – e könyv legelső sorában sietek ezt kijelenteni".) A kétfelé osztott világ ugyanúgy létrejön, mint az előző esetben, a beszélő viszont ebben az esetben kirekesztettnek érzi magát a normalitásból. A második lehetőség az olvasó közbeiktatásával ismét legalább kétfelé ágazik: az első változatban az olvasó megállapítja a kötet nyomán, hogy valóban torzmagyar ez a beszélő. Szegény. A második változatban az olvasó azt állapítja meg, hogy a beszélő gondolatmenetei teljesen rendben vannak. De akkor miért mondja magáról, hogy torz? Netán mert a körülmények, a kor, a helyzet logikája torz? Elképzelhető. De akkor mindenki, aki az adott korban, helyzetben, körülmények között él(t), torz? A könyv a beszélőről szól, mint esettanulmányról, amely általánosítható? Lehet. De ha így van, akkor a beszélő magyarságélménye, nemzettudata, stb.-je egyrészt tipikus. Másrészt pedig, a címadásból következőleg, a könyv központi témája.

A könyv előszava olyan nyomokat helyez el, amelyek eme legutóbbi variáns felé mutatnak: „Kisebbségi magyarnak születtem, torz és egyre torzítóbb világba; életem első negyven-ötven éve (egy fél évszázad!) torzulásaim leküzdésében telt el – de azt nem tudom, hogy mekkora sikerrel jártam." E mondatok a „kisebbségi" és a „totalitárius társadalomban élő" irányába terelik a „torz" jelentését. Alább viszont, a hősmagyar, a hígmagyar, mélymagyar, posztmagyar, transzmagyar jelzősítéseinek számbavétele után ezt olvahatjuk: „Maradtam hát a mindent, de legalábbis a mindenből egy-egy kicsit összesítő torznál; gyűjtőfogalomnak szánnám, ha volnának ilyen téren szándékaim." (5.)

A könyvet lapozgatva kiderül, hogy valójában egészen tág a fogalom vonatkozási köre. A különböző, itt hely hiányában nem részletezhető gondolatmenetek nem egyszerűsítik le a dolgokat. Kritikával viszonyulnak jelenségekhez, fogalmakhoz. Igyekeznek kimozdítani azokat.

Itt az ideje azonban, hogy azt is leszögezzem: a könyvet magát szeretem, és megjelenését fontos eseménynek tartom.

A könyv felől nézve hangsúlyosan provokatívnak érzékelem a címválasztást (épp ezért időztem ilyen hosszasan az értelmezésénél, hogy a magasra feladott labda ne maradjon a levegőben), amely ennyiben mégis következetességre vall: olyan témák kerülnek elő ugyanis majd minden írásban, amelyeket agyon- és szétbeszéltek, s amelyek mégis „megoldatlan", közhelyekbe fullasztott problémák. Utópisztikus a könyv, mert egy vágyott normalitás felé törekszik. Emberi léptékű a könyv, mert az írásról írásra körüljárt normalitás emberi léptékű. Bármennyire „napi kritikai közszolgálati őrület"-nek nevezi Szávai a hetvenes évekbeli tevékenységét, voltaképpen 1975-ös terve is (hogy minden, abban az évben megjelent romániai magyar könyvről ír) emberi léptékű, éppen amiatt, ahogyan megindokolja: „Húszéves »gyerekként« azt éreztem Kolozsváron (az erdélyi magyar irodalomban), amit körülbelül ma is érezhet Budapesten (a magyar irodalomban!) a teljes horizontra figyelő, nem pedig csoportosulásokba betagolódó fiatalember. (...) A kritika hiánya, a »létező kritika« haveriszolgálati, bratyizó hangvétele, belterjessége és összességében hazug végeredménye engem húszévesen nagyon meglepett – és igazából azért riasztott, mert az irodalom iránt érdeklődést mutató közönséget is taszította. (...) És azt is fájdalmasan nehéz volt megértenem: legalább az, ami csak tőlünk függ, miért nem valósítható meg? (...) Napi kritikáimmal hajdan nagyon magamra maradtam (de ma is azt hiszem, hogy öt-hat húszéves »gyerek« két-három év alatt megváltoztathatná a magyar irodalom közérzetét)." (53–54.) Támpontul ehhez (Dávid Gyula *Írók, művek, műhelyek Erdélyben* c. kötetéből írom át): 1975-ben Romániában összesen 206 magyar nyelvű könyv jelent meg, tizenegy könyvkiadónál – ebbe a klasszikusok, a világirodalom, a tudományos, műszaki, politikai stb. jellegű kötetek is beleértendők természetesen. A rokonszenves konoksággal kitalált és jórészt végig is vitt vállalkozás tehát korántsem volt kilátástalan.

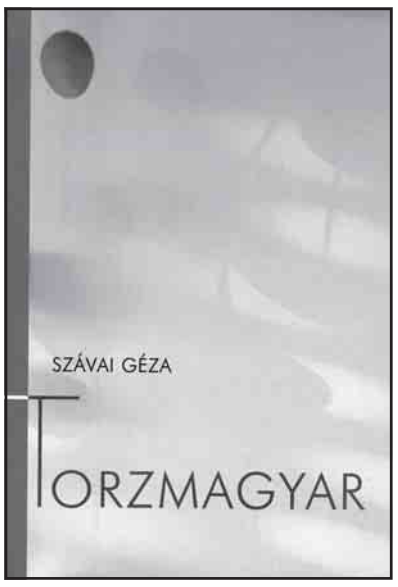

Szávai Géza: *Torzmagyar*. Pont Kiadó, Budapest, 2004

Három nagyobb csomópontot emelnék ki csupán jelzésképpen a kötetből: az egyik a hetvenes évek romániai magyar közéletének felemás viszonya a kritikához: erre a fentebb idézett mondatokban is utalás történik, legbővebben azonban a Veress Dániel közepes történelmi drámáiról írott kritika és a Sütő András hozzászólása nyomán kibontakozó vita világít rá a kritikától való korabeli ódzkodásra. Másik fontos téma a transzilvanizmus történeti-politikai beágyazása. E tanulmányrészek (amelyek korábban a szerző Méliusz-monográfiájában is olvashatók voltak) fontos megállapításokkal járultak hozzá a fogalom értelmezéséhez, Cs. Gyímesi Éva hasznosította is őket később *Gyöngy és homok* című kötetében, K. Lengyel Zsolt kutatásai pedig ugyanúgy (vagy még hangsúlyosabban) a fogalom politikai vetületeit, környezetét állították előtérbe. Ehhez kapcsolódnak részben a kötet 1929-es nemzedékkel foglalkozó írásai is, amelyek alternatívát keresnek a korabeli transzilvanisták gyakorlatához, illetve meg is találják a lényegi azonosságot a kétféle felszín alatt. A harmadik csomópont pedig a rendszerváltás, előzetes és utólagos nézetben: annak elmulasztott szembenézései, és megvalósítható, de meg nem valósított feladatai. Egy pragmatikus ember gyakorlatias kezdeményezéseiről olvashatunk itt a kötet vége felé, a kultúrák közötti kommunikáció, előítélet-oszlatás, gyermekkultúra, kiadáspolitika területéről.

Szávai tehát konokul számba veszi a magyar kultúra agyonbeszélt és mégis kibeszéletlen kérdéseit. Vitázik, éles, de megfontolandó kritikát mond. Ettől a kötettől, ha odafigyelünk rá, máris változhat egy irodalom közérzete.

BALÁZS IMRE JÓZSEF

Kritika

A kulturális beszédmód mintája

Kántor Lajos *A kapu* című új könyvét fiainak és unokáinak ajánlotta. Családi örökséget adott tovább az utódoknak. Elmondta és a megőrző emlékezetre bízta mindazt, ami szerinte a családi hagyományokból az utódokra tartozik. Mert a család múltja és története nem került, nem is kerülhetett a későbbiek háta mögé, hiszen velük együtt létezik, életrajzuk, bármerre is járnak ezt az emlékezetet írja tovább. Az életrajz maga nem beszél, az életrajzról (csak) beszélünk. Ám ami mondható róla, éppen abban a tropologikus narrációban rejtőzik, amit a családtörténet ereklyéjének tartunk. Egy-egy múltból megőrzött tárgy, történet, esemény a családi hagyomány keretén belül gyakran lép át jelképesbe. Ezekhez a magánjelképekhez a családon belül történetek és jelentések tartoznak, a családon kívül kommentárok és értelmezések. A családi ereklyék ezért mást mondanak családon belül és mást a családon kívül. Amikor Kántor Lajos hozzálátott a családi ereklyék begyűjtéséhez, nyomban a kapu jelképét építette ki, részben abból, ami a kapu funkciójához kommentárként nyelvhasználatunkban valóságosan tartozik, részben abból, amivé a kapu a családi magánbeszédben és magánnyelvhasználatban vált. Képpé vált, de képként mindaddig csak a családon belül működött, amíg Kántor az írással az irodalomba át nem helyezte. Innen kezdődően, amit az utódoknak átadhatott, már nem csak az utódokra tartozik. Az írás, a kapu (meg)írása közben Kántort nem a nevelés indulata vezette, sokkal inkább az interpretáción is túllépő dokumentálás szándéka.

Amikor a végére értem, akkor merült fel bennem a kérdés, hogyan is kell Kántor Lajos *A kapu*ját olvasni. Persze, elejétől végig, ahogyan illik, csakhogy az olvasás mindig szorongás is az ismeretlentől, az ismeretlen pedig ritkán vezet nyomra. *A* kapunak két alcíme van, az egyik – Ház, utca, város (ország) – a kapu földrajzi helyét határozza meg, a másik – Családregény-vázlat naplókkal, levelekkel hitelesítve – a könyv műfaját, de egyben az elbeszélés idejét is. A cím és a valóságos meg a műfajt jelölő alcímek előre jelzik,*A kapu* többsíkú és többrétegű könyv, dokumentum-gyűjtemény és korrajz, emlékirat és fikció, családregény és történelem, napló és irodalomkritika, levél meg művelődéstörténet. Nem is olvasható könnyen, nem nehéz elveszni a család kirajzásának, a történetek és a dokumentumok sűrűjében. Azért sem könnyű olvasmány, mert műfajai egymásba ékelődnek, ellentmondanak egymásnak, de ki is egészítik egymást, az eltérő időből és forrásokból származó szövegek, naplók, levelek, úti beszámolók, feljegyzések egymásban tükröződnek, de el is távolodnak egymástól, időket és tereket idéznek meg és fel, de mindig egyértelműen azonosítható időket és tereket. Mindennek hátterében a történelem, határmódosítások és rendszerváltozások, egymást váltó egyenruhák, nyertesek és vesztesek, urak és főurak, lázadások és beletörődések. Kántor nem sokat ad a nagy történelmi elbeszélésekre, mikrotörténelmet ír, de nem a történetírás újabb szabályai szerint, sokkal inkább igazodva a fikciót sem nélkülöző irodalmi, leginkább persze esszészerű beszédmódok változataihoz. Ezt a nehezen meghatározható beszédmódot legjobb talán „kulturális beszéd- és írásmódnak" mondani, annak a mostanában divatossá vált „átrendeződésnek" a jegyében, amely részint a szövegértés műveleteire vonatkoztatható, részint pedig nyilván a szövegprodukcióra is. Nincsenek, de mikor is voltak?, „tiszta" műfajok. A prózában („amit kinyomtatnak") különösen nincsenek átlátszó műfajok, csupán elhomályosító kereszteződések vannak, egymásba ékelődő sokféle beszédmód, jelentéshordozó és jelentést kezdeményező nyelvek és írások. Kántor Lajos *A kapu* írásakor felszabadult a próza, főként az esszé- és kommentárírás kanonizált szabályrendszerének terhe alól és a kulturális beszéd- meg írásmód véletlent és esetlegest is alkalmazó „szabálytalanságait" követve alakította ki könyvének strukturális és kompozicionális hálóját. Ami azt is lehetővé tette számára, hogy fiaihoz meg unokáihoz szólva kulturális kor- és mentalitásrajzot fogalmazzon meg.

Ám ekkor is inkább a családtörténet és -hagyomány fenntartása meg továbbadása szándéka vezeti, csak másodsorban általánosabb szempontok. A kulturális írás- és beszédmód viszonylagos esetlegességeivel és látszólagos véletlenjeivel éppen ezt az átfordulást teszi lehetővé. Mert végül, persze, közérdekűvé válik a könyv, hiszen a kapu, az utca, a város terét és idejét narrációba rendezve kimozdul az unokáknak szóló nagyszülői elbeszélés magánszférájából és magánbeszédéből.

Bármint is olvassuk azonban Kántor Lajos könyvét, oldalain folytonosan az idegenség és az otthonosság közötti feszültséggel szembesülünk, a kisebbségi léthelyzet mindenkor félreismerhetetlen tapasztalatával. Ez a tapasztalat, anélkül, hogy szóvá is tenné, hatja át egészében *A kapu* című család (ház, utca, város /ország/) -történetet. A könyv címét adó kapu ugyanis a kulturális beszéd kontextusában kultikus jel, a nyitottság és a bezártság egyidejű jele, mert nyitva tartható, de be is zárható, nyitva meg zárva is van, attól függően, hogy milyen idők járják, és ki teszi kezét a kilincsre. A kapu elválaszt, de össze is tart. Elválaszt az idegentől és otthont teremt a sajátnak. Ha ki is zárja az idegent, nem szünteti meg, sőt fokozza az idegenségtapasztalatot. Történetek fűződnek hozzá, mindazok történetei, akik előtt nyitva áll, de azokéi is, akik előtt zárva van. A kapu vonzerővel rendelkezik, de taszít is. Legfontosabb azonban, hogy kijelöl egy belső teret, egy bensőségességében zárt világot, amely világ éppen azért mondható el, mert vesztésre van ítélve. Ez a belső tér már csak ünnepnapokon, az unokák látogatásának jeles napjain tölthető be, hétköznapokon csak elbeszélhető, legfeljebb értelmezhető megőrzött és fellelt, újraolvasott vagy újraírt dokumentumok, papírra, papírra és papírra rótt sorok közlésével.

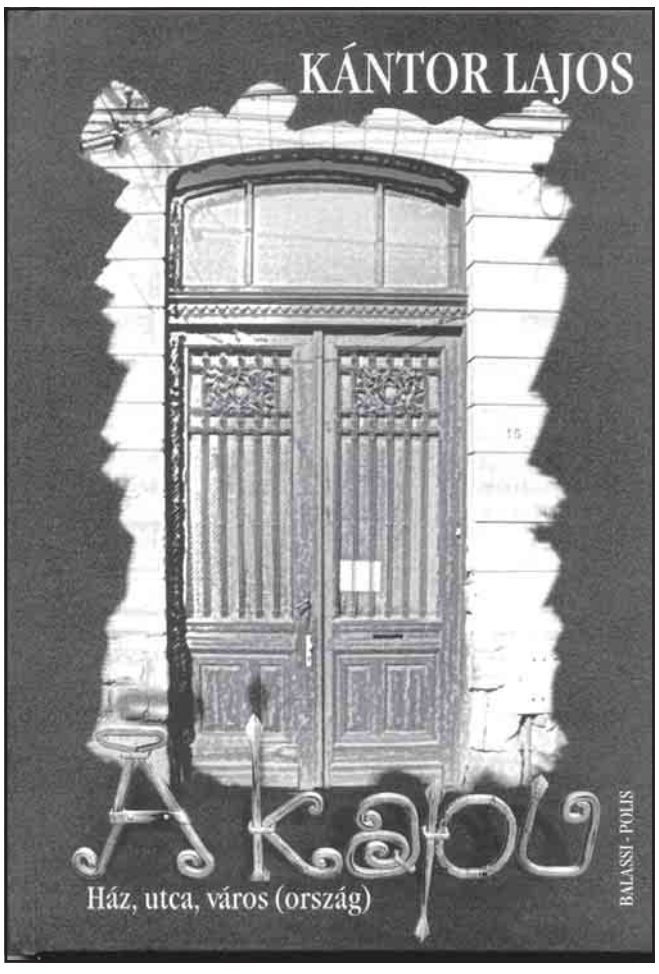

A történetek mellett a kapuhoz eszmék is tartoznak, mindazok az eszmék, amelyek a tizenkilencedik század utolsó évtizedeitől kezdődően a huszonegyedik század elejéig tartó évtizedekben, a történelem zavaraiként és csalatkozásokként, drámák és komédiák alakjában kopogtattak rajta, beléptek vagy kívül maradtak. A kapu tehát jelkép és dráma, a változás és a változatlanság egyidejű jele. Áll még, de mintha már csak a szavak tartanák életben, a hozzá tartozó elbeszélések és történetek, leginkább az idegenségtapasztalat, nem a „valóság".

A kapu – olvasom a könyv első alcíme nyomán – Kántor Lajos házának kapuja. A házat elődjei, a nagyszülők építették, és amióta felépült, utódaik lakják. Idegeneknek csak a ház bejárata, mások, a család és a családból kirajzottak számára jelvény, általa ismerhető fel a ház és a – névváltozás ellenére – Mikes Kelemen utca Kolozsvárt. Igazából akkor telítődött tartalommal a kapu, amikor Kántor Lajos unokái Kolozsvárral azonosították. A kapu azonosítása a házzal, az utcával, a várossal, sőt – zárójelben – az országgal is a gyerekszáj leleménye, de – gondoljuk csak meg – nem a gyereknyelv áll-e igazán távol a jelképes beszédtől, hiszen semmiképpen sem akar szimbolikus lenni, nincsenek másodlagos jelentései, így nem is szorul, mint a felnőttek nyelve, folytonosan megfejtésre. Amit mond az úgy van és semmiképpen sem jelent mást, mint amit közöl. Az már a felnőtteknek a gyereknyelvtől (a nyelvtől?) való eltávolodása, elidegenedése, hogy a szó mögött legtöbbször hátsó és másodlagos jelentéseket keresnek, mert szerintük minden szó megfejtésre vár. A kulturális beszéd szava leginkább. Az is a gyereknyelv „megfejtése", hogy az ünnepnapokon ide érkező gyerekszáj kapu szavához, a kapuhoz mint „dologhoz" a könyv szerzője hozzárendeli a házat, az utcát, a várost, sőt – még ha zárójelben – az országot is... A gyerek számára a kapu valóban Kolozsvár, minden más jelentést a szerző (a felnőtt) ad hozzá. Kántor Lajos, amikor felkínálja ezt a megfejtést, „nyelvjátékot" űz, és azokra a nem is olyan régi és nem is biztos, hogy elmúlt időkre emlékeztet, amikor az olvasás valójában sorok közötti olvasást jelentett. S talán nem is véletlenül idézi fel azokat az időket. Mert végülis a könyv azokról az időkről beszél, arról, ami oda vezetett és arról, ami onnan még mindig nem, vagy csak részben vezetett ki. Amikor kaput kellett mondani, hogy Kolozsvárt mondhassunk. Kántor Lajos könyvének kontextusában a kapu az egész könyvet átható kisebbségi idegenségtapasztalat jelképe, és így is kell érteni, amennyiben kimozdítható elsődleges, a gyereknyelvi szóhasználat tárgyi meghatározottságából. De a gyerekek, az unokák is felnőnek. Szavaikkal nem csak közölnek, hanem kifejeznek is. Kifejezik a kapu másodlagos jelentését. A változást, a változásokat. Ahogyan az ő nyelvhasználatukban a szó jelentése változik, úgy változnak az idők, a történetek, az értelmezések, a jelentések. Végül majd a kapu az unokák számára is jelképpé alakul. Kántor Lajos ezt az átalakulást is beleírta a könyvbe. És azért írhatta bele, mert meghatározatlan műfajú, de szigorú szerkezetű könyvet írt a kultúra nyelvén.

A kapu című könyv keretét (szerkezetét, struktúráját) két napló adja. Egy talált napló és a szerző naplója. Az első a tizenkilencedik század végéről, a második a huszonegyedik első éveiből. Akár idéző- vagy zárójelnek is vehető kerettörténetet ad a két napló a könyvnek. A(z írás)jelek közötti szövegteret tölti ki Kántor Lajos a ház és a család történetének írásban és emlékezetben megőrzött dokumentumaival, egy családi archívum máskülönben elkallódásra ítélt tárgyaival és szavaival. A talált napló a Mikes Kelemen utcai ház egyik lomtalanítása során került elő. A későbbi Hantos Gyuláné, Kántor Lajos nagyanyja kezdte el írni l893 szeptemberében, aki akkor még, tizennyolc évesen, Krompecher Hermin névre hallgatott, és tanítónő volt. Akkor még nem épült fel a ház, a leendő férjet sem ismerte, de tele volt fiatalkori reménységekkel, boldogan jegyezte fel még boldogtalanságának is a város társasági életében zajló eseményeit. Vezérlő csillaga volt, és ez a csillag a kiszámítható jövő felé vezette, mert akkor még, a tizenkilencedik század végén a jövő kiszámíthatónak látszik, se csőd, se válság a láthatáron, csupa reménység az élet, még minden felépíthetőnek mutatkozik, és felépíthető is, a ház, az utca, a város, meg mindezzel együtt a család, a polgár, amely – nem mellékes – eközben még „többségi" élete. A másik napló, a Kántor Lajosé, kétezerkettőből és kétezerhárom-ból, a tizennyolc éves tanítónő, a későbbi nagymama naplójával nyitott idéző- vagy zárójelet zárja, mintha befejezne egy bő évszázaddal korábban kezdett történetet. A másik napló a jelenidőt rögzítve visszafelé tekint, az elmúlt évekről és évtizedekről szól. A múlt dokumentumaihoz adja hozzá a jelen drámáját, valójában azt a jelentésváltozást, amin a gyereknyelv kapu szava a családtörténet és a történelem, a változások és az átalakulások nyomán esett át. A történet drámája ebben a jelentésváltozásban rejlik. Mert a kapu többé nem a ház, nem az utca, nem a város és az ország sem. Kiegyenlítődik minden más kapuval, szó szerinti jelentése lesz elsődleges. Ennek a szemantikai visszarendeződésnek szomorú történetét mondja el Kántor Lajos könyve sok-sok névvel, tárgyi dokumentummal, történetekkel és történetszilánkokkal, idézetekkel és életutakkal, egymást kizáró és egymást befogadó eseményszálakkal.

Örömmel írhatta Kántor Lajos *A kaput*, holott egy szomorú történetet mondott el bennne, az idegenségtapasztalat kialakulásának és rögzülésének drámaisággal telített történetét. Kántor a családi könyvtár megőrzött régiségei között megtalálja Eötvös József egyik l886-ban kiadott könyvét, „könyvművészeti remek, a lapok széle aranyozott", idéz is belőle néhány mondatot. Ezeket: „...ki a társaságtól visszavonul, nem panaszkodhatik, ha később elhagyatva látja magát. A világ, melyet nélkülözhetőnek tartott, könnyen nélkülözni fogja őt is". Kántor Lajos nem vonult vissza se a társaságtól, se a történelemtől, nem tartja nélkülözhetőnek a világot – ezért írta meg *A kapu* című könyvét. Nem azért látja magát elhagyatva, mert visszavonult, hanem azért, mert a világ, amelybe tartozik és amelybe tartozunk, nem ismer kegyelmet, és az emberi képességek közül is többre becsüli a felejtést, mint az emlékezést. Kántor Lajos példamutatóan szállt szembe a felejtéssel, a rövid emlékezetre számító ház- és utcarombolókkal, terek és emlékek átrendezőivel, a kitörlés minden változatával. Harca példamutató, bár kilátástalan, mert mit tehet a szó, a könyv, a buldózerek ellenében...

A kulturált beszéd nem azonos a kulturális beszédmóddal. A kulturáltnak nincs esélye, a kulturálisnak lehet a buldózerek ellenében.

BÁNYAI JÁNOS

Kántor Lajos: *A kapu. Ház, utca, város (ország),* Családregény-vázlat naplókkal, levelekkel hitelesítve, Balassi Kiadó – Polis Könyvkiadó, Budapest–Kolozsvár, 2004

Kritika

Egy magányos ember múltja

„A művészettörténész (?) (őrnagy, a 146-os hegyivadászok paroliját viseli) alig figyelt az eligazításra, pedig nem akárki előtt állt.”

Érdekes regény a *Madonnák, porban*. Első mondata (a cím alatti idézet – szerk. megj.) nem annyira erős vagy inkább nem annyira határozott tempójú, hogy az olvasó feltétlenül követni akarná. A zárójelbe tett kérdőjel s a magyarázat megakaszt, és fel is boszszant. Muszáj beletévedni ebbe a két gödörbe? Tényleg nem lehetett volna várni még a meghökkenéssel és az információval, s a későbbiekben kifejteni őket?

Mégis jó kezdés ez, mert a könyv világa éppen olyan, mint a felütés: bizonytalan, kérdő- és zárójeles világ, melyben a főszereplő keresi önmagát – éppen, mint Delius, a művészettörténész, azaz őrnagy, aki nem más, mint az elbeszélő német őse. Peder, az elbeszélő, a távoli idegenből Olaszországba került filozófiatanár története ez a könyv, aki sok mindent megtanult és megértett ugyan abból a kultúrából és szokásrendből, amelybe érkezett, ráadásul a felesége is olasz, mégsem érzi otthon magát ezen a helyen.

Érdekes regény az Egyed Péteré egy másik, mondhatni „előzetes” okból is. Mikor a különböző folyóiratokban megjelent részeket olvastam, a mondatok alig jutottak el hozzám, alig érintettek meg, s így aztán tulajdonképpen a történet sem érdekelt. Nem is érdekelhetett, mert nem alakult ki, nem állt össze: mintha nem ugyanannak a történetnek a mondatait olvastam volna, hanem különféle szilánkokat.

Most, az *egész* olvasásakor rájöttem, hogy a *Madonnák, porban* nem az a típusú regény, amelynek fejezetei külön-külön is élvezhetők. Itt tisztában kell lenni az elő-, mellék- és utótörténetekkel, a szereplők egész egyéniségével, érezni kell a szöveg hangulatát, s mindehhez az egész addigi szövegre szükség van, nem elég a bármily terjedelmes részekre hagyatkozni.

És ezt is jelzi az a bizonyos kezdőmondat. Ahol már a kezdet kezdetén sem lehet megspórolni a zárójeleket (mikor még úgysem tudunk semmit), ott nyilvánvalóan később is nehéz lesz eligazodni.

Pedig az olvasó még sokáig berzenkedik a felütés fölött, ha egyáltalán megáll utána, és elgondolkodik rajta. Miért nem lehet eldönteni, hogy őrnagy-e ez az ember, vagy művészettörténész?! Ha háború van, őrnagy, ha béke, művészettörténész. De a további olvasás során kiderül, hogy a szereplők amolyan se-béke-se-háború állapotba kerültek: a háborúnak vége ugyan, de „egy kis vigyázatra lesz szükség a visszafelé vezető úton”, mint Kesselring tábornagy fogalmaz. Delius már fényes művészettörténészi jövőjéről s az umbriai képtárakról ábrándozik, miközben az Ausztriába vezető utazásra készülődik. Sajnos azonban álmai nem válnak valóra: a vágyott Umbriában halálra sebzi egy „tizennyócas” öregúr kettős sarlója.

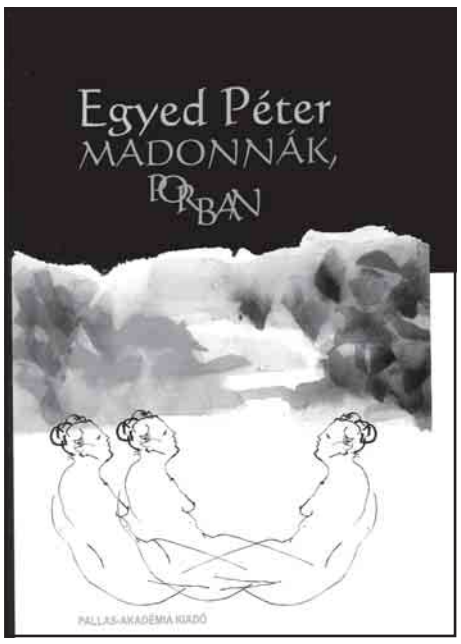

Egyed Péter: *Madonnák, porban*, Pallas–Akadémia, Csíkszereda, 2004

Könnyű a katonáknak, mondhatnánk, s bizonyos értelemben nem is járnánk messze az igazságtól. Az őrnagy Delius sorsa ugyanis katonához méltó, kerek egész – legfeljebb annyit jegyezhetnénk meg tudálékosan, hogy csak akkor lélegezhetünk fel megkönnyebbülten, amikor saját hazánkba és házunkba érkeztünk.

A civil Delius élete már korántsem zárható le ilyen egyszerűen. Ha filozofikusan közelítünk a kérdéshez, akkor nyugodtan állíthatjuk, hogy Delius története a *Madonnák, porban* elbeszélője történetével folytatódik.

„...szavaimnak azt a jelentését, amellyel egy bizonyos életkoromig eléldegéltem, elvesztettem” – olvassuk egy adott pillanatban [nem mellékesen a *(Lebegések, pusztulások és feltámadások)* című IX. fejezetben], és mint látjuk, ez egy nagyon is határozott, tárgyszerű és *kegyetlen* megállapítás. „ ha ezeket használom, nem is mondok semmit, egy történet csak önmagát jelenti, hogy valakivel megtörtént.” A történeteknek köszönhetően a szavak új jelentésekkel telnek meg, s így egy új szótár alakul ki. Visszakanyarodhatunk ama zárójelbe tett kérdőjelre az első mondat „művészettörténésze” mögött: egyrészt arra vonatkozik, hogy a szavak helyzeti értéke rendkívül változó, másrészt viszont arra, hogy elérkezik a pillanat, amikor szemügyre kell venni a jelentéseket, kételkedni kell bennük és újra hitelesíteni őket.

Az elbeszélő, vagyis Peder egy római utcasarkon egy Sabrina Carnevali névre kiállított teniszklub-igazolványt talál, amelyet visszavisz a tulajdonosának. Ettől a pillanattól kezdődik igazi „olasz” élete, melynek kerete a Sabrinával kötött házassága, tartalma pedig ezen a házasságon kívül a Carla, illetve Cecilia iránt érzett szerelme és a közöttük kialakult kapcsolat. Három nő, három szerelem, amely egyrészt összetartja, másrészt szétszabdalja, s közben újrateremti Peder életét, aki született magányosként mindig ragaszkodna valakihez, de mindig fél (vagy csak nem tud) *egészen* ragaszkodni.

Nagyon röviden ez a regény története. Peder élete tehát az elbeszélő életében „teljesedik ki” – sugallná a nyelv logikája, de láttuk, ez a regény többek között éppen attól szép, hogy tudatosan és határozottan távol tartja magát a közhelyektől. Ez annál is inkább figyelemreméltó, mert az 1954-ben született és Balla Zsófiával, Mózes Attilával vagy Szőcs Gézával egy nemzedékbe (a Forrás harmadik nemzedékébe) tartozó Egyed Péternek volt ugyan már három prózakötete (*Előzés hajtűkanyarban*, 1984, *A vadlúd őszi útja*, 1989, *Hattyúsörét*, 1999 – az utóbbiban az elemzett mű két fejezete is napvilágot látott), de ez az első *regénye* (szép ajándék az ötvenedik születésnapra). Tudható, hogy jó novellák szerzői nem ritkán sajnálatosan alacsony színvonalú, laposságokkal teli műveket írnak, ha nagyobb lélegzetű szövegekkel próbálkoznak. A forma elsodorja mondataikat, kilopja belőlük a feszültséget, a szereplők fejveszetten téblábolnak a hirtelen megnőtt s számukra kényelmetlenné vált térben. Nos, a *Madonnák, porban* elolvasása után bízvást kijelenthetjük: Egyed Péter szép regényt írt, melyben sikerült a hangulatilag és jellegüket illetően is erősen különböző epizódokat egyetlen jelentéses történetté alakítania.

DEMÉNY PÉTER

Kritika

Egy sikeres (rangrejtő) műveletről

„Rózsákkal jöttem de rangrejtve persze”

FARKAS WELLMANN ENDRE: Makró

Az olvasás start-helyét könyv esetében a borító jelenti, ezt cserkészi be elsőre a szem, a kéz, fontos a tapintása, hangulata, színe, címe, szerzője. Farkas Wellmann Endre legújabb verskötetének *(Az Anna-érzés, avagy a bérgyíkos éjszakája)* címlapja (Kopacz Attila munkája) meglehetősen agresszív, vörös és fekete, rózsák, csillogó szemű szeplős lány félig ép, félig anatómiai tanulmányarca, hús, vererek, csont, szemizmok, azonnal érzéseket kelt, provokatív, erős(en hatásvadász). Felszín és mélység, szellem és test, ártatlanság és romlottság jó öreg közhelyes ellentétpárjai elegyednek egyéb gondolatkörökkel. A kötet címe hasonlóan kihívó jellegű, a *bérgyíkos* szokatlansága okán hoz zavarba, az „Anna-érzés” magyar irodalma pedig első pillantásra is Balassi Bálinttól legalább Orbán János Dénesig ível. Egy ilyen felütés után elvárható, hogy a borító mögötti versek maguk is hasonlóképpen mozgásba hozzák az intertextualitás adta lehetőségeket, sőt profibban, másként erősen. Az elvárás sejtéssé erősödik, ha tudjuk, hogy szerzőtől nem idegen az ilyesfajta játszadozás, korábbi kötetei bizonysága szerint a sokszorosan ihletet adó elődök, kortársak halmaza tisztán kirajzolódik. Így az elvárás hangsúlya a wellmanni költészet megújulásának olvasói reményére tevődik át, annál is inkább, mivel Farkas Wellmann Endre hosszú (vers)szünet után jelentkezik most újra kötettel.

A felvázolt kontextusban a borítónál-címválasztásnál is nagyobbat csattan a kötetindító vers, az *Ars teoretica*. Pontosan oda dobja vissza az olvasót (kellemetlen módon), ahol *A vágy visszakézből* (1999) vagy az ugyanabban az évben megjelent *Kulipendium* tartott, amikor még sikkesnek gondolt gesztus volt Gadamer negatív kontextusban történő emlegetése. A *Kulipendium* kezdő versében ezek a lendületes sorok olvashatók: „hogy mit gondolt gadamer s ricoeur / az elmélet csak geciben likőr / segglyukamnál szűkebb horizont.” Ehhez képest az *Ars teoretica*-ban meghaladottnak és túlbeszéltnek tűnik az elméletalkotó emlegetése, sőt akár „visszaésésként” is érthető a nagybetűs udvariaskodás: „hallottam, meghalt Gadamer / s tudom hogy él a líra: / (...) / látod Gadamer / látod, baszhatod / hogy próbáltál tanítani”. A megújult wellmanni költészetben reménykedő számára hideg zuhany a vers erőltetett ürügye és gondolatvezetése, és az a bizonyos déja vu élmény... *A bérgyíkos* és a *Vérszegény* a szabadság hiányának vetületeit járják körbe, ez felfrissülésként hat, beindítja a *bérgyíkos* utáni nyomozást, aztán jön a szerelem, a jól ismert kültelek, a penzum(kényszer), nő mint (ellen)trófea. Továbbra is jellemző a szomorwellmannos hangulat, a versek kicsit fanyarak, kicsit túl vannak mindenen, tehát nagyon bölcs életigazságokat osztogatnak, habár most kevésbé alulstilizáltak, és sok esetben kedvenc szerzők és idézetek gyűjteményeként működnek. A *Spleen* Cseh Tamás, sok-sok József Attila és Orbán János Dénes, „a kiskutya is aluszik, / máma már nem – vagy nem tovább”, hogy aztán az *Ami maradt*-ban íródjon szét ismételten a József Attila-i *Altató* („küld majd kárpácit anyuka / ezt is leszívtad, kisbalázs”), miközben a vers nagyrészt önidézet, korábbi „töredékek”, négysorosok összeírása (pl. *élektra* és *zsáner*, In: *A vágy visszakézből*). A kötet legproblémásabb szöveghelye éppen az *R. P. baronesse kései triptichonja* erősen referenciális prózai írás, előszó a tragikus sorsú Radák Pólika emlékére íródott három költeményhez, melyre azoknak valójában nincs szükségük. Ha szerző-szerkesztő valamilyen oknál fogva elengedhetetlennek tartotta Radák Polyxéna történetének ismertetését, úgy elég lett volna azt függelékben elhelyezni (a téma körüljárása bőségesen megtörtént *A Dunánál* c. folyóirat 2003. október – 2004. áprilisi számában, itt volt olvasható először a wellmanni triptichon első két darabja is).

A korábbiakhoz képest meghatározó változás jelent, hogy a város-versek színtere Brassó-Kronstadtból (*Kulipendium*) kvázi Kolozsvárra tevődik át, a kültelekről megtörténik az óvatos bemerészkedés a központba. Időközben azonban a centrum lepusztult, hangsúlyai megváltoztak: „Itt a főtér. Faló nyerít rajta. / Ahogy illik: be van vonva bronzzal. / (...) / Itt egy utca. Nagyon híres utca. / Romkertjét már benőtte a páfrány. / Itt a templom. Történelmi szcéna: / pasas gyíkkal. Gyík vagy anyasárkány.” (*Trójai képeslap Kolozsvárról*). Talán ez lehetne a kötet varázslatos címének megfejtése, a gyíkos pasas mint sárkányölő Szent György alteregója, és egyben a lepusztulás irányába vált(oz)ó érték(t)rendek metaforája. Héroszból antihérosz lett, „szótlan üzletember”, aki a legyőzött, pici és ártalmatlan gyíkká zsugorodott valamikori városevő szörnyet haszonért adja bérbe – kinek az ijesztgetésére (a kötet egy *Gyerekvers*et is tartalmaz!)? Szent György visszaadja a városnak szabadságát, sőt jutalmát is szétosztja, a bérgyíkos viszont önnön szabadságát vágyja elérni: „Mert kell a pénz, úgyszint’ az álmok / míg jobb idők jönnek a gyíkosokra / és meglelhetik önnön szabadságuk”. Elképzelhető, hogy az ellenhős egyenesen magának a fenyegetett, leépült városnak a metaforája, mely megszabadítójára vár, de a szabadság hiányának oka immár belülre helyeződik, s így annak megszüntetése sem érkezhet kívülről. Az állapotváltozás hozadékaként értelmezhető a kültelek-végtagok felől a centrum-szív fele való fordulás, és itt kapcsolódhatna be a (kór)képbe az Anna-érzés, a valamikori szerelem (meg-/felszabadító?) ereje utáni vágyakozás. A jelenlegi, Anna-utáni (közötti?) lét azonban rendhagyó módon olyan szabadsághiányos állapot, mely az anyagi javakra, a fizikai lét fenntartásának problémáira való koncentrálásként írható le („pénz ha van hát akkor boldogít”, *Utóirat*).

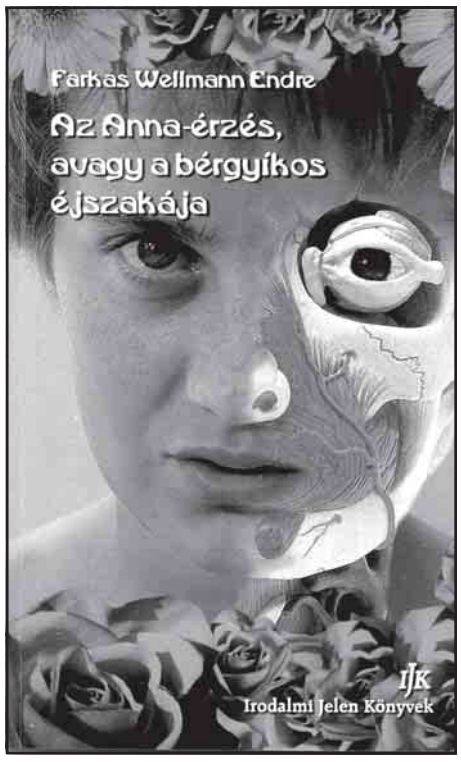

Farkas Wellmann Endre: *Az Anna-érzés, avagy a bérgyíkos éjszakája*, Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2004

A vékonyka verskötet valójában sikeresen hajtja végre a fentiekben vázolt leépülés-metaforát: a(z immár *csürhé*vé, *nyáj*ja züllött) „kaszt” valamikori szabadszájú (botrány)hőse a már meglévő szöveguniverzum egyik piciny albérletében húzódik meg – remélhetően átmenetileg. Túlélési gyakorlat ez: a lírai beszélőnek saját szörnyecskéjét – önmagát? – kell legyőznie ahhoz, hogy e sötétzárkából kiszabadulhasson.

PÁLL ZITA

Kritika

„Valahogy még sincs semmi rendben”

Nincsenek kész receptek, elvitathatatlan minták arra, hogy egy alkotói pálya alakulásában a mű összetettebbé, komplexebbé, illetve éppen ellenkezőleg: koncentráltabbá, letisztultabbá válásának folyamata a jellemzőbb. Tóth Erzsébet legújabb verseskönyve, a *Rossz környék* nem kis fejtörést okoz e dilemmában. A szerző 2000-ben megjelent *A lisszaboni járat* című kötete egy sokoldalúan árnyalt tragikus alaphangulatú költészetet mutatott be, mely helyet követel magának kortárs líránk élvonalában. A költő nagymértékű személyessége, vallomásos kifejezésmódja az élmények eltávolításának, tárgyiasításának, önnön sorsa elidegenítésének, illetve az emocionális belső izzás megőrzésének eszközével olyan feszültséget volt képes kifejezni, amely összetéveszthetetlenül egyéni arculatot kölcsönzött számára. A kor nyomasztó atmoszférája, a létezés egészére kitágítható kifosztottság és otthontalanságérzéssel az irodalom – azaz a teremtő verbális cselekvés –, a nyelvben megvalósuló emberi értékhordozás rossz kényszereket legyűrő erejét állította szembe. Hitet tett a determinációkon, az egzisztenciánkat alapvetően meghatározó tragikumon való felülemelkedés, a tágas jelentéskörben használható megváltás lehetősége mellett. Az előzmények vonatkozásában a mostani versgyűjtemény legszembetűnőbb vonása a poétikai egyszerűsödés, a versvilágot éltető feszültség intenzitásának csökkenése, a jelentésbeli összetettség egyneművé válása. Vajon szegényedésről vagy éppen ellenkezőleg, letisztultabbá válásról van-e szó?

Nem könnyű a válasz. Az önvédelem, az önmegőrzés, illetve a felszabadítónak látszó feloldódás, a sajátos atmoszférájú énveszejtő vágy pólusai közötti mozgás figyelhető meg a versek sorozatában. Az utóbbi vonzerő tűnik erősebbnek. Ahogyan előrehaladunk a könyvben, úgy nő gravitációs energiája, úgy komorodik el Tóth Erzsébet meditációja. A kezdeti, ritmust adó érzelmi hullámzás, az esztétizáló artisztikum, a nyomasztó látvány megszelídítésében szerepet játszó metaforák, az elégikus feloldások éles cenzúra nélkül – akár ugyanazon versen belül – adják át helyüket az antipoétikus kifejezésmódnak, a szépítés nélküli egzaktságnak, a torzzá stilizált kiábrándulás kifejezésének. Előbb még azt olvashatjuk, hogy „csillagport szitáltak az angyalok”, később száznyolcvan fokos a fordulat: „az angyalok harapni is tudnak”. A kötet felütése, a „csak el ne múljak” óhajtása, az összetartozás, a szerelem megtartó hatalma utáni vágy a magánymonológok elszigeteltségről, elhagyatottságról, az elmúlás fenyegetésének melankóliájáról árulkodó vallomásaiba torkollnak: „ólomköpenykényt borul rád tavasz, nyár, ősz, tél”; „Mikor a vér elmarad / csöndben, nincs abban semmi hisztéria, / csak megadás van: elvégeztem”. A művészien megmunkált képiségét – „lágyulnak szemem alatt az édeni nyomok, / arany árkai a vágynak”; „belehal szemedbe a bodza, / a kökény kékhamu-gyöngye” – felcserélheti az illúziótlan groteszk láttatás: „apró, zöld férgek fonják a hajam”.

Az élet fojtogatóan szűkre szabott tere, az élménykeresés és önmegtapasztalás dimenzióhiánya gyakran érdektelen ismétlődések sorozatának láttatja a létezést. A mindennapok földhözragadt, banális élethelyzeteire, ügyeire való reflexiók természetesen magukban hordják az általános sorsélménnyé való kiterjesztés szándékát. Ekképp a versek beszélőjének önmagán függő tekintete menedéket csupán saját privát világába való visszavonulásban, a szemlélődésben, az olvasásban és a kényszerű monologizálásban, az önkifejezés visszhang nélküli lehetőségében vél felfedezni. S még valamiben. Mivel a lét az igényelt teljességében – a szerelem, az egymáshoz tartozás érzése egy minőségileg más élet reményét képviseli – átélhetetlennek mutatkozik, a könnyedség, az elegancia, az önfeledtség lehetetlen, ezért a kényszerű-keserű józanságon túl jelentkezik a természeti feloldódás vágya, sőt ezen túlmenően már a halál „végső menedéke” is elveszett: „ezen a földön nem lennék porom se, / a föld már nem elég a halálnak”.

Tóth Erzsébet lírája a végletek irányába mozdul el. A korábbiakban jellemző összetett női

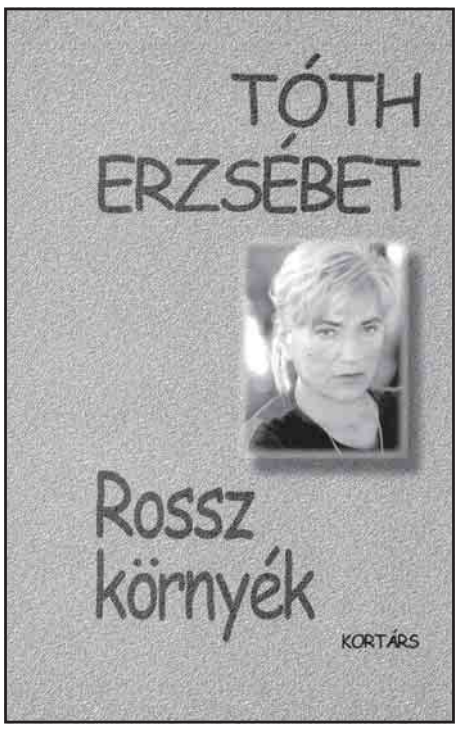

Tóth Erzsébet: *Rossz környék*, Kortárs Kiadó, 2004.

látásmód, a gyakorlatiasság ötvözve érzelmességgel és könnyed iróniával, most esetenként leszűkül a keserű iróniába fúló melodramatikus előadásmódban, a kor kisstílűségének és kaotikusságának afféle lenyomataként, csapongó, a szöveg jelentésbeli mélyrétegeit „sikeresen” elfedő felületi mozgásban, a „csak rossz környéket ismerek” summázatában – ahogyan azt a kötetcímadó *Rossz környék* reprezentálja. József Attila gondolati öröksége is deformáltan köszön vissza a könyv lapjairól. A *Szégyen nélkül és rongyaiban* című opus a korkritikát, a lefokozó emberképpel élő tiltakozás kifejezését, a „közéleti”, társadalmi problematikát, a „sorsfaggató”, az „életes ” verset, a nagykompozícióba foglalt költői számvetést már csak emléknyomaiban, a megszólalói szerep folytathatatlanságát kimondva viszi színre a szerző, s lefokozó beszédmódjával szinte a végsőkig viszi a kiábrándultságot. „Nem lehet megmelegedni ebben a világban”; Nincs már a szívemben semmi szépség”, „Nincs szívem szépséggel terhelni a verset”; „Olyasmit tudok, amire nincs igény” – idézhetők az abszurd hiábavalóság felé mutató sorok. *Az augusztusi elég* szintén József Attilára hajazó poézise már címével is nyilvánvalóvá teszi a csonkolódást: a vers demonstratívan nem elégia. Néhány jellegzetes szókapcsolat, néhány kifejezés is elégséges – „újbamba költészet”, „utálod a szépet”, „élvezettel utálsz”, „lassan maradsz ki saját életedből”, „átadod magad a tömény semminek” –, hogy belátható legyen: e visszafogott és talán még egy kissé mindig szemérmes kakofemizálás a létezés nehezen fokozható ridegségét, a reménytelen egzisztenciális magány tapasztalatát közvetíti.

Szegényedés vagy letisztultság?

Nos, a fülszöveg állításával szemben „az iróniával telítődött” „jól ismert hang”, „melyen mind többször dereng át a kétségbeesés méltósága”, már sokkal inkább kétségbeesett és keserű, mint ironikus, s a méltóság helyett is jobb lenne reménytelenségről beszélni. Mintha éppen a tragikum lehetősége veszne el, hiszen ahhoz emberi sors kell. Tóth Erzsébet versei a megváltás lehetetlenségét érzékeltetik. Lenne egy találó kifejezés erre a létélményre, de az Nobel-díjjal megpecsételten örökre foglalt irodalmunkban. (Talán nem blaszfémia, ha zárójelben mégis ideírom: sorstalanság.)

Melyik a fontosabb tapasztalat? A modern tragikum vagy az utániság állapotának totális elbizonytalanodás-érzése?

Kell-e dönteni?

PAPP ENDRE

Kritika

Iskola, a határon innen és túl

Az eddig jobbára csak antológiákban és főiskolás lapokban publikáló gyulai Szabó Tibor első kötete, *A ciprusi király* mindjárt egy regény, méghozzá egy közel kétszáz oldalas, a figyelmet az utolsó bekezdésig ébren tartó, oldott, mégis fegyelmezett nyelven megírt, kultúrtörténeti ismeretekben gazdag, esszéisztikus betétekkel tarkított, ugyanakkor a hétköznapiság szintjén mozgó (metonimikus) cselekménnyel alábástyázott – alcíme szerint – kisregény.

A műfaji megjelölés nem csupán a terjedelemre vonatkozik (kérdés, százkilencvenhárom oldal kisregény-e még), de a szövegben kirajzolódó emberi magatartásformák, viszonyrendszerek ironikus kritikája is. Hasonló értelem tulajdonítható a regény mottójának is, amely a Bibliából, közelebbről Máté evangéliumából származik („De kihez hasonlítsam ezt a nemzedéket? / Hasonlók azokhoz a gyermekekhez, / akik a piacon ülnek, / és ezt kiáltják a többieknek: / Furulyáztunk nektek, / és nem táncoltatok; / siratót énekeltünk, / és nem gyászoltatok.”). Leszámítva, hogy a regény alapvető tere egy református általános iskola („a Sziráki”), tehát a bibliai reminiszcencia értelemszerű, a nemzedék megjelölés egyfelől az iskolában tanuló diákokra, másfelől – és a bírálat itt válik szigorúvá – az ugyanitt oktató tanárokra vonatkozik. A furulyázás a regény egyik fontos szereplőjét, az Endre nevű oktatót idézheti fel, aki gitárjátékkal, egyáltalán: játékkal, szórakoztatva tanít s nevel a keresztyén hitre, míg a siratás a figyelmet az elballagó, a tanári szobában (sőt, azon kívül) zajló hatalmi harcokat félreérthetetlenül érzékelő diákok kritikus búcsúszövegére irányíthatja, melynek ugyanúgy nincs foganatja, ahogy a „rendkívüli” pedagógus sorsa is a kényszerű távozás.

Szabó Tibor regénye voltaképpen történetté formált visszaemlékezés. Narrátora két évig az említett, „kétes őszinteségű” intézmény oktatója volt. Emlékezései nem lineárisan épülnek egymásra – a különféle tereket (az iskola és környezete, osztálykirándulás, saját otthona stb.) és az időszálakat a modern regénypoétika követelményeinek megfelelően „összekuszálva”, de jól kibogozhatóan teremti meg a szerző.

A regényben két történet fut párhuzamosan. A makro-történet egy szűk kör (az ún. Holdudvar, melynek egyik meghatározó tagja a szöveg elbeszélője) sikertelen puccskísérlete, mely a tanintézet „gonosz” igazgatónője és sleppje ellen irányul. Az összeesküvés úgy emelkedik el a mindennapos („politikai”) csatározások szintjéről, hogy a hatalomellenes, ám épp ezért mégiscsak hatalomvágyó konspiráció természetének megrajzolását, valamint a hatalmi helyzettel való visszaélés pszichikai összetevőinek fölfejtését kísérli meg: „Amikor Anikó is elhallgatott, és mindannyian arra vártak, azt figyelték, hogy mit szólok Zsuzsi ügyéhez, akkor sejtettem meg először, hogy a Sziráki történetében komoly tényező lehet az aberráltság.” Fönnáll a veszély, hogy e dualista szemlélet (jók – rosszak) az elbeszélő feddhetetlenségéhez vezet, s profetikus rezonőrt farag belőle, de ezt a csapdát egy önkritikus gesztussal („Mind felelősek vagyunk.”) sikerül elkerülnie. Ennek ellenére bizonyos megnyilatkozásai („könnyű kínai selyem a tudat, hogy ismerem a történet végét”), műveltsége, világképe kívülállóra, „cigány lélek”-re enged következtetni.

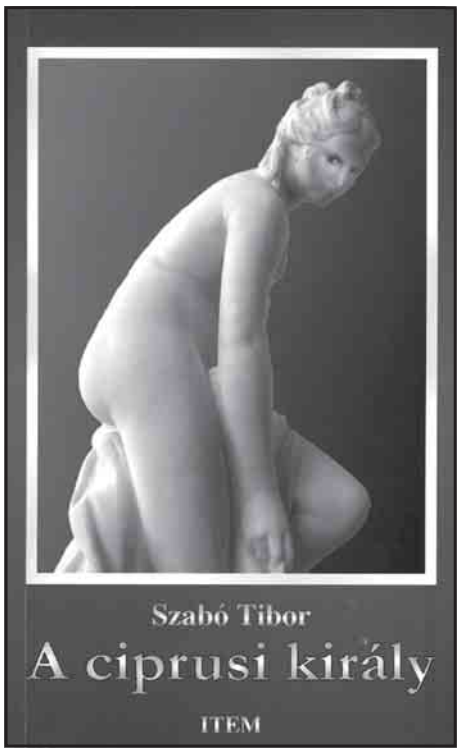

Szabó Tibor: A ciprusi király, ITEM Könyvkiadó, Békéscsaba, 2004

A mikro-történet leszűkített, mégis – a művészet szimbolikus telítettsége miatt – sokkal tágasabb pályán mozog. Ez maga a mítosz, a ciprusi király, Pygmalion mondájának rávetítése a tanár-diák kapcsolatra. A Lídia nevű diáklánnyal való nexus emelkedett „szerelmi” történet, a belső ének egymásra vetülése, amit rendre kibillent a külső óhatatlan beilleszkedése a képbe („És láttam már benne a nőt is, a megfoghatatlan nemiséget, azt az édes feminin jelleget, ami vonzóvá tette az elnyíló száját és az apró, funkciótlan mozdulatait.”). Ebben az értelmezésben a tanítvány „megfaragása” tükörkép létrejöttéhez vezet, ami az elbeszélőt felelősségére emlékezteti, elvárható kívül-állására figyelmezteti, s kilendíti a fantázia és teremtés „lehetséges” világából, hogy a ballagás után minden kapcsolatot megszakítson „alkotásával”.

A regény zárása ennek a két történetszálnak az összeillesztése. A Lídiával való szakítást, illetve az iskolai környezetből való kiszakadást követően az elbeszélő a felidézés és kontempláció eszközéül szolgáló műanyag karosszékben ül, felesége a „száját festi”, szabadtéri színházba készülnek. A metaforikus szituáció egyik lehetséges jelentése szerint Lídia kilépése az elbeszélő életéből egyszersmind a művészet, a korlátlan fantázia adta szabadságról való lemondással jár együtt, amely nem csupán a feleség, a „rendes” otthon választásában mutatkozik meg, de a színház említésével azt sem hallgatja el, hogy a művészi teremtés következő állomása a narrátoron kívüli térbe helyeződik („és küldött lassúságba, gondos pótcselekvések közé”, ti. az Úr).

A regényben olvasható apró esszék lelkiismeret és gyakorlat, művészet és valóság összeegyeztethetőségének kérdéseit boncolgatják Márait, Kunderát és különösen Szerb Antalt idéző módon.

A ciprusi király a békéscsabai ITEM kiadónál látott napvilágot: zöld, puha táblás, kis alakú könyv. Elülső borítóján (Bagi Csaba munkája), összhangban a regényben parafrazált mítosszal, egy Aphrodité szobor látható, melynek (akinek) szeme helyére egy valóságos szem van montírozva. Érdekes, ugyanakkor a szöveg ebbéli vonatkozásait is megerősíti, hogy a képen látható műalkotás és a valóságosnak ábrázolt látószerv nem fér meg egymás mellett, a szobor a valóság betolakodásával jelentősen veszít esztétikai értékéből. A hátsó borítón a könyv egy meghatározó mondata („de nem halsz meg, csak romlottabb leszel egy kicsit vagy legalábbis annak érzed magad”) olvasható, ötször egymásba csúsztatva, mintegy prózaverset formázva. A könyv értékéből szerencsére keveset von le a sok bosszantó elírás (a Sziráki például többször Sztáraiként szerepel), vagy a különböző nyelvi regiszterek olykor funkciótlan keverése.

KISS LÁSZLÓ

96 éves

ANAVI ÁDÁM

Temetésem

Szép időben szeretnék meghalni
temetésemkor napsütés legyen
essék májusra
délután ötkor...
koporsóm körül az öregek mögé
sorakozzék száz irányból jött
sok-sok fiatal –
ne a virággal takart ravatalt
egymás szemét keresse pillantásuk
tükröt lássanak:
az idő kerekét
ki hogy fékezi az arcokon
és örüljenek: alkalmuk vagyok
a barátság-éltető találkozásra –

A beszédekre ne figyeljenek
dicsőítések túlzása ha bánt
mondják magukban félig hallhatón:
– Ez nem így igaz! – az én nevemben.

És Ti – szerelmesek!
az utolsó körben
arcotokon összefont ujjak muzsikája
végig egymáshoz tapadó karral álljatok hosszan
mozdulatlanul –
hadd higgyék: nékem szóló tisztelet.

És – tinéktek
tegnap összeveszett szerelmesek
temetésem jókor-jött legyen
büszkeségoldó szép kibékülésre

Ne gyászéneket –
a magatok dalát zümmögjétek
és várjátok ki amíg behantolnak
s elszélednek mind az emberek
Ti – maradjatok
szóródjatok szét
sírhantok vén fák bozótok között
járkáljatok gazbenőtt ösvényen
beomlott sáncon
süppedt utakon

hajoljatok le
fűszálak alól pillantó virágért
fedezzetek fel fiatal leánysírt
bölcs feliratot
rejtett zugokat
és moha lepte sírkövek tövén
suttogjatok és csókolózzatok –
a friss hantoktól és az enyémtől
ne restelkedjetek –
csókjaitoknál szebb szónoklatot
nem mondhat senki senki fölöttem.

Szlovén irodalom

EDVARD KOCBEK 1904–1981

1904-ben született Sv. Jurij ob Ščavnican (Szlovénia). A gimnázium befejezése után Mariborban két évig teológiát tanult, majd átiratkozott a romanisztika szakra. Tanári állást töltött be Bjelovárban, Varazsdinban és Ljubljanában, majd pedig Berlinben, Lyonban és Párizsban képezte magát tovább. Franciaországban kapcsolatot létesített a tevékeny perszonalista gondolkodókkal, amely az egzisztencializmus keresztény változata volt. A két világháború között a fiatal katolikusok és a keresztény szocialisták szindikátusában tevénykedett. A 30-as években versei mellett polemikus esszéket is megjelentetett. A Gondolatok Spanyolországról (1937) című esszéjével, amelyben az eretnekek hősiességét taglalja és a elítélte a fasizmust, válságot okozott a Dom in svet szerkesztőségében és saját maga alapított egy haladó szellemű katolikus folyóiratot Dejanje címmel. Az okkupáció idején mint a keresztény szocialisták vezetője szerepelt a Felszabadítási Front alapító tagjai között és 1942 májusától pedig az ellenálló mozgalom vezetői között volt. A háború után Belgrádban volt Szlovénia minisztere, de 1952-ben kénytelen lemondani politikai szerepköréről és mint költő és író is hallgatásra kényszerült. Likvidálása a 60-as évek elejére befejeződött, ám ezt a kommunista párttal való újabb összetűzés követte 1975-ben, amikor is megjelent egy beszélgetése a trieszti költőkkel: Boris Pahorral és Alojz Rebulával, amelyben elítélte a partizánok háború utáni mészárlásait és a tragikus bűntudat elismerése és megbánása mellett emelt szót.

Kocbek korai költészete a megszépített vallási élményekről szólnak, expresszionista szociális látomásokról, elfojtott erotikáról és egzisztencialista reflexiókról. A Föld (1934) című kötete a vidéki életből merít életképeket, amelyek a konkrétumoktól a metafizikai rend felé emelkednek. A tragikus és hősies történelmi tapasztalatait költészetileg a Borzalom (1963) és a Pentagram (későbbi kiadás 1977) című köteteiben sikerült megfogalmaznia. Az ellentétek elvesztésének reflexív modern költészetét és az élet értelmének a keresését a mindent maghaladó dolgokban, a fantáziavilágban és költészetben az Üzenet (1969), a Parázs (1974) és a Menyasszony feketében (1977) című köteteiben szólaltatta meg.

Ki vagyok

Sohasem az vagyok, akinek
gondoljátok, hogy mutatkozom,
és sohasem ott vagyok,
ahol szemek figyelnek.
Az ellenség a trón
örökösének képzelt,
barátok közt terjed a susmus:
titokban biztosan diákonus,
s azt hiszik a jópofák,
egy süllyedő hajó
naplójában indulok bomlásnak,
mely az ígéret földjét kereste.
Én pedig minden délben egy
puszta közepében letérdelek és a homokba
vésem, amit a csend suttog,
estefele eliszkolok
a babiloni torony
veszélyes repedésébe,
éjjel pedig magamat megadva
arany kardok közt fekszem
Hamlet teraszán.
S még csak reggel tájékán
száguldok a messzeség nyergében
hétszer hét holdfénnyel a hátam mögött
s az izgató rózsákkal
vágtatok szembe,
akik robbanásra készek,
valamikor majd szembenéznek
az önző század arcával
s pir önti majd el őket.

A gyertyafénynél

A létezés,
maga a tökély és tiszta.
A legrövidebb és legtelítettebb világ.
Ily közel még nem voltál hozzám.
Oly messzire benned még nem jártam.
Még ujjamat se moccantom.
Lüktetésemmel se mozdulok.
Állok mintha feküdnék
és alszom mintha az éjt kioltottam volna.
Érkezem, mintha magamat keresném.
Távozok, mintha majd visszatérnék.
A mozdulatlanság cipel engem.
Az állandóság változtat.
Rajtam kívül minden az énem.
Énemen belül a minden
minden.

Zöld

Mikor megálltam és ellenálltam
és semmi kedvem se volt már velük
versenyezni
és pár pillanatra rá, mikor szemeim
kinyitottam
s az idegen csendbe beletekintettem,
egyszerre csak minden zölddé lett,
a föld, az ég, a levegő s a messzeség.
Majd amikor pontosabban megfigyeltem,
minden más is zölddé vált,
az utcán a fák, a felhők és a madarak,
zöld a nap és minden mérték zöld.
S amikor tenyerembe és ujjaimra pillantottam:
az is teljesen zöld. És amikor beleharaptam, zölden fröcskölt a vér.
Felkiálltottam s minden kiáltás zölddé vált.
Dühömben szaladni kezdtem: zöldek a léptek.
Zöldek a zörejek és zöld a csönd.
A fű is zöld, zöldek az emlékek.
Fényesség és sötétség: zölden léteztek.
S zöld volt a zokogásom
és a határ is egyre zöldebb.
És amikor zölden megszólaltam
és mikor kérlelni kezdtem a zöldségeket,
növényeket, a gyepet, cserjéket,
a zellert, fűszereket és örökzöldeket,
rájöttem: zöld lett a kétely.
És ekkor ismertem csak fel:
a csalfa remény megvadult
és mérgében bezöldült.

LUKÁCS ZSOLT fordításai

Kiosztották az E-MIL díjakat

A világháborútól az életműdíjig

Egy héttel karácsony előtt amolyan baráti eszem-iszomra, dínomdánomra gyűltek össze az erdélyi magyar írók, annak okán, hogy kellő tisztelettel tudomásul vegyék: a 2004-es évben is íródtak könyvek, melyeket aztán a zsűri megfontoltan szemrevételezett. A legjobbakat díjazta, mégpedig az E-MIL (Erdélyi Magyar Írók Ligája) és az E-MIL támogatóinak jóvoltából.

Az E-MIL díjkiosztó gálaest helyszíne ez alkalommal Kolozsvár volt, egészen pontosan az Egyetemiek Házának vendéglője, ahol igencsak hegyezték a fülüket a jelenlevők, hiszen nem igazán lehetett tudni, ki szerepel a díjazottak listáján (én egyedül Fekete Vince párizsi divat szerinti nyakkendője miatt sejtettem valamit). Miután a rég (vagy nem is olyan rég) látott írótársak közötti kézfogássorozat, no meg az első vicc és történetmondási hullám (na képzeld X, mi van Y-nal stb.) lezajlott, kezdődhetett a díjkiosztás, mely ünnepségen Sebesi-Karen Attila játszotta a konferanszié szerepét.

A Méhes György Nagydíjat (2000 euró) Fekete Vince vehette át *Lesz maga juszt isa* c. paródiakötetéért, a szerző legnagyobb erényét abban látta a laudációt mondó Király László, hogy egy eldurvult világban emberi költészetet művel, de a legfontosabbnak mégis azt tartotta Fekete Vince kapcsán, hogy el tudná képzelni magát vele bármilyen világháborúban.

A Méhes György Debüt-díjat (1000 euró) Magyary Ágnes érdemelte ki *Periton* című prózakötetéért, melyet laudációjában zavarba ejtően őszintének nevezett Páll Zita irodalomkritikus.

Az Irodalmi Jelen Prózadíját (500 dollár) Lőrinc Györgynek ítélte a zsűri *Pusztulás* című regényéért, amelyet a méltató Márton László szerint a keserűség és a szenvedélyes elkötelezettség jellemez (a Márton László által írt laudációt Jancsó Miklós színművész olvasta fel).

„Nem harsány, hanem magasan iskolázott, szűkszavú, csiszolt" – jellemezte Szőcs Géza a *Százegy* című verseskötetéért Irodalmi Jelen Költészeti-díjban (500 dollár) részesült László Noémi költészetét.

Az Irodalomtudományi Díjat Boka László vehette át *A befogadás rétegei* című kötetéért. Bíró Béla méltató szavait Sebesi-Karen Attila olvasta fel. Méltatásra nem volt szükség Anamaria Pop Szindbád-díjának (500 dollár) kihirdetésekor, ugyanis e díjnál nem hangzik el se indoklás, se laudáció. Annyi azonban kiderült, hogy a román költőnő a magyar irodalom kitűnő tolmácsolásáért nyerte el a díjat.

A jelenlevők azt hihették volna, hogy a fent említett díjak kiosztása után az ünnepség véget ér, de kiderült, hogy a kolozsvári városi tanács és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma (NKÖM) jóvoltából két újabb díjat is kiosztanak 30-30 millió lej értékben. A Misztótfalusi Kis Miklós-életműdíjat Lászlóffy Csaba, az egyszerűen csak Életmű-díjnak nevezett díjat Kányádi Sándor vehette át. Lászlóffy Csaba munkásságát Sántha Attila, Kányádi Sándorét Fodor Sándor méltatta.

A gálaesten ott volt számos rendszeresen jelen levő személyiség, mint például Lakatos Mihály, az NKÖM főosztályvezetője, aki többek között a nívós gyermekirodalom fontosságáról szólt az egybegyűlteknek. Rövid beszédet tartott a rendezvény végén Cs. Gyimesi Éva is, aki a korábbi gálákon nem volt jelen.

Az est – ahogy ezt már megszokhattuk – ez alkalommal is jó hangulatba torkollott.

KARÁCSONYI ZSOLT

Új * Új * Irodalmi Jelen Könyvek

IJK

A titokzatos Z., a főhőst szenvedélyre lobbantó nő feltűnése és gyanús eltűnése olyan gondolatokat dob felszínre, amelyeket a rendszernek kiszolgáltatott értelmiségi leginkább csak önmagának fogalmazhatott meg. A megalázás tehetetlensége, „poshadó időben" való kényszerű tusakodás, a sejtekbe oltott félelem szedi az áldozatait. Közben dobognak a szívek, forrósodik a szenvedély, s egy tragikus szerelmi történet bontakozik ki csodálatos képekben. Színek, hangulatok kavalkádja sodorja magával az olvasót. Álomképek és emlékképek keverednek, a sejtelem és bizonyosság lüktet a sorokban.

Megrendelem **Puskel Péter**
Emléklapok a régi Aradról
című könyvét ..... példányban.
Ára: 990 000 lej; 9890 forint; 40 euró.
☐ Készpénzben előre fizetem a könyvek árát.
☐ Előre kifizetem az összeget a bankszámlára*
Név: .....
Lakcím: .....
.....
Irányítószám: .....
.....
(aláírás)

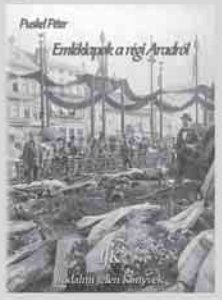

* A Kiadó bankszámlája:
Concord Media S.A. SANPAOLO IMI BANK Suc. Arad
Számlaszám: RO47 WBAN 2511 0000 0250 3500, Swift: WBANRO22,
Cím: B-dul Revoluţiei 88; Tel.: 0040257280547
Irodalmi Jelen Könyvek
Concord Media S.A.
Str. M. Eminescu nr. 55–57
Arad, 310085
jud. ARAD

Maradandó világ

Ferenczy József (1866–1925) képei

A marosvásárhelyi születésű, korán árván maradt fiú már kisiskolás korában azzal lepte meg a környezetét, hogy ügyesen rajzolt portrékat. Édesanyja tanácsára került Eperjesre Divald Károlyhoz, fényképészetet, azaz szakmát tanulni. Innen már mestere, későbbi apósa, biztatására jutott Budapestre a festészet első elemeit megismerni. Bihari Sándor és Karlovszky Bertalan irányítása után következett a párizsi Julian Akadémia, majd egy év Münchenben, és ezután ismét a magyar főváros.

Temesváron 1901-ben telepedett le. Hamarosan a város elismert arcképfestőjévé vált: a városi tanács nála rendelte meg a polgármesterek (Preyer János, Veigl József, Steiner Ferenc, Telbisz Károly stb), ismertebb tanácstagok (például Mühle Vilmos, Stockinger Mór) vagy országgyűlési képviselők hivatalos portréit. Festett a vármegyeház számára olyan személyiségeket, akik valamilyen módon kötődnek a Délvidék múltjához. Dolgozott a római katolikus püspökség számára is. Nagyméretű, vagy „csak" mellkép formátumú portréit Lugoson, Brassóban, Budapesten és Münchenben is keresték. A város tanácstermének festménygyűjteményét 1920-ban ő leltározta fel és mentette át a múzeum helyiségeibe. Temesvár közönsége találkozhatott a festővel úgy is mint művészettörténet-oktatóval, az elsők között próbálta népszerűsíteni, megértetni, megszerettetni a festészetet Temesváron. Várbeli műtermében tartotta előadásait (ezeket kis füzetekben ki is nyomtatta).

A temesvári kegyesrendi gimnázium templomában ő készítette a freskókat. Több bibliai témájú művet hagyott maga után. Ezek egy részét már a háború megrázó élményei ihlették. Környezete mégis sokáig a derűs, színpompás vásznakra emlékezett: a Nápolyi piacra, A muskátlis ablakokra, a matyó képekre vagy a Resicabánya környéki dombokról festett szelíd tájakra. „Kiváló rajztudását, formaérzékét és komponáló készségét" sokáig emlegették az újságírók, barátok, művésztársak. Bár nagyméretű történelmi „vízióját", a Honvéd álmát, az 1919-ben visszavonuló szerb csapatok magukkal vitték, a temesvári múzeum így is sok képét, rajzát őrzi. Műveinek egy része több temesvári (bánsági) család vagy intézmény tulajdonában ma is fellelhető.

MIKLÓSIK ILONA

Balázs-téri ház udvara

Jókai Mór romantikájának időszerűsége

A XIX. század Európájában uralkodó korstílus a klasszicizmus merev korlátait széttörő romantika vagy romanticizmus: a felfokozott életérzés, a nagy szenvedélyek és ellentétek, a valóság határain túlszárnyaló képzelet, a fantasztikum, a titáni küzdelem, az ünnepi pátosz, a kalandkeresés (és még folytathatnám a sort) művészete. Megjelenése, elterjedése, uralkodó stílussá válása nem előzmény nélküli (lásd: szentimentalizmus) de általános mind a nyugat-európai (francia, angol, német), mind a közép- és a kelet-európai nemzeti irodalmakban, valamint más művészeti ágakban is. A különbség a fejlett nyugati és a kisebb, fejlődésben elmaradottabb keleti országok romantikája között az a plusz az utóbbiak javára, hogy náluk a romantika a nemzetté válás korszakával esik egybe, és közvetlenül a nemzeti felszabadulásért vagy öntudatosodásért vívott harcot szolgálja.

A XIX. század második, harmadik évtizedében Kölcseyvel, Vörösmartyval induló magyar romantikus líra nem marad el számottevően a nagyobb nyugati országok nyilván ismertebb nevű szerzőinek (Lamartine, de Vigny, de Musset, Hölderlin, Herder, Byron stb.) jelentkezésétől. Az egész Európában gazdagon áradó romantikus lírát, a verses kis- és nagyepikát, sőt a drámát is kissé megkésve követő romantikus regénynek viszont Victor Hugo mellett a mi Jókaink a legismertebb képviselője. Anekdotaszámba megy az az egykori szóbeszéd, hogy a szóbanforgó század második felében a párizsi olvasók „Zsoké, Zsoké" felkiáltással egymás kezéből kapkodták a franciára fordított Jókai regényeket, „franciásan" olvasva a szerző nevét is (pedig nekik volt Hugo-juk).

Való igaz, hogy a február 18-án 180 éve született szerző napjainkban kissé kiment a divatból, hiszen mai életünkre nem jellemző a romantika, sőt maga a regényolvasás sem (az irányzat neve a „roman" azaz regény szóból származik). Nincs rá idő, nincs hozzá türelem, az álmodozásból is kinőttünk, kijózanodtunk, komolyabb dolgokkal vagyunk elfoglalva – legalábbis ezt szoktuk hangoztatni. De vajon igaz ez az állítás?

Úgy gondolom, a kérdés feltevése jogos, mert ma is lépten-nyomon találkozunk úgynevezett olvasókkal, akik „divatos" szerzők szirupos történeteivel, pletykáktól hemzsegő bulvárlapokkal elégítik ki irodalmi igényüket, vagy olyan televíziós szappanoperákat néznek rendszeresen, amelyek cselekménye éppen Jókai romantikus meseszövésére emlékeztet, csupán jóval alacsonyabb művészi szinten. Mert Jókai nem öncélú mesemondó volt, nem csupán szórakoztatni vagy gyönyörködtetni akart (persze azt is). Mintegy 100 regénye között nem mindenik remekmű ugyan, de mindig volt mondanivalója, modern kifejezéssel élve: üzenete saját korához, és ma már tudjuk: az utókorhoz is.

Szerencsés időben született, hosszú élettel áldotta meg a fennvaló, így a magyar történelem fényes és sötét, de mindenképpen sorsdöntő korszakainak egyaránt nemcsak szemtanúja, hanem aktív résztvevője is lehetett, s azt külön szerencsének kell tekinteni mind a szerző, mind az olvasótábor részéről, hogy rendkívüli, sőt zseniális tehetségével a személyesen átélt eseményeket érdekfeszítően, lebilincselően ábrázolni is képes volt. Hősei – ha a romantika írott szabályai (mert ilyenek is vannak) szerint szélsőséges tulajdonságokkal rendelkeznek is, a magyar történelem egy-egy korszakát képviselik, és az esetleges túlzásokat leszámítva tipikusnak nevezhetők. Az ötvenes évek két nagy, reformkort ábrázoló regényében Szentirmay Rudolf és Kárpáthy Zoltán sokoldalú, hibátlan lovagok, mégsem papírízűek, hiszen egy nagy kor törekvéseinek jelképei, és a valóságban is éltek hasonmásaik (Széchenyi, Wesselényi). Ugyancsak a korai reformkor önfeláldozó pozitív hőseit, valamint a korszak atmoszféráját ismerhetjük meg kulcsregényként is felfogható nagy művében (Eppur si mouve), hiszen ráismerhetünk a saját korában mellőzött, meg nem értett Csokonai, Kisfaludy Károly, Katona József vagy a nagy keleti utazó-tudós, Kőrösi Csoma Sándor alakjaira. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc romantikus eposzának tekintett regényének (A kőszívű ember fiai) hősei – talán a túlságosan is jelképes Baradlay házaspár kivételével – hús-vér emberek, cselekedeteik általában logikus ész-okokkal megmagyarázhatók.

Jókai mindig tudatosan igyekezett hihetővé tenni fantasztikusnak tűnő fordulatait. Az előbb említett regényben, Ödön és Jenő névcseréjével kapcsolatban biztosítja az olvasót, hogy ez nem „kitalációt" csupán, ilyen esetek előfordultak abban az időben a magyar keresztnevek idegenre fordítása okán (ma még gyakoribbak, szűkebb pátriánkban is, bár – szerencsére – nem olyan végzetesek, mint a Baradlay testvérek esetében). Szülővárosa, Komárom korabeli valóságos élete elevenedik meg (saját bevallása szerint) legkedvesebb regényében *Az arany ember*ben. Jóllehet a főhős, Timár Mihály életmódja, „kétlakisága" tipikusan romantikus írói eszköz a szélsőségek: a jó és a rossz összecsapása, kibékíthetetlensége – ami egyébként szintén a romantika sajátossága – nem ismeretlen fogalom napjainkban sem. Mint ahogy a pénz utáni hajsza sem. Márpedig mi egyéb érdekelné, és mi tenné ördögien gonosszá a híres erdélyi rablóvezért, Hátszegi báró alias Fatia Negra-t – aki egyébként valóságos élő személy volt –, de a vele látatlanban szövetkező újgazdag Lapussa család tagjait is a szerzőtől is „detektívtörténetnek" nevezett *Szegény gazdagok* című regényben? És elvétve ugyan, de megtalálható mai világunkban is az olyan emberséges kapitalista típusa, mint a *Fekete gyémántok* Berend Ivánja.

Méginkább valószerű hősök – és azok lennének ma is – a szerző mély rokonszenvvel megrajzolt mellékfigurái, akiket az egyszerű emberek sorából választott: Tóth Máté gazda és Tereszynés csizmadia (*És mégis mozog a Föld*), Mayer Fanny, Barna Sándor (*Egy magyar nábob*), Pál úr, a tisztiszolga (*A kőszívű ember fiai*) és utolsó regényének népi főhősei, a csárdás fogadott lánya és az érte pusztai párbajt vívó csikós- és gulyáslegény (*Sárga rózsa*).

Tagadhatatlan, hogy Jókai írásművészete alapjaiban romantikus, de olykor a realizmus eszközeivel keveredve. Emellett sajátosan nemzeti, sőt, néhány részletében népi is. Korának valóságától nem szakad el olyan mértékben, mint nyugati kortársai. Pozitív hősei a soronlévő nagy nemzeti feladatok megoldására serkentő, lelkesítő példák, de nem egysíkúak, általában jól egyénítettek (gondoljunk a három Baradlay fiúra), olykor lélektanilag is vívódó emberek (elsősorban Timár Mihály). Negatív hősei démonian gonoszok, megnyerő külsejük romlott belsőt takar, de cselekedeteiket az író igyekszik hihetően motiválni (Alphonsine és Athalie nem tudnak beletörődni életük értelmének elvesztésébe). Ilyen „bosszúálló angyalok" minden korban léteznek, akárcsak olyan gátlástalan, semmitől vissza nem riadó gonosztevők, mint Krisztyán Tódor, Hátszegi Lénárd és társaik.

Jókai Mór regényei tehát napjainkban sem időszerűtlenek, csak időigényesek, de olvasásuk, újraolvasásuk nemcsak felhőtlen kikapcsolódást, hanem valódi irodalmi élményt nyújt, és történelmi múltunk alaposabb megismerését célozza. Petőfi és talán Madách után ma is Jókai a legismertebb, legnépszerűbb magyar író a magyar nyelvterület határain kívül is.

BRAUCH MAGDA

ÚJ * ÚJ * ÚJ

Irodalmi Jelen Könyvek

IJK

Árpási Zoltán

Gyula, az elkésett város

Mitől elkésett egy város? Nevezetesen a határ mellett fekvő, egykori vármegyeszékhely? Például attól, hogy sorozatosan elszalasztja a felemelkedés lehetőségét, vagy rosszul gazdálkodik értékeivel. A Gyulán élő publicista, Árpási Zoltán szerint városa bizony elkésett, az 1990 és 2002 közötti években nehezen behozható hátrányba került. A szerző *Gyula, az elkésett város* címmel megjelenő kötetében a jelzett időszakban írt, többségében kritikus cikkeit gyűjtötte egybe. Polgármesterekkel, városatyákkal, polgárokkal perelt igazáért, valójában a városért. Tiltakozott a helyi értékek tönkretétele ellen, s hadakozott a lakhatóbb, szebb városért, a történelmi örökség megbecsüléséért. Közben Árpási önkritikusan számot ad vereségeiről is, sajtóvitáiról és -pereiről, s nem hagy kétséget afelől, hogy miközben sokan egyetértettek vele, a hivatalosságok szerették volna a város határain kívül látni. A könyv izgalmas olvasmány mindazoknak, akiket valamelyest is érdekelnek egy kisváros hatalmi viszonyai.

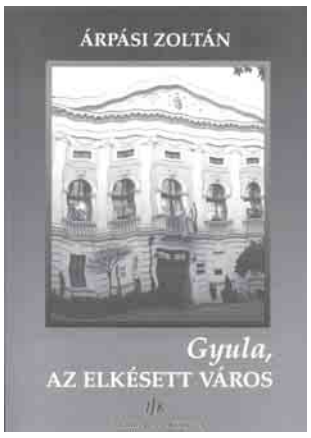

ÚJ * ÚJ * ÚJ

IRODALMI JELEN

Kiadja az Occident Média Kft.

Igazgató: Szőke L. Mária

Szerkesztőség és kiadó: 310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám, tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax), http://ij.nyugatijelen.com, ij@nyugatijelen.com.
ISSN: 1584-6288
Előfizetés hat hónapra: 100 000 lej/ 680 Ft/ 2,50 € + kézbesítési díj
egy évre: 180 000 lej/ 1250 Ft./ 5 € + kézbesítési díj

Hirdetéseket a kiadó címén veszünk fel.

Munkatársak: Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Orbán János Dénes, Nagyálmos Ildikó (Vers), Mészáros Sándor, Pongrácz P. Mária (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Színház, Művészetek), Irházi János (Kaleidoszkóp, Levélváltás), Eszteró István, Sántha Attila (Főmunkatársak).
Lapszerkesztő: Bege Magdolna

Magyarországon előfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következő telefonszámon: 0036-1 3033443, vagy a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail címen.
Megrendelhető Romániában a következő postai katalógusszámok szerint:
Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128; Brassói Regionális Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.

Anyagaink utánközlése csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt írásokat fogadunk csak el.

Ez a lapszám 10 584 példányban jelent meg, ebből az előfizetők száma 5584.

Az IRODALMI JELEN REGÉNYPÁLYÁZATA

Az Irodalmi Jelen irodalmi havilap pályázatot hirdet magyar regény megírására. A pályázatra, témától függetlenül, minden magyar nyelven írt regény benyújtható, amely még nem jelent meg nyomtatásban és közlési jogával más intézmény nem rendelkezik. A beküldött pályamű terjedelme legfeljebb 600 ezer karakter (leütés) lehet.

I. díj: 20 000 USA dollár
II. díj: 10 000 USA dollár
III. díj: 5 000 USA dollár

A fentieken kívül három pályázati mű egyenként 1666 USA dolláros különdíjban részesül.

A díjtételek oszthatatlanok, de a bírálóbizottságnak jogában áll, minőségi okokból, egyes díjakat nem kiadni. A díjazott művek kizárólagos publikálási joga 8 évig az Irodalmi Jelent illeti meg, amely azokat az Irodalmi Jelen Könyvek sorozatban jelenteti meg.

Beküldési határidő: 2005. november 30. (postabélyegző dátuma). A beérkezett pályaműveket neves megbízott irodalmárok bírálják el, 2006. április 30-ig. Ezután kerül sor – közjegyző jelenlétében – a jeligék feloldására és a hivatalos eredményhirdetésre. A díjakat ünnepélyes keretek között 2006. májusában adják át Aradon.

A pályázat jeligés: az író nevét, címét, elérhetőségeit külön lezárt borítékban kell a pályaműhöz mellékelni. A jogi félreértések elkerülése végett a pályázónak ugyanebben a borítékban mellékelnie kell az Irodalmi Jelen honlapjáról (www.ij.nyugatijelen.com) letölthető, aláírt nyilatkozatot is. A pályamunkákat kizárólag *Regénypályázat* feliratú postai küldeményként lehet az Irodalmi Jelen címére (310085 Arad, str. Eminescu nr. 55–57., Románia) eljuttatni. A művet CD-re rögzítve (Word formátumban) fogadjuk el, amelyhez mellékelni kell a 2 példányban kinyomtatott szöveget is. A begépelésre a pályázat kiírójának nincs lehetősége, a kinyithatatlan CD a pályamunka kizárását vonja maga után.

Az elismerésben nem részesült pályamunkák kéziratát nem őrizzük meg és nem küldjük vissza.

Az Irodalmi Jelen kiadója

Kulturális hírek

Farkas Wellmann Éva a kitüntetett

Január elsején, Petőfi Sándor születésnapján osztják ki minden évben a Petőfi-díjat. Idén Farkas Wellmann Éva költő kapta a díjat.

A feltételek szerint olyan költőnek adományozzák, aki nem idősebb, mint Petőfi volt, amikor meghalt, vagyis legfeljebb 26 éves. Eddig Térey János, Szabó T. Anna, Peer Krisztián, Orbán János Dénes, László Noémi, Szálinger Balázs, Varró Dániel részesültek Petőfi-díjban.

Irodalmi rendezvények Budapesten

Az Írók Boltjában február 9-én, du. 4 órakor Mészöly Dezső: *Magyar ég alatt* című könyvének bemutatójára kerül sor (General Press Kiadó). A szerzővel Tarján Tamás beszélget.

Február 9-én, du. 5 órakor a Magyar Írószövetségnél bemutatják Csűrös Miklós: *Költők, írók, mitológiák* c. tanulmánykötetét (Felsőmagyarország Kiadó). A szerzővel Széles Klára irodalomtörténész beszélget.

Február 10-én, du. 5 órakor a Petőfi Irodalmi Múzeumban a Fiatal Írók Szövetsége és a Szépirodalmi Figyelő című folyóirat ünnepi estjére kerül sor.

Február 13-án, de. 10 órakor az Angyalföldi József Attila Művelődési Központban a Sven Nordqvist könyvsorozata alapján készült film, *Pettson és macskája, Findusz története* ismét látható. A 70 perces epizód címe: *A macskanauta.*

A József Attila emlékév februári programja

Február 4., péntek, 18 óra: A munkás, a proletár a XX. században és József Attilánál. Földes György előadása a Kossuth Klubban.

Február 5., szombat: Az Országos Iskolai Szavalóverseny dél-alföldi régiójának elődöntője Gyulán.

Február 9.: Az *Esti beszélgetések* című Somogy Megyei programsorozat kezdete. Szervező: Somogy Megyei Önkormányzat, Somogyért Egyesület. (20 települést érint, április 14-ig tart).

Február 12.: Az Országos Iskolai Szavalóverseny nyugat-magyarországi régiójának elődöntője Szombathelyen.

Február 18., péntek, 18 óra: A személyiség „poklai" és a freudizmus. Bókay Antal és Erős Ferenc előadása a Kossuth Klubban.

Február 19., Az Országos Iskolai Szavalóverseny budapesti és Pest megyei elődöntője az Angyalföldi József Attila Művelődési Központban.

Február 24., csütörtök, 18 óra: A Báthori Csaba fordításában készülő József Attila fordításkötet sajtóbemutatója, valamint a *Kopogtatás nélkül* c. József Attila versek adaptációjára, Janet Brooks Gerloff festőnő képeiből összeállított képzőművészeti kiállítás megnyitója a berlini Magyar Nagykövetségen. Szervező: Berlini Nagykövetség. A kiállítás fővédnökei: Mádl Ferenc köztársasági elnök, Horst Köhler, a Német Szövetségi Köztársaság elnöke.

Február 28., hétfő: A Báthori Csaba fordításában készülő József Attila fordításkötet sajtóbemutatója a budapesti Goethe Intézetben.

Február végétől: A digitális vándorkiállítás bemutatása Szabadkán (Népkör Magyar Művelődési Központ) és Zentán (Thurzó Lajos Közművelődési Központ).

Tolnai Ottót kitüntették

Tolnai Ottó *Költő disznózsírból* című regénye nyerte el a Magyar Irodalmi Díjat, amelyet 2005. február 17-én adnak át a Magyar Tudományos Akadémián. A díj értéke: 5 millió Ft.

Pro Renovanda Cultura

Többek között Pomogáts Béla irodalomtörténész és Görgey Gábor író kapta az idei Pro Renovanda Cultura Alapítvány szakmai díjait. Várszegi Asztrik pannonhalmi főapát az ez évi egyik fődíjas.

Az 1990-ben létrehozott Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány idei díjait január 15-én adta át Glatz Ferenc, az alapítvány elnöke a pesti Professzorok Házában.

A jelenlegi 900 millió forintos tőkével rendelkező alapítvány ez évi két fődíjasa Markó Iván balettművész és Várszegi Asztrik pannonhalmi főapát.

Szakmai díjban részesült Bayer József politológus, Bándi Gyula és Samu Mihály jogász, Fridrich Péter biokémikus, Varga Gyula agrárközgazdász, Meskó Attila geofizikus, Barlai Róbertné, Jáki László, Katona Imre tanár, Fazekas Lajos fazekasmester, Kórusz József festő-grafikus, Thész Gabriella karnagy, Péntek János nyelvész, Görgey Gábor író, Pomogáts Béla irodalomtörténész.

Átadták a Wass Albert-díjakat

Wass Albert bronz-plakettel jutalmazza évenként a Kráter Műhely Egyesület vezetősége azon személyek munkáját, akik az erdélyi író életművének feltárásában és megismertetésében kiemelkedő szerepet vállaltak.

2005. évi díjazottak: Balázs Ildikó egyetemi adjunktus, újságíró, műfordító, Csabai János színész-rendező, Kondor Katalin újságíró, 2001-től a Magyar Rádió elnöke, dr. Koncz Gábor, a Magyar Kultúra Alapítvány elnöke, dr. Seres Zsuzsa szociológus és történelem tanár.

Kusztos Tibor bánffyhunyadi református lelkésznek Magyar Kultúra Lovagja Díjat adományozott a Kráter Műhely Egyesület javaslatára a Falvak Kultúrájáért Alapítvány.

Kriterion-koszorú Marosi Ildikónak

A Kriterion Alapítvány kuratóriuma (Domokos Géza alapító elnök, Hajdú Áron mérnök, Márton Árpád képzőművész, Tőzsér József könyvkiadó, Ferencz Imre és Székedi Ferenc újságírók) legutóbbi ülésén úgy döntött, hogy Marosi Ildikó marosvásárhelyi irodalomtörténésznek ítéli oda a 2004. évi Kriterion-koszorút azért a több évtizedes kitartó és gyümölcsöző munkásságáért, amelyet az irodalomtörténeti kutatások elmélyítése, az erdélyi magyar szellemi értékek feltárása és közkinccsé tétele terén kifejtett.

Ezer vers egy nap alatt

Az újvidéki Fehér Ferenc Könyvbarátok Köre és az Örömforrás Média-Művészeti Bt. 2005. április 11-ére meghirdetik az *Ezer vers egy nap alatt* elnevezésű rendezvényt. A szürke hétköznapok sorában egy olyan rendkívüli napról van szó, amikor az óvodákban, könyvtárakban minden gyermek, versbarát felnőtt és pedagógus verset mond. Egy olyan rendhagyó óra, nap, amikor az iskola bármelyik termébe benyit a váratlan látogató, mindegyikben költői szót hall: Petőfiét, Aranyét, József Attiláét vagy Fehér Ferencét, hallja Weöres Sándort, Pilinszky Jánost, Kányádi Sándort, Ács Károlyt, Jung Károlyt, Faludy Györgyöt.

A versenyben az az iskola lesz az első, amelyikben a legtöbb költőtől (1000 költőtől), vagy a legtöbb helyszínen mondják el az ezer verset.

Bródy Sándor-díj

A Bródy Sándor Alapítvány ebben az évben is kiadja a Bródy Sándor-díjat.

A díjat azon első kötetes magyar nyelvű prózaírók egyike kapja meg, akinek könyve (novelláskötet vagy regény) 2004-ben jelent meg. A díj összege 350 000 Ft.

A díjra pályázhat könyvének beküldésével a szerző, és jelölhet könyvet ugyanilyen módon a kiadó is. A beküldött példányokat kérésre az alapítvány visszaküldi. A Bródy Sándor Alapítvány postacíme: 1024 Budapest, Fillér u. 21. III. em. 4. További információk: 315-1323

A postára adás határideje: 2005. március 31.

Lapszámunk szerzői

Anavi Ádám – 1909-ben született Tordán, költő, színműíró, 1928 óta publikál hazai lapokban, jelenleg Temesváron él.

Acsai Roland – 1975-ben született, Budapesten él. Költő. Kötetei: *Milyen évszak* (2001), *Természetes ellenség* (2003).

Ármos Lóránd – 1980-ban született Nagykárolyban. Temesváron jogot végzett, jelenleg Budapesten él.

Balázs Imre József – 1976-ban született Székelyudvarhelyen. Költő, kritikus, a BBTE Bölcsészkarának adjunktusa, a Korunk szerkesztője. Kötetei: *Ismét másnap* (1998), *A nonsalansz esélye* (2001), *A Dél-Párizs nyárikert* (2001), *Hervay Gizella* (2003), *Humor az avantgárdban és a posztmodernben* (2004, Selyem Zsuzsával közösen).

Bányai János – 1939-ben született Szabadkán, irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő, tanár, az Újvidéki Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének vezetője. Számtalan tanulmány-és kritikagyűjtemény szerzője, legutóbbi kötete: *Egyre kevesebb talán* (2003).

Brauch Magda – 1937-ben született Temesváron, nyelvész. Legutóbbi kötete: *Közös anyanyelvünkért* (2003).

Demény Péter – 1972-ben született Kolozsváron. A Polis Könyvkiadó szerkesztője. Legutóbbi kötete: *A menyét lábnyoma* (Tanulmányok, esszék, kritikák, 2003).

Dinyés László – 1948-ban született Székesfehérvárott, festő, szobrász, grafikus, költő, monográfiákat, művészettörténeti tanulmányokat ír. Legutóbbi kötete: *Cacus barlangjában* (2004).

Ferencz Zsuzsanna – 1947-ben született Kolozsváron, író, újságíró. Legutóbbi kötete: *Kik és Mik* (2003).

Fodor Sándor – 1927-ben született Csíksomlyón. Több regény és elbeszéléskötet szerzője. Gyermekek számára írt, számos kiadást megért *Csipike*-regényét több nyelvre lefordították, színpadra alkalmazták. Az Erdélyi Magyar Írók Ligájának tiszteletbeli elnöke.

Hartay Csaba – 1977-ben született Gyulán. Kötetei: *Vakuljon meg az árnyék* (1996), *Gyertyataposás* (1998), *Az idegen irány* (2001), *Időviszony* (2003).

Kiss László – 1976-ban született Gyulán, író, kritikus, a Gyulai Erkel Ferenc Gimnázium tanára. Kötete: *Szindbád nem haza megy* (2003).

Kiss Ottó – 1963-ban született Battonyán, költő, író, szerkesztő, a Bárka munkatársa, eddig hat kötetet jelentetett meg.

Komán János – 1944-ben született Marosugrán, költő, tanár. Kötetei: *Mégis reménnyel cimborálni* (1999), *Kalózok hajóján* (2001).

Lászlóffy Aladár – 1937-ben született Tordán. Több mint harminc könyv (versek, mesék, novellák, esszék, tanulmányok, regények) szerzője, 18 díjjal, többek között József Attila-díjjal és Kossuth-díjjal tüntették ki. Legutóbbi gyerekverskötete *Csudaóra* címmel 2001-ben jelent meg Budapesten.

Lelkes Miklós – 1938-ban született. Meseíró, költő, egyetemi oktató, kandidátus. Legutóbbi kötete: *Okos Tóbiás és más mesék* (2002.)

Lukács Zsolt – 1971-ben született Nagykanizsán. a 2002/03-as tanévtől a ljubljanai egyetem szlovén-összehasonlító irodalomtudomány szakos ösztöndíjas hallgatója.

Márkus András – 1988-ban született Kolozsváron, a Báthory István Kollégium diákja.

Márton Adél – 1980-ban született Kolozsváron. Történelem-művészettörténelem szakot végzett Kolozsváron, 2002-től sajtótanácsos az RMDSZ bukaresti elnöki hivatalában.

Miklósik Ilona – 1951-ben született Temesváron, művészettörténész, a Bánsági Múzeum Szépművészeti részlegének munkatársa.

Nagy Miklós Kund – 1943-ban született Nagyenyeden. Publicista, művészeti író, a marosvásárhelyi Népújság főszerkesztő-helyettese. Könyvei: *Helikoni arcképcsarnok, Műterem I-III, Bábel Amerikában, Az örökifjú Arile, Múzsák fellegvára*, művészeti kismonográfiák (Simon Endre, Maszelka János, Gyarmathy János, Kedei Zoltán).

Nagy Noémi Krisztina – 1980-ban született Sepsiszentgyörgyön, a BBTE Teatrológia szakának végzős hallgatója.

Pandzarisz Diána – 1985-ben született Budapesten. Jelenleg a Zsigmond Király Főiskola bölcsészkarának elsőéves kommunikáció -és művelődésszervező szakos hallgatója.

Parti Nagy Lajos – 1953-ban született Szekszárdon, József Attila-díjas költő, a Magyar Köztársaság Babérkoszorús költője. Legutóbbi kötete: *Grafitnesz* (2003).

Papp Attila Zsolt – 1979-ben született Lugoson. A kolozsvári BBTE filológia karán végzett 2002-ben. Kötete: *A Dél kísértése*.

Papp Endre – 1967-ben született Szeghalmon, kritikus, a Hitel című folyóirat szerkesztője. Kötetei: *Megállni a megértésnél?* (2001), *Névjegyen I.* (2001), *Névjegyen II.* (2004).

Páll Zita – 1972-ben született Sepsiszentgyörgyön, kritikus, magyar-angol szakot végzett a BBTE-n. Kötete: *Milyen fej varródhat az ex-macska nyakához?* (2003).

Puskel Péter – 1941-ben született Aradon. Újságíró, helytörténész. Legutóbbi könyve: *Emléklapok a régi Aradról* (2004).

Sarusi Mihály – 1944-ben született Békéscsabán. József Attila-díjas, Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjas, a Magyar Nemzet munkatársa. Legutóbbi könyve: *Balatoni fiúk* (2003).

Kritika

A Város és Költője*

Csibra István: Simonyi Imre pályaképe

Figyelemre méltó monográfia született Gyula város költőjéről, a tíz éve elhunyt Simonyi Imréről. Ugyan nem volt ő mindig a város költője, sőt a városi hivatalosságok által az 1956-os forradalombeli tevékenysége miatt évtizedekig kifejezetten üldözött volt, „ellenforradalmárnak", a „szocializmus ellenségének" titulált, de amúgy is kétes hírű, ezért nyilvántartott, és később is inkább csak tűrt, mint támogatott, egyik verse szerint: „fölösleg-hordalék-alak". Azon kevesek számára, akik tanítványként vagy barátként jártak hozzá viszont ő volt a Költő, a Mester, a másként gondolkodás, a szabadon gondolkodás, az ellenzékiség élő szimbóluma. Alakját, ellentmondásos személyiségét, a városban betöltött szerepét, szembenállását a mindenkori városi „illetékesekkel" pozitív és negatív töltetű pletykák, legendák sora övezte, s övezi mindmáig.

A hivatalos megítélését illetően azonban (főként a rendszerváltozást követően) mára alapvetően megváltozott a helyzet, s az egymást követő gyulai hivatalosságok ma már láthatóan megbecsülendő értékként kezelik szellemi örökségét. Bonyolultabb kérdés, hogy a város lakossága, az egykori tanítványok, a sorra megtagadott barátok szűk körén túl, mennyire ismeri, és mennyire érzi vajon szintén a magáénak. Ugyanis tíz év egyrészt nem olyan nagy idő még ahhoz, hogy a városlakosok (hogy ne mondjam polgárok) az egykor köztük élő embert, a maga emberi gyarlóságaival elfeledhették volna, jóllehet magam is Csibra Istvánnal értek egyet, aki szerint „a művekben megtestesülő költői teljesítmény a döntő". Másrészt elég hosszú idő akkor, amikor éppen egybeesik az irodalmi kultúra presztízsveszteségével, az író, költő szerepének, rangjának leértékelésével, a versolvasói kedv csökkenésével.

Pedig a városi illetékesek okkal éreztek rá arra, hogy Simonyi Imre kultuszát érdemes fenntartani, ápolni. A magyar irodalomtörténet számos olyan alkotóról tud ugyanis, akinek a neve, tevékenysége valamely vidéki városhoz szorosan köthető, miközben egyetemesen érvényes (legalábbis magyar nyelven) művészetet hozott létre, de kevés olyanról, aki haragban, szerelemben annyira összeforrott volna a maga városával, s annyi alkotásában, versében megörökítette volna azt vagy annak egy-egy részletét, mint Simonyi Imre.

A városhoz fűződő ellentmondásos viszonyát már egy 1945-ös újságcikkében megfogalmazta (*Közünk volt egymáshoz*), Gyula megyeszékhelyi rangjának fenyegető elvesztése kapcsán, amikor még nem tartotta magát költőnek, csak jegyzetírónak. Csibra István szerint a cikk azért figyelemre méltó, „mert vissza- és előremenőleg összefoglalja az előző húsz és az elkövetkező ötven esztendőt", de talán azért is, mert elgondolkodtathat afelől, hogy Simonyinak a várossal szembeni sajátos ambivalenciája mennyiben a kommunista rezsim eredménye, s mennyiben korábbi keletkezésű, esetleg mennyiben költött, mitizált.

A monográfia szerzője természetesen nem a kisvárosi poétára helyezi a hangsúlyt, hanem épp ellenkezőleg, mindenféle lefokozó megközelítést kerülve, s a bevezetőben is vállaltan azt kívánja felmutatni: „hogyan is lett a poeta minorból látszólag igen egyszerű poétikai és retorikai eszközei ellenére poeta major, azaz jelentős, nagy költő." A kicsi és a nagy relativitásától eltekintve most, világos a szerzői szándék: rá akarja irányítani a figyelmet Simonyi Imre költészetére, be akarja bizonyítani, hogy a XX. század második felének magyar költészetében kiemelt hely illeti meg azt. Ennek érdekében egy alapos, a magánlevelektől az oral historyig terjedő, különböző források felhasználásával készített, számos korábban homályban lévő mozzanatot jobban megvilágító életrajzi vázlat és személyiségrajz után a pozitivista módszertanra emlékeztető módszerességgel sorra veszi az 1956-os *Tisztességes írás*tól a *Költő törvénye* című posztumusz kiadványig az egyes köteteket. Részletes gondolati-formai elemzésnek veti alá a fontosabbnak ítélt verseket, gazdagon támaszkodva a kortárs recepcióra, az éles bírálatokkal (ami egyébként feltűnően kevés) e költészet eredetisége, „ómódi modernsége", „lírai realizmusa", par exelence alanyisága melletti kortársi véleményeket, illetve saját érveit szembeállítva. Ezen módszertan alkalmas arra, hogy e sajátos, számtalan forrásból táplálkozó, számos kortársi költői világgal rokon, de egyetlen irányzatba sem besorolható, etikai indíttatású, gondolatilag igényes, az individuális létkérdésektől a közösségi, nemzeti sorskérdésekig ívelő, leginkább logikai és retorikai eljárásokkal formált líravilág természetét leírja, bemutassa, a kapcsolódási pontjait jelezze. Az egyes kötetek világában történő már-már mechanikus (ezért a szerző közérthető beszédmódja ellenére is időnként fárasztóvá váló) araszolás során – ráadásul azok megjelenésének kronológiáját követve (így a monográfia végén tárgyalva a korai, illetve a korábbi kötetekben meg nem jelent verseket) – háttérbe szorul azonban a pálya fejlődési ívének megrajzolása (igaz, ezt a költő is nagyban megnehezítette azzal, hogy rendre újraközölte, újradátumozta régebbi verseit), elvesznek, eltűnnek a pálya, az életmű kiszögelési pontjai, jellegadó alkotásai, illetve a monográfus a kelleténél talán nagyobb elfogultsága a szerző személye és munkássága iránt megakadályozza az életművön belüli differenciált értékelést.

Ezért is hiányzik a kötet végéről egy, az életművet mérlegre tevő, azt a korban elhelyező, a kortól független szellemi és poétikai örökségét megfogalmazó, azt a mai olvasó lehetséges elvárási horizontjaival is ütköztető összegezés (amit nem pótol a kortársi kritikákból való ismételt szemelgetés). Talán ezért sem tud választ adni a monográfia arra a kérdésre, hogy miközben a költő vidéki magánya és minden különutassága ellenére verseivel a hetvenes, nyolcvanas években már állandóan jelen volt a kor meghatározó irodalmi nyilvánosságában a folyóiratoktól kezdve az ÉS-en át a Népszabadságig, s köteteiről a kor hangadó kritikusai rendre méltatóan szóltak ugyanezen meghatározó fórumokon, hogyan, miért tűnhetett el az elmúlt évtizedben az irodalmi köztudatból, közbeszédből ez a költészet nyomtalanul. (Igaz, ezt a kérdést a monográfia föl sem teszi.)

* Az Új Könyvpiac 2004. július–augusztusi számában megjelent kritika rövidített változata

Elek Tibor

GRECSÓ KRISZTIÁN

Komplementer pár

Az ölelés volt a leggonoszabb. Az irdatlan különbség. Péter huzal karjai, vékony válla, szikár teste erősen hozzátapadt. Ölelése kemény volt, férfias, néha talán túlzottan is határozott. Az ő karjából nem volt könnyű kibontakozni. Gábor kidolgozott izmai öleléskor csak óvták. A szekrény méretű felsőtest, az úszóedzéseken kőkeményre dagadt bicepszek olyan óvatosan és vigyázva ölelték, hogy Zsuzsi igazából átélhette: ő egy törékeny és védtelen nő, akit óvni kell. Többnyire az aktuális ölelés tűnt az igazinak, az egyetlennek. Ha Péterrel volt, a Péteré, ha Gáborral a Gáboré. Mindkettő másért volt szerethető. Mikor először keveredett össze benne a két fiú, Zsuzsiban összetört valami. Mint aki egy rossz álomból ébredt, és pillanatokig azt sem tudja, hol van...

Zsuzsi vigaszágon került az egri főiskolára, szerette volna otthon, Pesten elvégezni az olasz szakot. A történelmi hangulatú város egyéves kalandnak tűnt. Aztán olyan pompásan érezte magát, hogy ott ragadt. Idővel a barátja, Péter is belenyugodott, hogy csak hétvégén találkoznak; talán még jobb is volt így, nem civakodtak annyit. Gábort az első év végén ismerte meg, már túl volt a nehezebb kollokviumokon. Az volt a legvonzóbb a fiúban, hogy mindenben fordítottja volt Péternek. Csupa izom, mégis zavarba ejtően gyöngéd. Nem egy bonyolult lelkű értelmiségi, mint Péter, ám annál figyelmesebb. Komplementer párok, gondolta róluk a lány: remekül kiegészítik egymást.

Zsuzsi cinikusan tengerésznek nevezte magát. Minden kikötőben egy asszony, pontosabban egy férfi. A Keletiben még Péternek integetett, Egerben már Gábor várta. Másfél évig probléma nélkül ment minden. Gábor tudott Péterről, Péter persze mit sem sejtett az egri lovagról. Zsuzsi nyaranta a barátnők ürügyén el-elutazott Egerbe, olyankor megállás nélkül szeretkeztek Gáborral.

Egy teljesen ártatlannak tűnő hétvégén borult föl minden.

Zsuzsi jóvátehetetlenül összekeverte a dolgokat. Legelébb az öleléseket. Gyöngéden és finoman ölelte vissza Pétert, a fiú viszont a szokásos lendülettel vonta magához. Zsuzsi majdnem összeroppant, úgy érezte magát, mintha satu préselte volna össze. Péter szemében ingerült gyanú villant. Ilyesmit nem téveszt el az ember. Szeretkezés közben aztán végzetes baklövések következtek. Zsuzsi markolászni kezdte Péter karját és mellét. Ezt Gábor imádta: befeszítette minden izmát, Zsuzsi pedig izgatottan paskolta végig a feszülő domborulatokat. Péter gyűlölte, ha végigpásztázzák szikár testét. Haragosan sziszegett érte.

A test tovább árulkodott a maga sokatmondó nyelvén. Szánalmas, végleges lebukást jelentettek a mozdulatok.

Péter, bár otthon volt Kant filozófiájában, nevetségesen kulturálatlan volt az ágyban. Előjátékkor elvárta, hogy Zsuzsi a kedvére tegyen, de soha sem viszonozta. A fiú a hátán feküdt, mikor Zsuzsi a nyakára pattant és az arcához nyomta izgatott ölét. Péter megmerevedett, mintha gipszből öntötték volna ki. Zsuzsi lekászálódott róla, és szégyenkezve összegömbölyödött. Szeméből megindultak a könnyek. Sohasem sírt még így: tátongó üresség volt benne belül.

Hamar rájött: a paradicsomi állapotot sajnálja. A két fiú egyszerre. Péter intellektusa, kalandvágya, izgalmas karrierizmusa ugyanúgy vonzotta, mint a romantikus, izzó lelkű, remekül szerető Gábor. Őbenne, úgy érezte, mind a kettő megvan. Neki mindkét fiúra szüksége van, hogy egész ember lehessen! Péter kiment a mosdóba. Sokára tért vissza.

Ha szeretnél efféle előjátékot, hebegte, miért nem szóltál?

Mindketten tudták, hogy nem erről van szó.

Most már Péter is sejti a kiegészítő párját, gondolta Zsuzsi és mosolyogva a fiú nyakába ugrott. Úgy örülök, hogy ilyen megértő vagy, suttogta a fülébe.

MAGYARI BARNA

Ember-tribünről

csönd-csizmát készít
éjjel a varga
melyet koptatok
bent önmagamba'

követnek folyton
szellemi árnyak
az értelemnél
mi lehet tágabb

ember-tribünről
nézhető az ész
cselezget bennünk
gyakran az egész

szívünket sűrűn
tépi a véreb
infarktusaink
mind összeérnek

NAGY MIHÁLY TIBOR

arcközelben

ég
az alkonyat
és zokogás és
szeret

ragyog

fehér szavak

jajongó madarak
leszálltok csöndünk
kéküres vizére

ti hallgatásainkra szomjasak

a vágy

erő mely szétfeszít

magányod réseit
pici halálok
lengik
át

ÚJHÁZY LÁSZLÓ

Dér és zúzmara

Ha meglátod fölém tornyosulni
éveim homályló sziklatömbjét,
már búcsúzó madarakkal sem tudok
szólni tehozzád:

szemedben vonuló virágos
mezőket az elmúlás évszaka
töri-zúzza, látom, és nemsokára
dér lepi be alvó kezedet.

Messzi vagy, mint télen a Nap
esendő, régi virághoz,
de az ősz szigorából
búzavirág feslik a szádhoz:

tündöklő szomorúságnak.